

IOM International Organization for Migration

KJE

V SESTAVLJANKI:

Trgovanje z ljudmi
v Sloveniji
iz in preko nje

ŠTUDIJA PRIMERA

Kje v sestavljanke: trgovanje z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje

Študija primera

Simona Zavratnik Zimic

Urša Kavčič

Mojca Pajnik

Petra Lesjak-Tušek

Naslov izvirnika:

Where in the Puzzle: Trafficking from, to and through Slovenia
Assessment Study

Prevod: U. Kavčič, A. Malenšek, M. Pajnik, S. Zavratnik Zimic

Ljubljana, 2005

International Organization for Migration, Ljubljana
Mirovni inštitut, Ljubljana

IOM International Organization for Migration

IOM je predana načelu, da humano in urejeno preseljevanje lahko koristi tako migrantom kot družbi. Kot mednarodna, medvladna, humanitarna organizacija IOM sodeluje s partnerji v mednarodni skupnosti z namenom nuditi pomoč pri soočanju z operativnimi izzivi migracij, osveščati javnost o razumevanju migracijskih problemov, preko migracij vzpodbujati socialni in ekonomski razvoj in vzdrževati človekovo dostojanstvo in blaginjo migrantov.

Založnik: Mednarodna organizacija za migracije
(International Organization for Migration)
Trdinova 7
1000 Ljubljana
Slovenija
Tel: +386 1 434 73 51
Fax: +386 1 231 11 19
E-mail: iomljubljana@iom.int
Internet: www.iom.si ali www.iom.int

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
343.43(497.4)

KJE v sestavljanke : trgovanje z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje : študija primera / Simona Zavratnik Zimic ... [et al.] ; prevod U. Kavčič ... [et al.]. - Ljubljana : Mednarodna organizacija za migracije, 2005

Prevod dela: Where in the puzzle

ISBN 961-91600-0-2

1. Zavratnik Zimic, Simona

220769280

Vse pravice so pridržane. Ta publikacija je intelektualna lastnina IOM-a. Noben del publikacije ne sme biti producirana, prenesena ali uporabljena na kakršenkoli način in v kakršnikoli obliki, elektronsko, s fotokopiranjem, presnemavanjem ali kako drugače, brez predhodne odobritve založnika.

Predgovor k prevodu	6
Uvodna beseda	7
Povzetek	8
Uvod	11
I. Definiranje trgovanja z ljudmi in metodološki okvir	18
II. Trgovanje z ženskami iz Slovenije, v in preko nje	22
III. Motivi za migriranje mladih v Sloveniji	43
IV. Trgovanje z ljudmi v slovenskih medijih	55
V. Spremljanje javnega mnenja	61
VI. Trgovanje z ljudmi, pravni odzivi in politike	65
VII. Sklepi: prihodnji izzivi in priporočila	69
Viri in literatura	73
PRILOGA 1	77
PRILOGA 2	78

Prevod knjige, ki je pred vami, je nastal na pobudo IOM-a Ljubljana, Ministrstva za zunanje zadeve RS in Medresorske delovne skupine za boj proti trgovini z ljudmi, ki deluje v okviru vlade RS. Od leta 2003, ko je knjiga izšla v angleškem jeziku, do danes je prišlo do nekaterih zakonskih sprememb, ki urejajo trgovanje z ljudmi v Sloveniji. Da bi aktualizirali pravno podlago, smo v delih, kjer navajamo slovensko zakonodajo na področju trgovanja z ljudmi, ustrezno dopolnili Prilogo 2. V različici iz leta 2003 so bili v Prilogi 3 zbrani povzetki nekaterih mednarodnih poročil o stanju trgovanja z ljudmi v Sloveniji za obdobje 1999–2002. Te priloge zaradi časovne odmaknjenosti v prevod nismo vključili.

Trgovanje z ljudmi, še posebej z ženskami in otroki je fenomen v porastu na Balkanu in v državah, ki ga obkrožajo. Okoliščine, ki še prispevajo k trgovanju z ljudmi, zajemajo številne faktorje: vključno z brezposelnostjo, pomanjkanjem možnosti v izvorni državi, zmotno predstavo o možnostih v tujini, civilnim in etničnim nasiljem, pomanjkanjem zakonitih inštrumentov, obstojem poroznih mednarodnih meja, korupcijo in nezmožnostjo kaznovanja trgovcev z ljudmi. Veliki dobički pridobljeni s trgovanjem z ljudmi so povezani z majhnimi tveganji in omogočajo kriminalnim združbam še večji porast. Ta fenomen pa prizadene tako izvorne kot tudi tranzitne in ciljne države žrtev.

Slovenija je v krogu trgovanja z ljudmi predvsem tranzitna država, vendar postaja vse bolj tudi ciljna in v posameznih primerih izvorna država. Namen te raziskave je osvetliti resnično sliko pojava trgovanja z ljudmi v Sloveniji, identificirati praznine v znanju o tem pojavu in uvesti načine, kako jih odpraviti.

Projektna skupina je v raziskavi nanizala tudi številna priporočila. Mednarodna organizacija za migracije (IOM) je pripravljena, da skupaj s partnerji civilne družbe in mednarodne skupnosti še naprej pomaga Republiki Sloveniji pri oblikovanju in izvedbi primernih in potrebnih programov na tem področju.

Kje v sestavljanju? Odgovor se skriva v celotni sliki.

Želela bi se iskreno zahvaliti vsem članicam raziskovalne skupine, še posebej Simoni Zavratnik Zimic in koordinatorki IOM-a na področju preprečevanja trgovanja z ljudmi Urši Kavčič za njuni predanost in profesionalnost. Zahvala gre tudi Mojci Pajnik za njen prispevek pri analizi medijskega poročanja in Petri Lesjak-Tušek za opravljeno analizo motivov za migriranje srednješolske populacije. Iskrena zahvala tudi vsem zaposlenim na misiji IOM za njihove prispevke.

Alenka Malenšek,

vodja misije IOM v Sloveniji

Ena od posledic trenutnega prehodnega obdobja v t. i. postkomunističnih državah je razvoj organiziranega kriminala v srednji, vzhodni in jugovzhodni Evropi. Med bolj obsežnimi vrstami organiziranega kriminala je tudi trgovanje z ljudmi in spolna zloraba žensk in otrok. Trgovanje z ženskami za namene spolne zlorabe se razlikuje od drugih oblik trgovanja z migranti, saj vključuje prodajanje žensk za namene prostitucije, pornografije, prisilnih porok in nazadnje tudi za suženjstvo. Trgovanje iz srednje, vzhodne in jugovzhodne Evrope v Evropsko unijo se vedno bolj prepoznava kot resen in pomemben problem. Tudi države v regiji tako vedno bolj postajajo države izvora in obenem tudi začasne ciljne države.

Do sedaj v Sloveniji še ni bila narejena sistematska raziskava o vzorcih, razponu in dimenzijah trgovanja z ljudmi. Ta raziskava tako predstavlja prvi celoviti pregled pojava trgovanja z ljudmi v Sloveniji. Študija se je osredotočila na oceno dimenzije pojava z raziskovanjem:

1. Do kolikšne mere je trgovanje z ženskami in otroki prisotno v slovenskem okolju?
2. Kolikšna je prepoznavnost trgovanja z ljudmi v socialnem in političnem kontekstu? In v primeru da je prepoznana, kakšna je njena javna podoba in kakšne odgovore daje politika?
3. Kakšen je odnos javne politike do trgovanja z ljudmi? Kdo so njeni glavni akterji in na kaj se osredotočajo pri izvajanju svojih aktivnosti?
4. Kolikšna so sredstva države za boj proti trgovanju z ljudmi in katera sredstva je mogoče uporabiti za zagotovitev celovite pomoči žrtvam trgovanja z ljudmi?
5. Kdo je v središču boja trgovanja z ljudmi ter kakšni odgovori so določeni za žrtve trgovanja z ljudmi in kakšni za trgovce z ljudmi?

Trenutno v Sloveniji ne vodijo posebnih evidenc za osebe, ki so žrte trgovanja z ljudmi. Podatki, ki so na razpolago, niso popolni in so decentralizirani. Pomanjkanje sistematičnih podatkov o obsegu trgovanja z ženskami lahko delno pripišemo dejstvu, da je ta pojav dokaj nov in naj še vedno ni obrnjeno toliko pozornosti, da bi ga prepoznali kot problem v slovenski družbi. Tudi neprimerna in/ali neobstoječa zakonodaja otežuje in onemogoča pregon trgovcev z ljudmi, kar je še en razlog za ne-

odkrite ali redko odkrite primere trgovanja z ljudmi v Sloveniji.

Glede na podatke, ki smo jih uspeli zbrati,¹ nastopa Slovenija v vseh treh oblikah: kot ciljna država, država izvora in tranzitna država. V tem kontekstu je trgovanje z ljudmi večinoma omejeno na trgovanje z ženskami za namene spolne zlorabe. Slovenija je v takih primerih največkrat tranzitna država. Ženske, ki so žrtve trgovanja z ljudmi, prihajajo iz vzhodnoevropskih držav, večinoma iz Ukrajine, in sicer v veliki meri v organiziranih oblikah. Njihovo bivanje na slovenskem ozemlju je ponavadi zakonito (imajo urejene vse dokumente, kot so vize, delovna dovoljenja, dovoljenja za prebivanje) in je velikokrat omejeno le na bivanje v nočnih klubih, katerih lastniki so ponavadi le ena od številnih vez v mednarodnih organiziranih kriminalnih skupinah. V veliko manjšem obsegu Slovenija nastopa tudi kot država izvora; poznamo sicer le nekaj posameznih primerov, čeprav tudi teh ne gre zanemariti.

Da bi spoznali motive za migriranje in znanje o trgovanju z ljudmi med mladimi v Sloveniji, smo izvedli raziskavo na različnih srednjih šolah po državi, da bi lahko ocenili morebitno izpostavljenost mlade populacije trgovanju z ljudmi. Glavna motivacija za migriranje je za skoraj tretjino slovenskih dijakov in dijakinj, ki so sodelovali v raziskavi, tuja dežela. Sektorji, v katerih bi iskali zaposlitev, so administracija, delo v restavraciji ali varovanje otrok. Petina dijakov bi izbrala delo v zabavni industriji (npr. plesanje v nočnih klubih) in več kot ena desetina bi sprejela vsakršno delo, če bi bilo dobro plačano. Dojemanje bivalnih razmer v tujini je zelo pozitivno: dijaki verjamejo, da zahodne tuje države nudijo veliko dobrih možnosti za zaslužek in zagotavljajo uspešno osebno kariero. S stališča spolov, večina (brez bistvenih razlik glede na spol anketiranca) meni, da se ženske lahko zaposlijo v tuji deželi v tradicionalno ženskih sektorjih, npr. gospodinjenje, varstvo otrok, skrb za ostarele. Poleg tega četrtna anketirancev trdi, da bi lahko ženske dobile delo v zabavnem sektorju (npr. kot plesalke v nočnih klubih), štirje odstotki pa jih misli, da bi se lahko zaposlile kot prostitutke. Tveganja, katerim bi bile lahko ženske izpostavljene v procesu migriranja, sta po mnenju dijakov lahko spolno nadlegovanje in pomanjkanje socialnega in pravnega varstva. Informacije, ki naj bi jih vsak delavec, ki želi migrirati, dobil, naj bi bile po njihovem mnenju splošne politične in ekonomske informacije o določeni državi, informacije o zagotovljenih in izvajanih človekovih pravicah in o kulturi ter jeziku države. Pri razumevanju trgovanja z ženskami in vplivov medijev pa je dojemanje dijakov potrebno posebej izpostaviti: ker so mediji ključni vir informacij, slovenski dijaki definirajo trgovanje z ljudmi največkrat kot prostitucijo, ne vedo pa točno, ali gre za prodajo ljudi v prostitucijo ali za prostitucijo kot obliko prodajanja.

Analiza slovenskih tiskanih medijev za leta 2001–2003, ki poročajo o trgovanju z ljudmi, je bila ravno tako del raziskave. Podrobnejši pogled na novinarske pristope k določeni temi, kaj poudarijo pri svojih poročilih, kako so poročila strukturirana, katere besede uporabljajo za opis teme, katere slike ponavadi vsebujejo članki in kateri so relevantni viri informacije – vsi ti indikatorji so nam pripomogli k boljšemu razumevanju načina delovanja sodobnih medijev. Pristranskost, nejasnost, simplifikacije, stereotipizacija. To je kratek povzetek strategij medijev, ki pišejo o trgovanju z ljudmi v Sloveniji. Negotovost in nejasnost pojava, ki ga zlahka povežemo s skoraj vsem, pose-

¹ Med podatki NVO-jev in vlade so bistvene razlike.

bej če imamo v mislih kriminal, sta reproducirani na različne načine: povezovanje trgovanja z ljudmi samo s prostitucijo in, posledično, upodabljanje žensk kot prostitutk in imenovanje le-teh z različnimi imeni, izrazi, obravnavanje vseh žensk in njihovih izkušenj na enak način, razumevanje trgovanja z ljudmi kot zadeve, ki naj jo rešuje policija, poročanje o junaških policijskih akcijah ter poudarjanje pomena in zaslug policije za iznajdbo mednarodnih represivnih standardov.

Javnomnenjska raziskava, ki je bila posebej za ta projekt izvedena v aprilu leta 2003 in se nanaša na znanje o trgovanju z ljudmi, je prinesla ugotovitev, da je termin 'trgovanje z ljudmi' že dobro poznan; večina anketirancev (70 odstotkov) ga pozna predvsem iz medijev kot vira informacij. Skoraj dvajset odstotkov vprašanih je slišalo za trgovanje z ljudmi od prijateljev, sorodnikov in znancev. Pomembno je omeniti, da pet odstotkov vprašanih pozna primer trgovanja z ljudmi iz svojega domačega okolja. Zadnje vprašanje v anketi je bilo povezano z morebitnim sprejetjem dela v tujini. Odgovori ne kažejo direktno na trgovanje z ljudmi, vendar jih lahko interpretiramo, če se zavedamo karakteristik posebnih skupin. Skoraj polovica vprašanih ne bi sprejela dela, če ne bi poprej popolnoma poznala delodajalca in delovnih razmer. Tretjina vprašanih ne bi sprejela dela v tujini pod nobenimi pogoji. Če povzamemo, le sedem odstotkov vprašanih bi sprejelo delo v tujini, štirje odstotki od teh le, če bi jim ponudili veliko denarja.

Na področju zakonodaje lahko povzamemo, da tako slovenska ustava kakor tudi ostala slovenska zakonodaja ne vključujeta posebnega člena o trgovini z ljudmi.² Kljub temu pa lahko najdemo nekatere indirektno povezave in elemente trgovine z ljudmi v Kazenskem zakoniku RS, Zakonu o prekrških zoper javni red in mir, Zakonu o državnem tožilstvu in Ustavi RS. Kar se tiče mednarodnih zakonodajnih instrumentov za zagotavljanje človekovih pravic, pa je Slovenija ratificirala več protokolov in konvencij, ki pokrivajo to temo, vendar bi morala tudi glede na svoje mednarodne obveze prilagoditi Kazenski zakonik in podpisati nekaj protokolov, npr. *Protokol o preprečevanju, zatiranju in kaznovanju trgovine z ljudmi, zlasti z ženskami in otroki*, ki dopolnjuje *Konvencijo Združenih narodov o transnacionalnem organiziranem kriminalu*, in *Protokol o tihotapljenju migrantov po kopnem, vodi ali zraku*, ki dopolnjuje *Konvencijo Združenih narodov o transnacionalnem organiziranem kriminalu*.

Predlagane aktivnosti v Sloveniji so naslednje:

1. kampanje javnega obveščanja, ki temeljijo na osveščanju o človekovih pravicah in dekriminalizaciji žrtev;
2. vzpostavitev zatočišča za nastanitev žrtev trgovanja z ljudmi;
3. program/iniciative za integracijo žrtev, ki ostanejo v državi;
4. program/iniciative za pomoč pri prostovoljnem vračanju in reintegraciji;
5. specifična zakonodaja in programi za zaščito prič žrtev, ki nastopajo kot prič v kazenskem postopku;
6. dejavnosti (usposabljanje, informiranje) v srednjih šolah;
7. dejavnost usposabljanja kadrov (usposabljanje ustreznih organizacij, ki delajo z žrtvami trgovanja z ljudmi);
8. nadaljevanje s stalnimi raziskavami o stanju trgovanja z ljudmi ter oblikovanje enotnega sistema za zbiranje podatkov.

² Gl. predgovor k prevodu glede sprememb zakonodaje.

1. Okvir analize: trgovanje z ljudmi v kontekstu globalne vasi in zaprtih meja

Trgovanje z ljudmi v določenih državah ali regijah, iz in preko njih – kot je to v novejšem primeru Balkana³ – je postalo visoko prioriteta tema na dnevnih redih evropskih vlad, pa najsi bodo te Vzhodne ali Zahodne, levo ali desno usmerjene, nekdanje socialistične tranzicijske dežele ali konsolidirane zahodne demokracije. Nekatere države so udeležene kot pošiljateljice oziroma izvorne države, druge kot sprejemnice oziroma ciljne države; nekatere predstavljajo le tranzitne poti, ki jih prečkajo ljudje na njihovih (ne)načrtovanih poteh. Dandanes predstavlja trgovanje z ljudmi eno najbolj perečih in kompleksnih vprašanj človekovih pravic. Po mnenju Helge Konrad:⁴

“Trgovanje z ljudmi nikakor ni problem novejšega datuma. V državah Zahodne Evrope nenehno narašča že od sedemdesetih let prejšnjega stoletja, pred več kot desetimi leti, ko so države Vzhodne Evrope odprle svoje meje, pa se je porast še močno povečal. Dodatno razsežnost je trgovanje z ljudmi pridobilo v sedanji dobi zaradi nekaterih negativnih učinkov globalizacije, kot so šibka gospodarstva in malo zaposlitvenih možnosti – predvsem za ženske – v mnogih tranzicijskih državah, in zaradi nizkega ali nikakršnega tveganja za kazenski pregon, ogromni dobičkonosni potencial za trgovce z ljudmi. K razmahu trgovanja z ljudmi je nenazadnje prispevala tudi boljša mednarodna prometna infrastruktura.”

Trgovanje z ljudmi obstaja v intimnem razmerju z današnjimi državami. Celo več, prerašča sam koncept nacionalne države in naslavlja vprašanja globalne mobilnosti in njenega omejevanja v sodobni globalni vasi. Veliko več pozornosti je zatorej potrebno posvetiti odnosom med globalnimi množičnimi migracijami, mehanizmi nadzora državnih meja in trgovanju z ljudmi.

Obdobju, za katerega so značilne turbulentne mednarodne migracije,

³ *Victims of Trafficking in the Balkans, A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation to, through and from the Balkan Region* (International Organization for Migration, ARTB Study, 2001).

⁴ H. Konrad, *Trafficking in Human Beings – The Ugly Face of Europe, Stability Pact, Task Force on Trafficking in Human Beings* (Referat s konference Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, Global Challenges for the 21st Century, Brussels, 2002).

so v evropskem prostoru sledile politike izolacionističnega zagrajevanja. Najbolj evidenten mehanizem takega zamejevanja je zaprta, močno selektivna in le pogojno prehodna zunanja meja Evropske unije – Schengenska meja, ki predstavlja novi tip “zidu okoli zahoda”.⁵ Slednje je reprezentirano z na novo vzpostavljeno razločevalno črto, ki je staro “železno zaveso” nadomestila z novo, elektronsko, e-mejo, osnovano na računalniškem preverjanju in, v splošnem, temelječo na visokih informacijskih tehnologijah.

Sodobne meje so doživele spremembo konstrukcijskih materialov; od težkih betonskih zidov se je zgodil premik k bolj prefinjenim materialom. Nove meje med Zahodom in Vzhodom so predvsem birokratske, elektronske in papirnate meje, podprte z vstopnimi dovoljenji, viznimi sistemi, računalniškimi podatkovnimi bazami in podobno. Celotna migracijska politika Evropske unije je osnovana na načelu nadzora, tako v ožjem smislu nadzorovanja meja kakor z vidika širših dimenzij varnosti v regiji. Po drugi strani pa so evropske migracijske politike soočene z izzivom zapiranja dostopa – z opisom Tomasa Hammarja⁶ – z “zapiranjem vrat države blaginje”. Slednje je na splošno poznano kot “blaginjska zavesa” (*welfare curtain*), ki predstavlja razločevalno črto med imigranti in državljani z vidika dostopa do storitev države blaginje.

Ko govorimo o nadzorovanju meja, je potrebno poudariti, da je ključna dimenzija v tem oziru odnos med varnostjo in človekovimi pravicami. Vendar pa je iz prakse številnih evropskih držav razvidno, da varovanje človekovih pravic prodanih žrtev ne zavzema prioriteta mesta znotraj te dileme. Jasno je, da nastopa vprašanje človekovih pravic kot osrednje vprašanje v celotnem polju sodobnih migracij, ne glede na različne pravne, družbene, politične, profesionalne ali poljudne opredelitve migracij in ne glede na njihovo raznoliko strukturo in dinamiko. Vsekakor ne bi smeli spregledati odnosa med sodobnimi politikami nadzorovanja imigracij in obsegom trgovanja z ljudmi. S tega vidika je namreč jasno, da trdno zaprte meje trgovanje z ljudmi vzpodbujajo.

Množične migracije nikakor niso novi fenomen. Nasprotno, ljudje so se od nekdanj selili, le da so bile dinamika in oblike migracijskih gibanj zelo različne: od različnih prisilnih migracij pa vse do imperialnih, ekonomskih in političnih razlogov preseljevanja. Papastergiadis⁷ zapiše, da sta zgodnji zgodovinski obliki migracij prebivalstva suženjstvo in kolonializem, v obdobju industrializacije je značilno migriranje kmečkega prebivalstva v urbana naselja, v obdobju postmoderne globalizacije pa naposled prihaja do hibridizacije kultur in deterritorializacije.

Podoba današnjih migracijskih gibanj je v obrisih naslednja: na eni strani imamo opravka z zaprtimi in močno nadzorovanimi mejami nacionalnih držav, varnost pa predstavlja najvišjo državno/regionalno prioriteto, medtem ko imamo na drugi strani opravka z množičnimi migracijami kot inherentnim dejstvom v človeški zgodovini. In tisti imigranti, ki ne morejo vstopiti v državo na regularen način, poiščejo rešitve zunaj okvirjev legalnega in regularnega. Kontekst globalizacije, zaprtih meja in revščine so glavni dejavniki, ki podpirajo trgovanje z ljudmi in z njim povezano dimenzijo su-

⁵ P. Andreas in T. Snyder, *The Wall around the West* (Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2000).

⁶ T. Hammar, *Closing the Doors to the Swedish Welfare System, Mechanisms of Immigration Control, A Comparative Analysis of European Regulation Policies* (BERG, Oxford, New York, 1999).

⁷ N. Papastergiadis, *The Turbulence of Migration, Globalization, Deterritorialization and Hybridity* (Polity Press, Oxford, 2000).

ženjstva. Slednjo perspektivo osvetlujeta Williams in Masika:⁸

“Globalizacija, liberalizacija in spodbujanje svobodnega trga so tlakovali pot za nemoten pretok kapitala in dela. Čeprav so se za trgovanje, kapital, vlagatelje in posameznike iz bogatejših držav meje odprle, ljudje iz revnejših držav niso bili deležni enake svobode gibanja. Veliko zahodnih družb je uvedlo ostre omejitve in zakone za omejevanje priseljevanja, da bi preprečile priseljevanje prosilcev azila in ekonomskih migrantov iz revnejših držav. V okviru teh omejitev priseljevanja se je trgovanje z ljudmi razcvetelo in več ljudi se za pomoč pri migraciji obrne na trgovce z ljudmi.”

Na tej točki je potrebno omeniti zelo občutljivo vprašanje: namreč splošno sprejeto povezovanje migracij s kriminalom. Bort⁹ je poudaril, da *“mora biti povezovanje vprašanj gibanja ljudi in čezmejnega kriminala dosledno omejeno na edino povezavo, ki med tema obstaja: (ne)humano trgovanje z begunci s strani organiziranih kriminalnih združb”*. Ko sprejmemo to pozicijo, je še vedno potrebno reflektirati vprašanje strukturne kriminalizacije določenega dela migracij. Gre za tisti del, ki je poznan pod opisom *“ilegalne migracije”*. Ljudje se bodo seveda vedno selili, pa najsi bo to definirano kot legalno ali nelegalno, dokumentirano ali nedokumentirano, regularno ali neregularno. Tega dejstva preprosto ne more spremeniti nobena politika, ker to ni stvar kolektivnih politik, ampak človekovih individualnih motivov. Migracijska politika, temelječa na tipu zaprtih meja, pa določen del teh migracijskih gibanj tako rekoč *a priori* pošilja v ilegalo. Znotraj tega *“trga ilegalnih migracij”* je potrebno problematiko trgovanja z ljudmi obravnavati kot eno prioriteto migracijskih politik.

Kot naslednje je potrebno v razpravo uvesti dimenzijo spola. Ni dvoma, da je trgovanje z ljudmi močno spolno specifično. Pri tem pa se pojavlja vprašanje, kakšen naj bi bil primeren analitični okvir za analizo tematik migracij in trgovanja z ljudmi, ki bi omogočal upoštevanje spolnih specifik. Pri tem ne smemo spregledati, da pri migracijah ne gre zgolj za ekonomijo in trg dela, temveč tudi za individualne želje in motivacije. Poleg tega so migracije pogosto povezane s kršitvami človekovih pravic, zlorabami in izkoriščanjem.

V pristopu, ki ga uporabljamo v tej analizi, je poudarek posvečen vidiku človekovih pravic, s čimer poudarjamo, da se bomo pri trgovanju z ljudmi osredotočili na vidik žrtve in varovanje njenih pravic. Prav perspektiva prodane žrtve je tisti vidik, ki vladnim politikam velikokrat spodleti.

*“Trgovanje z ljudmi vidijo kot problem v sklopu organiziranega kriminala, migracij in/ali prostitucije in ne kot kršitev človekovih pravic. Zato morajo zagovorniki žrtev pogosto oblasti osveščati o pravicah in potrebah žrtev trgovanja z ljudmi. Posebno težaven vidik pri tem je oblasti opozoriti na to, da ženskam, ki so bile prisiljene v prostitucijo, gospodinjstva ali drugo vrsto prisilnega dela, ne smemo odreči njihovih pravic zgolj zato, ker gre za nedokumentirane migrantke, ki so ‘vedele’, kaj jih čaka, in tako zaslužile, kar so ‘dobile’.”*¹⁰

⁸ R. Masika, S. Williams, *Gender, Trafficking and Slavery* (Oxfam, Oxford, 2002).

⁹ E. Bort, *Illegal Migration and Cross-Border Crime: Challenges at Eastern Frontier of the EU*, (Europe Unbound, London, New York, 2002).

¹⁰ A. D. Jordan, *Human Rights or Wrongs? The Struggle for a Rights-Based Response to Trafficking in Human Beings, Gender, Trafficking and Slavery* (Oxfam, Oxford, 2002).

Trgovanja z ljudmi ne moremo tematizirati zgolj znotraj okvirjev kriminala oziroma izenačevanja drugega z drugim. Razlog je jasen: žrtve trgovanja so največkrat prepoznane kot kriminalci in ne kot žrtve, ki so se ujele ali bile prisiljene v ilegalne aktivnosti. V teh dveh prevladujočih podobah praviloma ni prikazane jasne distinkcije med vlogama žrtve in kriminalca.

Trgovanje z migranti ni nova praksa, vendar pa ugotavljamo, da se pri mednarodnih migracijah čedalje več migrantov obrača na trgovce z ljudmi. Število vpletenih držav se veča, nastajajo nove in nove poti ali pa le-te postajajo bolj in bolj prepletene, opazna je tudi široko razvejana vpletenost posameznih kriminalcev ter organiziranih kriminalnih mrež. Ta porast v obsegu in kompleksnosti je pripeljal k večjemu zavedanju problematike trgovanja z migranti v sferi javnih vladnih politik in s tem k spoznanju o potrebi preprečevanja njegovih negativnih posledic.

Kot rezultat take situacije se je v zadnjih letih razvil trg storitev, ki podpira iregularne migracije, - sem spadajo na primer preskrba s ponarejenimi potnimi listinami, prevozi migrantov, bivališča za prehodne namestitve in posredovanje del. Kriminalne združbe so na teh področjih našle plodna tla za razširitev svojih aktivnosti in dobičkov.

Stopnja organiziranosti in strukture procesa trgovanja z ljudmi je precej različna. Posredovanje del in organiziranje potovanja lahko obstaja v okviru neformalnih mrež migrantovih sorodnikov ali prijateljev v državah izvora, sprejema in tranzita. Majhni posredniki lahko migrantom praviloma nudijo specifične usluge, denimo transport pri prečkanju meje. Na drugi strani tega spektra pa obstajajo obsežne verige organiziranih trgovcev, ki imajo kontakte široko po svetu in so sposobni zagotavljati celo vrsto uslug, od ponarejenih dokumentov, namestitve, transporta itd.

Med potjo, to je v času tranzita ali ob prihodu v državo, je potrebno migrante ustrezno zaščititi in jim ponuditi pomoč. Slednje izhaja iz dejstva, da se z njimi pogosto trguje pod okriljem kriminalnih združb, kar pomeni, da so na poti brez ustreznih dokumentov, da se jih tihotapi preko meja, da jim njihovi agenti ali trgovci odvzamejo potne liste ali pa se preprosto znajdejo v tujem okolju brez poznavanja lokalne kulture, jezika in pravnega sistema.

Prodani migranti, ki so popolnoma odvisni od agentov in delodajalcev, so v negotovem in nepoznanem okolju izjemno ranljivi za izkoriščanje, hkrati pa so odvisni od dohodka, ki ga potrebujejo za vzdrževanje sebe, družine ter za odplačevanje dolga trgovcem. Tako se "zaščita" pogosto spremeni v zapor v slabo plačanih delavnicah, tovarnah, na ribiških barkah, v mrežah organiziranega kriminala, beračenju, prisilnem nudenju spolnih uslug in drugih oblikah prisilnega dela. Migrante pred pobegom zadržujejo obveze plačila dolga, odvzemi potnih listov in osebnih dokumentov, varnostniki, nasilje ali grožnje z nasiljem migrantom ali njihovim družinam.

Pomembno se zdi tudi opozoriti, da se ti problemi nanašajo predvsem na neregularne migrante, vendar pa lahko zadevajo tudi regularne, ki so bili v času rekrutiranja zavedeni glede namena njihove migracijske poti ali pa so postali tarča trgovcev med iskanjem zaposlitve po prihodu v ciljno državo. Dobro poznani primeri so denimo ženske, ki so migrirale na podlagi vize za delo v industriji zabave ("barske plesalke"), potem pa so bile prisiljene v opravljanje spolnega dela. V takih situacijah ne gre zgolj za ekonomsko izkoriščanje migrantov, temveč tudi za spolne zlorabe, nasilje, trpinčenje in druge kršitve temeljnih človekovih pravic.

Nadalje so ti migranti, zlasti če nimajo veljavnih dokumentov za potovanje, najprej videni kot neregularni priseljenci, ki so v številnih državah sprejemnicah največkrat soočeni z deportacijami. V nekaterih državah so na podlagi tega statusa celo izključeni iz pravice dostopa do pravne pomoči in zdravstvenega varstva. Celó več, državljani, ki se vrnejo kot deportiranci, so včasih kaznovani (zaradi izgube potnega lista, omejitev zapuščanja države za določen čas itd.).

Četudi bi bili po zakonodaji države sprejemnice migranti upravičeni do zaščite, pa se jih večina v neregularni situaciji ne odloči za prijavo zlorab, ki so jim bile storjene. Četudi pride do obsodbe trgovca, je navsezadnje edini zanesljivi izid za migranta njegova deportacija.

2. Poudarek študije: vidnost trgovanja z ljudmi

Tematika trgovanja z ljudmi (ali vprašanje trgovanja z ženskami in otroki z namenom spolnega izkoriščanja kot najpogostejše oblike zlorab in kršenja temeljnih človekovih pravic) je v slovenskem prostoru slabo raziskana in nereflektirana. O tem priča skopa obstoječa literatura ter precejšnje nezanimanje tako akademske skupnosti kot širše javnosti. Zato nas ne sme presenetiti, če večina izsledkov pričujoče analize bolj prispeva k odpiranju vprašanj, kot pa prinaša praktične odgovore in priporočila s konkretno uporabno vrednostjo za javne politike. Na študijo gre gledati kot na korak k pridobivanju novih podatkov s terena, četudi v omejenem obsegu. Predvsem pa bo lahko s svojimi izsledki prispevala k nadaljnjemu raziskovanju, vključno s prepotrebni terenskim raziskovanjem.

Glede na tako zastavljeno izhodišče so nameni študije naslednji:

1. Podati pregled obstoječega stanja v državi, pri čemer gre za oceno obsega trgovanja z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje. V skladu s tem ciljem smo zbrali nove statistične podatke iz različnih virov: s strani različnih vladnih agencij, domačih in tujih NVO-jev, medvladnih institucij in ekspertov, ki delajo s prodanimi žrtvami.
2. Pripraviti analizo različnih javnih percepcij in interpretacij relativno nepoznanega fenomena trgovanja z ljudmi. V tem okviru smo izvedli anketno preverjanje javnega mnenja, analizo medijskega poročanja in anketiranje v izbranih slovenskih srednjih šolah.
3. Kritično oceniti obstoječe in nanovo zbrane podatke z vidika njihove tehtnosti v boju proti trgovanju z ljudmi. Naše izhodiščno vprašanje pri tem je, kakšne vrste znanj in podatkov potrebujemo za zagotovitev uspešne zaščite žrtev trgovanja.
4. Pripraviti nekatera relevantna izhodišča za nadaljnje aktivnosti, vključno z definiranjem osnovnih izhodišč in priporočil, relevantnih za različne institucije in posameznike.

Omenjena pozicija varovanja človekovih pravic predstavlja osrednjo tematiko v diskusiji o aktualnem dogajanju na področju trgovanja z ljudmi. Menimo, da je potrebno več pozornosti posvetiti žrtvam trgovanja in s tem individualizirati izkušnje žrtve v procesu trgovanja. V naši izhodiščni hipotezi trdimo, da problem trgovanja z ljudmi v slovenskem prostoru predstavlja zamolčano in nevidno temo, ki je najpogosteje pozvezana s kriminalom ali pa marginalizirana kot "ne-tema". Tudi zato menimo, da je na

tem področju bistvenega pomena vzpostavitev dolgoročnega opazovanja in sistematičnega raziskovanja.

3. Oris poročila

Poročilo tvori sedem delov, od katerih prvi očrta splošno diskusijo na področju terminoloških in metodoloških vprašanj, sledi mu analiza primera trgovanja v Sloveniji, iz in preko nje, anketa na temo motivov za migriranje med populacijo mladih v slovenskih srednjih šolah, analiza vsebine medijskih poročanj na temo trgovanja z ljudmi, ocena javnega mnenja, pregled pravnih podlag ter sklepne refleksije v obliki zaključkov analize.

Prvo poglavje prinaša diskusijo o dveh tematikah. Najprej gre za nekatere probleme v zvezi z vprašanjem skupne definicije trgovanja z ljudmi. V nadaljevanju so na kratko obravnavane terminološke razlike, zlasti nekonsistentna raba pojmov trgovanja z ljudmi, trgovanje z osebami, trgovanje z ženskami in otroki za namene spolnega izkoriščanja itd. Druga tematika zadeva metodološki okvir analize ter izbor vprašanj, ki se jih analiza loteva. Prav tako so orisane različne tehnike zbiranja podatkov in raziskovalni koraki.

V drugem poglavju so v študiji primera Slovenije predstavljene značilnosti v procesih trgovanja z ljudmi v državi, iz in preko nje. Izsledki tega poglavja temeljijo na novo pridobljenih podatkih, ki so bili zbrani na podlagi vprašalnikov in intervjujev z relevantnimi sogovorniki iz Slovenije in tujine. Pomembna dimenzija trgovanja z ženskami je podana skozi osebne izkušnje prodanih žrtev. Tovrstne informacije predstavljajo pomemben prispevek k poglobljenemu razumevanju problema.¹¹ V tem poglavju so analizirani tudi nekateri bolj tehnično-organizacijski vidiki procesa trgovanja z ljudmi, denimo poti.

V tretjem poglavju so predmet raziskovanja motivi za migriranje med populacijo mladih v Sloveniji. Srednješolski dijaki in dijakinje v šestih slovenskih mestih so odgovarjali na anketo o naslednjih vsebinah: pripravljenost za migriranje, vnaprej obstoječi družbeni kontakti v tujih državah, motivacije glede zaposlovanja, migracije in dimenzija spola, zavedanje tveganj pri iskanju zaposlitev v tujini, razumevanje trgovanja z ljudmi, pričakovanja večje uspešnosti v tujini v primerjavi z domačo ekonomsko situacijo in vprašanja v zvezi s stopnjo zaupanja v ljudi.

Naslednje, četrto poglavje je osredotočeno na analizo trgovanja z ljudmi, kot je prikazano v slovenskih medijih, in sicer v časopisih in revijah v letih od 2001 do 2003. Heterogenost razlikujočih se interpretacij v medijskem poročanju odslkava nekonsistentnost uporabe pojma s strani različnih institucij in posameznikov. Analiza izpostavi najbolj vplivne vire pri oblikovanju medijskih percepcij o trgovanju, to so policija, država in Evropska unija. Analizirano je tudi pojavljanje fotografskega materiala.

Rezultati preverjanja slovenskega javnega mnenja so povzeti v petem poglavju. V telefonskem anketiranju so bile osvetljene naslednje teme: prvič, rezultati o poznavanja-

¹¹ Glede na kratek časovni okvir v raziskavo ni bilo mogoče vključiti – kot je bilo predvideno v začetnem projektne predlogu – metodologije terenskega dela, s čimer bi lahko zagotovili intervjuje z ljudmi, ki se ukvarjajo z "industrijo seksa" ali sorodnimi področji. Tak pristop bi bil lahko uporabljen v prihodnjih raziskovalnih iniciativah.

nju termina "trgovanje z ljudmi" s strani širše populacije; drugič, mnenja o obstoju trgovanja v Sloveniji, iz in preko nje; tretjič, viri informiranja o trgovanju z ljudmi, in četrtič, vprašanje o možnostih, da bi sprejeli delo v tujini.

V šestem poglavju je podan pregled pravnega okvira, ki vključuje domače in mednarodne instrumente. Poleg tega se nove dimenzije boja proti trgovanju z ljudmi nanašajo tudi na del EU *Acquis-a*, ki je za Slovenijo zavezujoč. Ta del nas tudi seznanja z odzivi politik različnih vladnih akterjev, NVO-jev in medvladnih organizacij glede različnih vprašanj, povezanih s trgovanjem z ljudmi.

Sedmo poglavje poudarja dvoje: najprej bolj splošna napotila za opazovanje položaja na področju trgovanja z ljudmi v slovenskem prostoru ter nadalje konkretna priporočila v obliki predlaganih aktivnosti. Zaključki v tem delu se nanašajo na vprašanja vidnosti in dekriminalizacije žrtev trgovanja z ljudmi, alternativ javnih politik, integracijskih in individualnih pristopov, sodelovanje med pristojnimi službami in institucijami, potrebi po javni diskusiji, senzibilizaciji medijev, vlogi izobraževanja, potrebi po informiranosti, opazovanju in prihodnjem raziskovanju.

1. Vprašanje skupne definicije

Vprašanje skupne definicije se nanaša na dvoje; prvič, na razlike v terminologiji, kot je na primer nedosledna uporaba terminov: “trgovina z ljudmi”, “trgovanje z ljudmi”, “trgovina z ženskami in otroki za namene spolnega izkoriščanja”. V zadnjih desetih letih lahko glede na področje njihovega izvora zasledimo različne termine. “Trgovina z ljudmi”, na primer, se bolj pogosto uporablja v pravnih študijah, medtem ko je termin “trgovanje z ljudmi” bolj običajen med sociologi. Kakorkoli, izjem je toliko, da pravih pravil ni. Poleg tega se nekatere študije osredotočajo na ozko področje trgovanja, še posebno na trgovanje z ženskami in/ali otroki kot najbolj ranljivima skupinama.

V tej študiji uporabljamo širši termin “trgovanje z ljudmi” ponavadi takrat, kadar se sklicujemo na literaturo s področja družbenih znanosti in pri analizi procesov trgovanja, kakor tudi pri ugotavljanju vplivov teh procesov na lokalno/globalno družbo. Kljub temu v poglavju, v katerem so predstavljene ugotovitve naše študije (gl. poglavje II. *Trgovanje z ženskami v Sloveniji, iz in preko nje*), dosledno uporabljamo ožji termin “trgovanje z ženskami” – v raziskavo so bile namreč vključene ženske.¹²

Drugo, kar je pomembno pri vprašanju definicije, je razumevanje trgovanja neodvisno od tega, s kom se trguje: z ljudmi na splošno (neodvisno od spola), ženskami ali otroki. Kot sta pokazala Kelly in Regan,¹³ obstajajo *“tako konsenz kakor tudi razhajanja o tem, kako bi moralo biti definirano trgovanje z ljudmi in trgovanje z ženskami z namenom spolnega izkoriščanja.”* Nedoslednosti definicij je mogoče najti pri različnih pristopih v okviru raziskovalnih študij, kjer različnim poudarkom sledijo različna izhodišča, vključno s splošnim pomenom vsebine in razsežnostmi trgovanja. Poleg tega različne interpretacije nastajajo kot posledica rabe različnih ustanov znotraj države, kakor tudi med državami.

Tukaj bomo uporabili definicijo, ki jo pogosto navajajo avtorji tako z

¹² Treba je dodati, da smo različne vprašalnike pripravili zato, da bi v študiji izpostavili pomembnost tematiziranja žensk in otrok kot najpogostejših žrtev trgovanja.

¹³ L. Kelly, L. Regan, *Stopping Traffic: Exploring the Extent of, and Responses to, Trafficking in Women for Sexual Exploitation in the UK* (Police Research Series, Paper 125, Home Office, London, 2000).

akademskega kakor tudi političnega področja. Definicija je bila sprejeta leta 2000 v okviru ZN skupaj s Protokolom za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovanja z ljudmi, zlasti ženskami in otroki (gl. *Priloga 1*) in *Protokolom proti tihotapljenju migrantov po kopnem, morju in zraku*, ki dopolnjujeta konvencijo ZN proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu.

Prejšnja poročila IOM-a o trgovanju z ljudmi so opozarjala, da je v širšem kontekstu migracij termin "trgovanje z ljudmi" pogosto uporabljen izmenjaje se s terminom "tihotapljenje" ali pa se ga z njim zamenjuje,¹⁴ čeprav ne pomenita isto. Skladno z definicijo pomeni tihotapljenje prevoz ljudi čez državno mejo z namenom ustvarjanja dobička. Tihotapljenje samo po sebi še ne pomeni izkoriščanja, so pa tihotapljene osebe zelo pogosto izpostavljene tveganju poškodb in smrti. Pri tihotapljenju gre lahko za grobo zlorabo človekovih pravic, hkrati pa zlorabljanje ljudi ni temeljni namen tihotapljenja.

Po drugi strani se trgovanje z ljudmi "specifično osredotoča na ljudi kot objekte izkoriščanja in vključuje kršenje človekovih pravic. Od samega začetka je namen procesa izkoristiti osebo in ustvariti dobiček. Obe, prevara in sila, imata pri trgovanju z ljudmi svojo vlogo".¹⁵ Izkoriščanje migrantov in kršenje njihovih pravic se lahko odražata tako pri "regularnih" in "neregularnih", notranjih in mednarodnih migracijah, kakor tudi pri migracijah, v katere posamezniki niso bili prisiljeni. Trgovanje z ljudmi je kompleksno vprašanje, ki se nahaja na presečišču različnih oblik sodobnih migracij, in z značilnostmi trgovanja se soočajo mnogi migranti po vsem svetu. Trgovanja z ljudmi se je v kontekstu migracij mogoče lotiti z različnih gledišč (spol, ekonomske migracije oziroma migracije zaradi revščine, zdravje, človekove pravice, suverenost države itn.), kar pomeni, da se te teme lotevajo različni subjekti, vključno z vladami, nevladnimi organizacijami in strokovnjaki za migracije. Skoraj vedno vsak od teh akterjev pristopa k procesu in ga definira na sebi lasten način.

Nevladne organizacije, regionalna in lokalna policija in drugi, ki se ukvarjajo s preprečevanjem trgovanja in tihotapljenja z ljudmi, razumejo trgovanje z ljudmi na različne načine. To dejstvo postavi žensko kot žrtev v še dodatno neugoden položaj. Pravica dobiti podporo od relevantnih agencij in institucij je v nekaterih državah okrnjena. Takí pogoji vplivajo na točnost podatkov o trgovanju z ljudmi. Posledično tudi mediji zamenjujejo trgovanje z ljudmi s tihotapljenjem, s čimer prispevajo k napačnemu informiranju.

2. Metodološki okvir

Metodološki okvir študije podpira glavne cilje raziskave (gl. *Uvod*): pregled aktualnega položaja v kontekstu trgovanja z ljudmi v Sloveniji, sledi analiza percepcije javnosti tega relativno nepoznanega in nejasnega vprašanja (mnenje javnosti, mladi v sred-

¹⁴ Gl. npr.: A. Štulhofer, Z. Raboteg-Šarić, L. Marinović, *Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation* (Centre for Transition and Civil Society Research in IOM, Zagreb, 2000); *Victims of trafficking in the Balkans, A Study of trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation to, through and from the Balkan Region* (International Organization for Migration, ARTB Study, 2001).

¹⁵ *Victims in Trafficking in the Balkans, A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation to, through and from the Balkan Region* (ARTB Study, IOM, 2001), str. xxiii.

njih šolah, poročanje medijev) in ovrednotenje obstoječih podatkov. Hkrati je namen definirati možne smernice in priporočila za različne akterje, ki se ukvarjajo z vprašanji trgovanja z ljudmi, migracij in človekovih pravic.

V okviru kompleksnega polja trgovanja z ljudmi in globalizacije migracijskih gibanj je glavni poudarek posvečen posameznikom, dejanskim žrtvam trgovanja. Naš namen, ki je lahko realiziran le deloma, je promovirati dekriminalizacijo žrtev in spodbuditi širšo javno razpravo o tem vprašanju. Žrtve trgovanja z ljudmi so pogosto videne kot krivci, ki so kriminalizirani in deportirani iz države, še preden je njihov položaj razjasnjen oziroma raziskan. V ta namen oblikujejo spodnja vprašanja osrednji poudarek naše raziskave:

- 1) Kako obsežno je trgovanje z ženskami in otroki v slovenskem okolju?
- 2) Je trgovanje z ljudmi v družbenih in političnih kontekstih prepoznano ali spregledano? Če je prepoznano, kakšna je "javna podoba" in kakšni so odzivi politike?
- 3) S čim se ukvarjajo javne politike? Kdo so glavni akterji in kakšni so fokusi njihovih aktivnosti?
- 4) S katerimi sredstvi lahko država nastopa proti trgovanju z ljudmi in kako lahko zagotovi vsestransko podporo žrtvam?
- 5) Kdo je v središču politik, usmerjenih v preprečevanje trgovanja z ljudmi; kateri so možni odzivi na položaj žrtev in kateri na aktivnosti tistih, ki trgujejo z ljudmi?

V raziskavi smo združili različne tehnike zbiranja podatkov in uporabili različne vrste analize. Zaradi metodološke jasnosti so koraki raziskave v tem poglavju pojasnjeni na kratko, bolj natančno pa so razdelani v vsakem od posameznih poglavij.

Da bi lahko ugotovili razsežnost trgovanja z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje, smo uporabili kombinacijo vprašalnikov,¹⁶ intervjujev in pregledali sodne spise, vse v časovnem okviru projekta, od februarja do maja leta 2003. Štirje tipi vprašalnikov so bili pripravljene z različnimi fokusnimi vprašanji in vključujejo vprašalnik za države Zahodne Evrope, ki so v glavnem definirane kot "države sprejemnice" žrtev trgovanja z ljudmi, vprašalnik za države Vzhodne Evrope, ki so v glavnem "države pošiljateljice" v procesu trgovanja z ljudmi, naslednje za ambasade v Sloveniji in vprašalnik za relevantne sogovornike v Sloveniji. Povezali smo se s 717 vladnimi in medvladnimi institucijami, nevladnimi organizacijami, eksperti in posamezniki iz Slovenije. Kljub temu da smo dobili nazaj majhen delež vprašalnikov (dvajset odstotkov iz evropskih držav in petindvajset odstotkov od slovenskih anketirancev), smo lahko zbrali nekaj izvirnih podatkov za Slovenijo.

Potem ko smo dobili izpolnjene vprašalnike, smo intervjuvali posameznike: izvedli smo neposredne intervjuje za anketiranci iz Slovenije, z anketiranci iz tujine pa smo naredili intervju po telefonu. Namen intervjujev je bil zbrati dodatne podatke in pojasnila, potem ko smo zbrali osnovne podatke v prvem koraku. Bolj podrobno, na podlagi pol strukturiranih intervjujev, smo intervjuvali ključne uradnike, nevladne organizacije in posameznike, vključene v aktivnosti proti trgovanju z ljudmi.

Eden od glavnih namenov raziskave je bil zagotoviti podatke o izkušnjah žrtev trgovanja z ljudmi. Zaradi omejenega časa raziskave (štirje meseci) nam ni uspelo izve-

¹⁶ Vse vprašalnike, na podlagi katerih je bila izvedena ta raziskava, je pripravila raziskovalna skupina.

sti intervjujev z žrtvami trgovanja, ker v tem času v Sloveniji niso zabeležili nobene. V študijo smo zato vključili pet intervjujev z žrtvami, ki jih je v prejšnjih letih naredila misija IOM v Ljubljani, in jih združili s podatki in intervjuji s slovenskimi in tujimi nevladnimi organizacijami.

Dodatni vir podatkov, ki smo jih pregledali v tej raziskavi, je iz sodnih spisov. V tem pogledu bi bilo mogoče pripraviti nadaljnje analize, ki bi temeljile na vsebinski analizi posameznih primerov, skupaj z interpretacijami pravnih in družbenih razsežnosti.

Ena od splošnih ugotovitev s samega začetka raziskave je bila, da primanjkuje podatkov, predvsem statističnih. Statistika ne more podati celostne slike in v najboljšem primeru lahko poda le oceno. Skladno z značilnostmi trgovanja z ljudmi lahko statistiko pojmuje kot enega od virov podatkov, nedvomno pomembnega. Dodatne podatke, na primer za kampanje za ozaveščanje, je mogoče zbrati na podlagi analiz izkušnje žrtev trgovanja. Individualizirane življenjske izkušnje žrtev trgovanja predstavljajo pomembne podatke za oboje, za ustvarjalce politik na tem področju in za raziskovalce.

Vprašanja o različnih razsežnostih trgovanja z ljudmi so bila vključena v anketo, ki smo jo izvedli po slovenskih srednjih šolah¹⁷ med 31. marcem in 4. aprilom 2003. Izjave in mnenja o motivih srednješolcev za migriranje iz Slovenije v tujino smo zbrali od skupaj 615 anketirancev iz šestih mest. Da bi ugotovili ranljivost mladih za trgovanje z ljudmi, smo uporabili kvalitativne metode.

Študija o poročanju slovenskih tiskanih medijev o trgovanju z ljudmi se osredotoča na članke, objavljene med leti 2001 in 2003. Članke je zbirala misija IOM v Ljubljani, analizirani pa so bili z uporabo kritične diskurzivne analize. Analiza mnenja javnosti je temeljila na dveh vzporednih virih. Med 10. in 14. aprilom leta 2003 smo telefonsko intervjuvali 510 anketirancev. Intervjuje, ki so temeljili na naključnem vzorcu, je izvedlo podjetje CATI. Dodatni viri so vprašanja, vključena v politbarometer, ki ga izvaja Center za raziskovanje javnega mnenja pri Inštitutu za družbene vede, FDV v Ljubljani. Vprašanja so zastavili 923 državljanom Slovenije v obdobju med 22. in 24. aprilom leta 2003.

Na koncu metodološkega pregleda je treba dodati, da so najpomembnejši pravni dokumenti vključeni v Prilogah 1 in 2.

¹⁷ Terenko delo je odobrilo slovensko Ministrstvo za znanost, šolstvo in šport.

1. Metodološki pristop

Namen tega poglavja je predstaviti celosten pregled trgovanja z ženskami v Sloveniji, iz in preko nje. Diskusija o obsegu fenomena in dinamika trgovanja z ljudmi sta osnovani na naslednjih raziskovalnih metodah:

A. Deskriptivna metoda: zbiranje novih podatkov in pregled obstoječih, zbranih na nacionalni ravni in v izbranih evropskih državah: kot del procesa raziskovalnega projekta smo 1. februarja 2003 razposlali različne vprašalnike vsega skupaj **717** relevantnim sogovornikom v Sloveniji in tujih državah, z namenom pridobiti čim več različnih informacij.

V Sloveniji smo kontaktirali **293** oseb in institucij, ki aktivno delujejo na področju boja proti trgovanju z ljudmi oziroma bi lahko bili v stiku z žrtvami trgovanja z ljudmi.¹⁸ Kot rezultat tega je raziskovalna skupina prejela 72 (24,5 odstotkov) izpolnjenih vprašalnikov.¹⁹

V izbranih evropskih državah²⁰ smo za informacije o tem povprašali **424** različnih nevladnih organizacij in misij IOM-a. Da bi dobili informacije o žrtvah trgovanja z ljudmi iz Slovenije, smo kontaktirali NVO-je, ki so jim pomagali v okviru svojih programov, oziroma izvedeli informacije o ženskah (državljankeh) njihovih držav, ki so postale žrtve trgovanja z ljudmi v Sloveniji. Misije IOM-a smo zaprosili za informacije o migrantih – žrtvah trgovanja z ljudmi, katerim so pomagali pri prostovoljnem vračanju in v okviru reintegracijskih programov. Prejeli smo vsega sku-

¹⁸ Kontaktirali smo 96 oseb iz vladnih ministrstev in uradov, šest univerzitetnih predstavnikov, osem ekspertov s področja migracij, pet raziskovalnih inštitutov ter statistični urad, 74 mejnih policijskih postaj, 44 NVO-jev, 43 ambasad in konzularnih predstavništev in 17 ljudi, ki delajo v tiskanih in drugih medijih.

¹⁹ Število odgovorov na naše vprašalnike je bilo zelo dobro v primerjavi s prejetim številom odgovorov, ki so bili poslani dve leti nazaj v okviru študije IOM o trgovanju z ženskami in otroki za namen spolnega izkoriščanja na Balkanu, z in preko njega (ARTB). Za tisto študijo so bili na IOM Ljubljana vrnjeni samo trije izpolnjeni vprašalniki.

²⁰ Kontaktirali smo triinšdeset držav. Te so: Albanija, Avstrija, Belorusija, Belgija, Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Češka republika, Danska, Finska, Francija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Irska, Italija, Kosovo, bivša jugoslovanska republika Makedonija, Moldavija, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Rusija, Srbija in Črna gora, Slovaška, Španija, Švedska, Švica, Turčija, Velika Britanija in Ukrajina.

paj 82 (19,3 odstotkov) odgovorov.²¹

B. Intervjuji s ključnimi predstavniki, ki se ukvarjajo s problematiko trgovanja z ženskami v Sloveniji: primeri trgovanja z ženskami so najpogosteje v prvi vrsti prepoznani s strani policije in oseb, ki se ukvarjajo s priseljevanjem, zato so bili ti predstavniki ključna ciljna skupina v tej raziskavi. Da bi fenomen trgovanja z ljudmi bolje razumeli in izvedeli, kako deluje v Sloveniji, iz in preko nje, smo izvedli intervjuje s predstavniki uradov in ustanov, katerih naloga je boj proti trgovanju z ljudmi.²²

C. Intervjuji z drugimi relevantnimi sogovorniki: polstrukturirani intervjuji so bili izvedeni tudi z nekaterimi drugimi akterji na področju boja proti trgovanju z ljudmi. V Sloveniji smo intervjuvali tri različne NVO-je: *Društvo Ključ*, ki je edina NVO v Sloveniji, ki se ukvarja izključno z nudenjem pomoči žrtvam trgovanja z ljudmi, *Slovensko filantropijo*, ki ima izkušnje pri delu z begunci in prosilci azila, in *Društvo proti spolnemu zlorabljanju*, ki deluje na področju boja proti nasilju nad ženskami. Intervju je bil opravljen tudi z raziskovalnim novinarjem, ki raziskuje prostitucijo že 20 let, in z raziskovalcem, ki dela na področju migracij in človekovih pravic.

D. Intervjuji z žrtvami trgovanja z ljudmi: v okviru raziskave smo poskušali pridobiti čim več anonimnih pričanj o izkušnjah vsakdana dejanskih žrtev trgovanja z ljudmi. S podporo NVO-jev je bil naš namen identificirati različne oblike primerov trgovanja z ljudmi na podlagi osebnih izkušenj žrtev; vendar pa (formalno) med potekom raziskave v Sloveniji nismo zasledili nobene žrtve trgovanja z ljudmi.²³

V raziskovalnem procesu so se pokazale dodatne ovire, ki so vplivale na osebno komunikacijo z žrtvami, npr. deportacija žrtev, pomanjkanje zaupanja med žrtvijo in izpraševalcem, problem javne izpostavljenosti in kriminalizacija žrtev. Kot kažejo izkušnje, je v kratkem času, ki je na razpolago izpraševalcu pred deportacijo žrtev v njihove izvorne države (npr. če so ilegalno migrirale), težko ali celo nemogoče vzpostaviti stik z njimi. Če so žrtve trgovanja z ljudmi prišle v Slovenijo ilegalno in so kasneje prišle v stik z državnimi organi, so bile največkrat prisiljene, da zapustijo državo takoj po zaključku postopka njihove identifikacije. Druga pomembna zadeva, ki jo je treba upoštevati, ko skušamo priti v stik z žrtvami, pa je zaupanje, ki ga je potrebno vzpostaviti med izpraševalcem in žrtvijo trgovanja z ljudmi. Ne moremo pričakovati, da bodo ženske žrtve trgovanja z ljudmi zaupale izpraševalcu v tuji deželi, še posebej če upoštevamo njihove izkušnje, npr. vsa predhodna zaslišanja državnih organov, ki žrtve povečini kriminalizirajo. Nenazadnje se žrtve bojijo tudi javne izpostavljenosti in s tem možnosti, da jih trgovci z ljudmi ali drugi akterji v tem poslu prepoznajo. Da bi pridobili več kontaktov še posebej na neformalnem nivoju, bi bila potrebna specifična področna raziskava, kar pa bi zahtevalo tudi dodaten čas in terensko raziskavo.

²¹ Če primerjamo te rezultate z rezultati študije ARTB, je število odgovorov skoraj enako. Tako kot tokrat je bilo tudi takrat na voljo zelo malo oz. nič podatkov z Irske, iz Portugalske, Švice, Srbije in Črne gore ter Slovaške.

²² Izvedli smo devet intervjujev s slovenskimi predstavniki vladnih institucij, ki se ukvarjajo s problemi trgovanja z ljudmi: Ministrstvo za notranje zadeve - Kriminalistična policija, Center za tujce, Azilni dom, Sektor za azil, Sektor mejne policije - Oddelek za državno mejo in tujce, Zavod za zaposlovanje RS - Oddelek za zaposlovanje in delo tujcev in nacionalni koordinator Medresorske delovne skupine za boj proti trgovini z ljudmi.

²³ Na zadnji dan naše raziskave nas je kontaktirala NVO, društvo Ključ, ker jih je poklicala žrtve trgovanja z ljudmi iz Ukrajine, da bi ji pomagali pri vrnitvi domov. Njene zgodbe sicer nismo mogli vključiti v raziskavo, vendar smo sodelovali z lokalno NVO in žrtvi nudili vso pomoč v okviru razpoložljivih storitev, da se je lahko vrnila v svojo domovino.

Upoštevaajoč vsa ta dejstva, smo se na koncu odločili v raziskavo vključiti šest intervjujev, ki jih je izvedla misija IOM v Ljubljani že pred začetkom tega raziskovalnega projekta.²⁴ Poleg tega smo dobili nove zgodbe, ki so jih priskrbeli ukrajinska NVO – *Winrock International*, Projekt za preprečevanje trgovanja z ljudmi (sedem centrov *Ženske za ženske*), *Donetesk – regionalna liga poslovnih in profesionalnih žensk – center Ženske za ženske v krizi*, in moldavska NVO – *Mednarodni center za zaščito pravic žensk* in center za promocijo La Strada. Zgodbe so predstavljene na podlagi poglobljenih intervjujev z ženskami, ki so postale žrtve trgovanja z ljudmi v Sloveniji. Pet zgodb žrtev, ki so jih zbrali na slovenskem NVO-ju, društvu Ključ, je ravno tako vključeno v raziskavo, kakor tudi osebna pripoved žrtve, objavljene v TV-oddaji.²⁵

E. Pregled sodnih spisov: opravljene so bile vsebinske analize desetih sodnih spisov oseb, ki so bile v Sloveniji v zadnjih petih letih obsojene na podlagi veljavnih zakonov, ki kažejo na trgovanje z ljudmi. Od vseh 29 oseb, ki so bile v zadnjih petih letih v Sloveniji obsojene za posredovanje pri prostituciji (186. člen Kazenskega zakonika), smo analizo izvedli na šestih primerih; od enajstih oseb, ki so bile obsojene zvodništva (185. člen Kazenskega zakonika), smo pregledali tri primere. Ravno tako smo izvedli analizo tudi za edini primer obsodbe po 387. členu Kazenskega zakonika, kjer je šlo za pregon po členu spravljanja v suženjsko razmerje.

2. Pomanjkanje podatkov o trgovanju z ljudmi

Poskuse, da bi eksplicitno ocenili razpon trgovanja z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje, je že v začetni fazi raziskave omejilo pomanjkanje razpoložljivih podatkov. Dejansko število žrtev trgovanja z ljudmi je, kot vemo, težko pridobiti, predvsem zaradi specifične narave fenomena *per se* in zaradi neobstoječe ali neprimerne zakonodaje, ki bi služila za osnovo pri postavljanju formalne (državne) baze podatkov o primerih trgovanja z ljudmi.

Kot posledica tega je v zadnjih letih registrirano število prodanih žensk relativno nizko, medtem ko so do konca devetdesetih let o primerih trgovanja z ženskami poročali še redkeje. Tudi danes je odstotek registriranih primerov žrtev trgovanja z ljudmi še zelo majhen; pregoni trgovcev z ljudmi so bolj izjema kot pravilo²⁶ in mnoge žrtve ne prejmejo ustrezne pomoči. Očitno je, da v Sloveniji obravnavanje trgovanja z ženskami za namene spolnega izkoriščanja ni ravno prioriteta. Pravzaprav bi za ta pojav, če ga ne bi eksplicitno merili in beležili, lahko rekli, da ne obstaja. Jasno je, da prav pomanjkanje informacij in statistik vpliva na pomanjkanje odgovorov politike določenih organov, ki vključujejo vladne urade, nevladne organizacije kot tudi mednarodno skupnost, ki se ukvarja s tem vprašanjem.

Kljub omejenim informacijam in pomanjkanju uniformnega sistema za zbiranje podatkov o tej zadevi pa je neizpodbitno dejstvo, da trgovanje z ženskami v Sloveniji, iz

²⁴ Dva intervjuja julija 2002, eden maja 2002 in trije v avgustu 2001.

²⁵ POP TV, TV-oddaja *Preverjeno*, 3. december 2002.

²⁶ Glede na informacije, ki smo jih uspeli zbrati med to raziskavo, so uspešni pregoni trgovcev z ljudmi pogosto, čeprav ne vedno, osnovani na pričevanju žrtev. Taka pričevanja so redka, saj se žrtev trgovanja z ljudmi ali ne prepoznajo kot taka in/ali pa so žrtve deportirane kot ilegalni migranti, oziroma jih je preveč strah, da bi pričale proti trgovcem z ljudmi, saj ni programov za zaščito žrtev – kar še dodatno otežuje pregon.

in preko nje obstaja.²⁷ Glede na nekatere statistične podatke, ki smo jih fragmentno zbrali do sedaj, in glede na opažanja mednarodnih organizacij²⁸ pa je jasno, da je problem trgovanja z ljudmi v Sloveniji, kot državi izvora, tranzita in tudi cilja, vse večji.

Čeprav v Sloveniji posebej ne zbiramo statističnih podatkov o ženskah in otrocih, ki so bili žrtve trgovanja z ljudmi, poznamo tri različne tipe podatkov, ki so na razpolago glede na vire podatkov in informacij, ki jih zagotavljajo:

- 1) *Javne in vladne statistike*, npr. Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za pravosodje, Statistični urad RS, Zavod za zaposlovanje RS, so glavni viri. Informacije se v splošnem sestojijo iz števila ilegalnih migrantov, kaznivih dejanj v zvezi s trgovanjem z ljudmi, primerov pregona, preiskav organiziranega kriminala in podatkov o izdanih vizumih in delovnih dovoljenjih.
- 2) *Nevladni viri*, NVO-ji, ki delajo z žrtvami trgovanja, imajo ponavadi na voljo podatke o demografskem ozadju žensk, ki so pri njih prejele pomoč (država izvora, starost in identificiranje psiholoških in medicinskih potreb, vključno s potjo, sredstvi in metodami trgovanja z njimi).
- 3) *Podatki IOM-ove pomoči pri prostovoljnem vračanju* so zbrani na podlagi njihovih programov pomoči pri vračanju žrtev trgovanja z ljudmi, ki se izvajajo v različnih IOM-ovih misijah po svetu. Ti podatki se zbirajo na lokalni, regionalni ter internacionalni ravni.

Glede na razpoložljive vire informacij moramo upoštevati dejstvo, da je nemogoče zagotoviti celosten vpogled v proces trgovanja z ljudmi in da lahko število žrtev samo ocenimo. Kot je poudaril nacionalni koordinator *Medresorske delovne skupine za boj proti trgovanju z ljudmi* v našem intervjuju:

“Ko govorimo o številkah, so to le projekcije, ocene. Ko dobimo številke od policije ali sodišč, so to le števila ovadb, obtožb in obsodb. Te so, jasno, občutno manjše; sivo območje je zagotovo večje od števil, s katerimi operiramo. Delovna skupina mora zato nujno pripraviti metodologijo zbiranja podatkov, da vzpostavi parametre, ki bodo služili zbiranju podatkov o žrtvah trgovanja z ljudmi.”

Za premostitev problema zagotavljanja statističnih podatkov bi bilo potrebno razviti poenoten sistem zbiranja podatkov, da bi lahko dobili vpogled v dimenzije trgovanja z ljudmi.

3. Poti trgovanja z ljudmi v Sloveniji, iz in preko nje

Čeprav je trgovanje z ljudmi v porastu v Srednji in Vzhodni Evropi že od poznih 80-ih in zgodnjih 90-ih prejšnjega tisočletja, so Balkan in sosednje države postali regija izvora, tranzita in cilja za trgovanje z ženskami šele v sredini 90-ih, neposredno po

²⁷ Trgovanje z ženskami je edina razkrita oblika trgovanja z ljudmi, ki je prisotna v Sloveniji. Do sedaj se policija ni ukvarjala z drugimi oblikami trgovanja z ljudmi (npr. trgovanje s človeškimi organi, nelegalne posvojitve otrok, prisilno delo).

²⁸ Na primer: Evropska komisija, Ministrstvo za zunanje zadeve Združenih držav Amerike in Mednarodna helsinška federacija za človekove pravice.

humanitarni krizi in vojnah v nekdanji Jugoslaviji.²⁹ Zaradi svoje geografske lege, bližine vzhoda in zahoda, Slovenija nastopa predvsem kot tranzitna država trgovanja z ljudmi, vendar pa igra tudi vlogo države izvora in cilja. Zagotovo Slovenija tvori del balkanske poti, ene od dobro poznanih poti, ki jih uporabljajo organizirani kriminalni trgovci z ljudmi. Žrtve trgovanja z ljudmi iz vzhodnoevropskih držav, največkrat Ukrajine, Romunije in Moldavije, vstopajo v Slovenijo preko Madžarske. Žrtve z Balkana pa prihajajo v Slovenijo preko Hrvaške. Po poročilu ARTB, ki ga je izdala IOM leta 2001, vodi glavna pot po kopnem z Balkana v Italijo preko Bosne, Hrvaške in Slovenije. Prav tako s strani slovenske mejne policije na zeleni meji z Italijo beležijo visok odstotek prijetij. Poznani so tudi primeri žensk, ki prihajajo iz Madžarske v Italijo preko Slovenije.

ZEMLJEVID 1: POTI TRGOVANJA Z LJUDMI PREKO BALKANA³⁰

Glede na naše ugotovitve se v Sloveniji uporabljajo iste poti, ko Slovenija nastopa kot država izvora in kot država cilja. Ponavadi, ko je Slovenija v vlogi tranzitne države, poti trgovanja z ljudmi vodijo do Italije in od tam v druge zahodnoevropske države.

Vendar pa tranzit na poteka vedno iz vzhodnega dela Slovenije v zahodnega. Po

²⁹ *Victims of Trafficking in the Balkans, A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation to, through and from the Balkan Region* (International Organization for Migration, ARTB Study, 2001).

³⁰ Prav tam.

podatkih slovenske policije so se pojavili novi trendi v politiki trgovcev z ljudmi in trgovanja z ljudmi na splošno. Dandanes poti trgovanja vodijo tudi iz Zahodne Evrope preko Balkana v Azijo in Afriko.

ZEMLJEVID 2: POTI TRGOVANJA Z LJUDMI PREKO SLOVENIJE³¹

Skupine, ki se ukvarjajo z organiziranim kriminalom, za transport žrtev uporabljajo različna prevozna sredstva. Poleg kopenskih poti uporabljajo tudi reke in morje, redkeje pa jih prevažajo po zraku. Ponavadi žrtve prečkajo slovenske meje legalno, z originalnimi ali ponarejenimi dokumenti. Če prispejo v Slovenijo brez dokumentov, trgovci uporabijo manjše in skrite mejne prehode za obmejni promet ali prehode, ki jih urejajo posebni dogovori. Žrtve transportirajo tudi z manjšimi ribiškimi in športnimi čolni.

Pri proučevanju konkretnih primerov in iz podatkov, zbranih za namene raziskave, lahko ugotovimo, da je bila večina slovenskih žrtev legalno prepeljana iz Slovenije v različne zahodnoevropske države, največkrat v Italijo; samo ena oseba je bila prodana na Kosovo z lažnimi osebnimi dokumenti. Na podlagi izpolnjenih vprašalnikov, ki smo jih prejeli iz tujine, lahko trdimo, da je šest tujk, ki so bile prisiljene v prostitucijo, prišlo v Slovenijo legalno in le dve nista imeli dokumentov, potrebnih za vstop v državo. Eno dekle nam je povedalo, da je bilo prepeljana v Slovenijo z Madžarske z avtomobilom in da nihče na meji ni zahteval vpogleda v njeno identifikacijo, čeprav jo je ime-

³¹ Glede na rezultate te študije.

la. Dve drugi sta bili ugrabljeni v Budimpešti, z avtom so ponoči prečkali mejo, ne da bi jih ustavili. V prvem poglavju omenjeni NVO-ji iz Ukrajine in Moldavije so ravno tako poročali, da je večina njihovih uporabnikov, ki so bile žrtve trgovanja z ljudmi v Sloveniji prišla v državo legalno, z ustreznimi papirji.³²

4. Trgovanje z ljudmi preko Slovenije

Raziskave in poročila zahodnoevropskih NVO-jev Slovenijo primarno obravnavajo kot tranzitno državo za žrtve trgovanja z ženskami, ki so in naj bi bile obravnavane kot ranljiva skupina. Zato je v tej raziskavi poudarek na ženskah kot žrtvah. Percepcija Slovenije primarno kot tranzitne države se je potrdila tudi v naši raziskavi: rezultati vseh vprašalnikov, ki so bili poslani v Slovenijo in tujino na naslove različnih institucij za namen te raziskave, kažejo, da devetdeset odstotkov anketirancev meni, da je Slovenija zaradi svoje geografske lege in bližine Balkana in Zahodne Evrope primarno tranzitna država za žrtve trgovanja z ljudmi. Po ocenah slovenske NVO, društva Ključ, vsako leto prečka Slovenijo 1500–2500 žensk, ki prihajajo iz tujine, največkrat iz Vzhodne Evrope in Balkana na poti v Zahodno Evropo.³³

Na drugi strani je število primerov registriranih žrtev na Ministrstvu za notranje zadeve precej nižje; v letu 2002 so identificirali petdeset žensk, ki so prečkale Slovenijo in kjer so obstajali kazalci, da bi lahko bile žrtve trgovanja z ljudmi: 21 žensk je bilo iz Bolgarije, petnajst iz Moldavije, deset iz Romunije, dve iz Estonije, ena iz Jugoslavije in ena iz Albanije. Statistični podatki za prejšnja leta niso bili na razpolago.

Dodatne informacije, ki smo jih prejeli na podlagi poslanih vprašalnikov za našo raziskavo, prav tako kažejo na tranzitno vlogo Slovenije v procesu trgovanja z ženskami. Na ukrajinskem NVO-ju, *Donetesk, Regionalna liga poslovnih in profesionalnih žensk - Ženske za ženske v krizi*, so poročali, da so v obdobju njihovega delovanja od leta 1999 prejeli 110 klicev mladih žensk, ki so odšle v Italijo, Nemčijo, Grčijo in Portugalsko preko Slovenije. Poleg tega sta bili s strani NVO-ja v Moldaviji, *Mednarodna centra za zaščito pravic žensk* in centra za promocijo *La Strada*, v informacijah o profilu žrtve omenjeni dve ženski, ki sta bili transportirani preko Slovenije v drugo državo (Italijo) za nadaljnje izkoriščanje. Tudi Norveški NVO, *Pro Sentret*, je poročal, da imajo informacijo o tem, da se je Slovenija pojavila kot tranzitna država; to informacijo so prejeli s strani Ukrajinke, ki je opisala svojo pot na Norveško preko mnogih držav, tudi Slovenije.

Čeprav ni drugih specifičnih uradnih podatkov o trgovanju z ljudmi, lahko določene kazalce razberemo tudi iz števila ilegalnih migrantov, ki vsako leto prihajajo v Slovenijo ali preko nje (glej tabelo 1). Kot je razvidno iz tabele 1, je bil razpon ilegalnega prehajanja meje največji v letu 2000, padati je začel leta 2001 in je strmo padel leta 2002.

³² Vir: Kriminalistična policija.

³³ Posebej so poudarili, da so te številke zgolj ocene, ki ji je treba ponovno preveriti.

TABELA 1: ŠTEVILO OSEB, KI SO NEZAKONITO PREČKALE SLOVENSKO MEJO

LETO	ŠTEVILO NEZAKONITIH PREHODOV
1998	13.740
1999	18.695
2000	35.892
2001	20.871
2002	6.926

TABELA 2: NEZAKONITI PREHODI ŽENSK PO LETIH³⁴

STAROST	1998	1999	2000	2001	2002
0-4	296	790	929	339	105
14-18	173	251	499	215	49
18-28	1.212	1.532	1.777	1.112	299
SKUPAJ	1.681	2.573	3.205	1.666	453

Jasno je, da bi lahko le na podlagi teh statistik naredili grobe ocene števila žrtev trgovanja z ljudmi. Vendar pa je potrebno upoštevati tudi dejstvo, da je le manjši odstotek žensk, ki so bile žrtve trgovanja z ljudmi, prešlo državo ilegalno; intervjuji z ženskami namreč kažejo, da so se razvili tudi načini, ki vključujejo ženske v trgovanje z ljudmi drugače kakor preko ilegalnih migracij.

Statistika otrok brez spremstva kaže, da je stopnja izginotja otrok iz Centra za tujce zelo visoka (88 odstotkov)³⁵ in da je Slovenija očitno tudi tukaj v vlogi tranzitne države na zahod. Na podlagi regionalnih trendov in situacije v državah EU³⁶ lahko sklepamo, da nekateri od teh otrok lahko končajo tudi kot žrtve trgovanja z ljudmi.

V Mednarodnem poročilu o človekovih pravicah v Sloveniji je bilo ravno tako zapisano, da je Slovenija predvsem tranzitna država za žrtve trgovanja z ljudmi. V poročilu ministrstva za zunanje zadeve Združenih držav Amerike³⁷ za leto 2001 pa je bilo zapisano, da slovenska policija ocenjuje, da letno prečka Slovenijo 1000 žrtev.

5. Trgovanje z ljudmi v Slovenijo

Slovenija je prav tako tudi država cilja za žrtve trgovanja z ljudmi. Po podatkih NVO-ja, društva Ključ, je v Slovenijo vsako leto prodanih od 1500 do 2000 deklet več-

³⁴ Vir: Ministrstvo za notranje zadeve.

³⁵ Raziskava o otrocih brez spremstva v Srednji Evropi (Poročilo za Slovenijo, Budimpešta, IOM, 2003).

³⁶ Raziskava o trgovini z otroki brez spremstva za namen spolnega izkoriščanja v Evropski uniji (Bruselj, IOM, 2001).

³⁷ Državno poročilo o praksi izvajanja človekovih pravic v Sloveniji za leto 2001 (Ministrstvo za zunanje zadeve Združenih držav Amerike).

inoma iz Ukrajine in Moldavije. To število je ravno tako le groba ocena, saj oblasti³⁸ nimajo podatkov o dejanskem številu prodanih oseb, ki so jih identificirali v državi.

Kljub temu obstajajo indirektni podatki, ki kažejo na obstoj trgovanja z ljudmi v Sloveniji in so lahko uporabni za oceno o razsežnostih tega pojava. Kazalci trgovanja z ljudmi v Sloveniji, ki bi jih lahko vzeli za relevantne in ki lahko indirektno kažejo na potencialen obstoj trgovanja z ženskami za namene spolnega izkoriščanja, so oglasi za spolne usluge v medijih, ki se pojavljajo v vedno večjem številu, naraščajoče število nočnih klubov, kjer je spolne usluge moč dobiti v zameno za plačilo, in število izdanih delovnih dovoljenj za tako imenovane barske plesalke.

Število oglasov za spolne usluge v slovenskih časopisih in revijah, kot tudi število masažnih salonov in nočnih klubov je v porastu. Oglasi lahko vključujejo usluge žensk, ki so pravzaprav žrtve trgovanja z ljudmi, saj je nadzor nad vsebino teh oglasov in dejanskimi uslugami ali pomanjkljiv ali pa ga sploh ni. Kar se tiče kazalca, ki vključuje nočne klube po Sloveniji, lahko ravno tako trdimo, da je prišlo v zadnjih nekaj letih do njihovega občutnega porasta. To dejstvo pa priča o večjem povpraševanju po spolnih delavcih. Po ocenah NVO-jev je v Sloveniji prek sedemdeset nočnih klubov, kjer so na voljo spolne usluge v zameno za plačilo, čeprav so številke policije nižje.

Ženske iz Ukrajine, Moldavije, Rusije, Češke republike, Slovaške, Bolgarije in Romunije ter nekaj iz Kosova, Bosne in Hercegovine in Hrvaške delajo v teh barjih, vendar ni jasno, koliko od teh deklet je bilo prodanih.³⁹ Ponavadi osebe vstopijo v Slovenijo legalno in dobijo delovna dovoljenja. Razširjenost trgovanja z ljudmi na določenem področju je odvisna predvsem od razpona spolne industrije. Mejna področja izkazujejo še posebno koncentracijo bordelov in barov. Po podatkih NVO-ja, društva Ključ, so v Sloveniji t. i. področja tveganja: Murska Sobota (meja z Madžarsko), Maribor (meja z Avstrijo), Celje, Slovenj Gradec, Krško in Brežice (meja s Hrvaško), Nova Gorica (meja z Italijo), Kranj in Jesenice (meja z Avstrijo).

Glede zakonodaje se po mnenju Zavoda za zaposlovanje RS v Sloveniji izvaja precej restriktivna imigracijska politika; število izdanih delovnih dovoljenj se ni spremenilo od leta 1991 in ostaja na številu okoli 35.000. Večina tujih državljanek, ki so bile pripeljane v Slovenijo z namenom spolnega izkoriščanja, ima delovna dovoljenja, ki so vezana na poklice, kot so: barska plesalka ali artistska umetnica (glej tabelo 3). Jasno pa je, da niso vse ženske, ki imajo tako vrsto delovnega dovoljenja, tudi žrtve trgovanja z ljudmi.

Kot je prikazano v tabeli 3, večina žensk, ki so imela delovna dovoljenja za delo barskih plesalk v Sloveniji v obdobju od leta 1998 do 2002, prihaja iz Ukrajine, v precej manjšem številu jim sledijo ženske iz Rusije, Moldavije in Romunije. Trend izdajanja teh vrst dokumentov kaže na porast med leti 1998 in 2001, medtem ko je v zadnjem letu število padlo s 720 na 655 delovnih dovoljenj. Glede na države izvora se opazi le majhne razlike med opazovanim obdobjem - Ukrajina je še vedno na prvem mestu, številke za Moldavijo in Rusijo so podobne, medtem ko opazimo zmanjšanje števila žensk, ki prihajajo iz Češke republike. Kot zanimivost naj dodamo, da če te po-

³⁸ Upoštevaajoč vzroke, o katerih smo govorili že v Poglavlju II: *Pomanjkanje podatkov o trgovanju z ljudmi*.

³⁹ Vir: Zavod za zaposlovanje RS - Oddelek za zaposlovanje in delo tujcev.

datke primerjamo z informacijami, ki so na voljo o poteh trgovanja z ljudmi,⁴⁰ se tudi tam pojavljajo iste države.

TABELA 3: DELOVNA DOVOLJENJA ZA BARSKE PLESALKE PO DRŽAVAH⁴¹

DRŽAVA	1998	1999	2000	2001	2002
Bolgarija	15	5	3	9	9
Belorusija	10	4	4	4	15
Češka republika	34	56	28	31	13
Dominikanska republika	0	2	7	10	14
Moldavija	5	25	31	45	40
Romunija	62	81	84	41	38
Rusija	61	63	70	73	64
Slovaška	0	4	9	10	12
Tajska	6	2	3	9	9
Ukrajina	313	346	401	457	421
druge države	12	20	12	31	20
SKUPAJ⁴²	518	608	652	720	655

Poleg tega lahko, kljub pomanjkanju podatkov, zadevo opazujemo tudi bolj neposredno. Konkretni podatki o trgovanju z ljudmi v Sloveniji so na voljo s strani treh različnih virov, ki so zbirali podatke o žrtvah trgovanja z ljudmi v Sloveniji: Kriminalistične policije, NVO, Društva Ključ, in misije IOM v Ljubljani. Podatki pa so na voljo samo za leti 2001 in 2002 (glej tabelo 4).

TABELA 4: ŠTEVILO ŽRTEV V SLOVENIJI PO VIRIH VLADNIH IN NEVLADNIH ORGANIZACIJ TER IOM-A

VIRI	2001	2002
uprava kriminalistične policije	32	25
NVO, Društvo Ključ	Ni podatka	5
IOM Ljubljana	3	3

Kot je razvidno iz tabele 4 se število identificiranih žrtev razlikuje glede na vir, ki zagotavlja podatke, poleg tega pa podatki NVO-jev predstavljajo dejansko število žrtev,

⁴⁰ Glej Poglavje III: *Poti trgovanja z ljudmi preko, iz in v Slovenijo*.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Število izdanih delovnih dovoljenj ni enako številu oseb, ki pridobijo delovna dovoljenja. Ena oseba lahko teoretično prejme štiri delovna dovoljenja na leto.

s katerimi so bile organizacije v stiku ali katerim so nudile pomoč, kar se seveda razlikuje od števila registriranih žrtev. Kot kaže tabela 4, je leta 2001 Kriminalistična policija registrirala 32 žrtev trgovanja z ljudmi v Sloveniji. Drugih podatkov ni na voljo, razen ta, da sta bili od teh dve osebi mladoletni in ena otrok. Leta 2002 (tudi po podatkih istega vira) je bilo v Sloveniji registriranih 25 žrtev trgovanja z ljudmi: deset iz Ukrajine, ena iz Romunije, dve iz Slovaške, tri iz Bolgarije, osem iz Slovenije in ena iz Jugoslavije.

Če se poglobimo v podatke, ki jih je zagotovila NVO, društvo Ključ, moramo na začetku poudariti, da je bila ta organizacija ustanovljena novembra leta 2001, zato posledično podatkov za to leto pri tem NVO-ju nimajo. Leta 2002 je bila NVO, društvo Ključ, v stiku s petimi žrtvami trgovanja z ljudmi, dvema iz Bolgarije in tremi iz Ukrajine; ena od teh deklet je v Sloveniji umrla.

Leta 2001 je misija IOM v Ljubljani pomagala trem žrtvam trgovanja z ljudmi pri vračanju domov: ena ženska je bila iz Moldavije, ena iz Rusije in ena iz Ukrajine. Leta 2002 so pomagali pri vračanju eni žrtvi iz Bolgarije in dvema iz Ukrajine. Pomoči in asistenci sta bili zagotovljeni na letališčih v Ljubljani, na Dunaju in v Kijevu s strani osebja IOM in kasneje v obliki letalskih kart do njihovih domačih krajev, kjer so bile vključene v programe reintegracijske pomoči. V časovnem okviru te raziskave je pomoč pri NVO-ju, društvu Ključ, in misije IOM v Ljubljani prejela še ena žrtev.⁴³

Za dodatno analizo lahko tem podatkom dodamo naše ugotovitve, osnovane na vprašalnikih, ki smo jih poslali organizacijam v tujini, ki so zbirale podatke o prodanih ženskah v Sloveniji. Rezultati kažejo, da je bilo med leti 2001–2002 v Ukrajino vrnjenih 15 oseb, ki so bile žrtve trgovanja z ljudmi v Sloveniji in so prosile za pomoč lokalno NVO, ukrajinsko dobrodelfno organizacijo *Nikolaev* iz Lubistoka. Druga ukrajinska NVO – *Donetesk, regionalna liga poslovnih in profesionalnih žensk – Center Ženske za ženske v krizi* – je poročala, da je med leti 1999 in 2002 moralo v Sloveniji ostati 37 mladih žensk, da bi nelegalno delale, ker niso imele dovolj denarja, da bi prišle v ciljno državo. V Sloveniji so delale kot natakarike, pevke ali barske plesalke v restavracijah in nočnih klubih in pet od njih je bilo prisiljenih v prostituiranje. Iz tujine so tudi poročali, da se je v regiji Zitomir v Ukrajini konec leta 2002 začel primer na sodišču, ki je zadeval šest deklet, ki so bile prodane v Slovenijo in Češko republiko. Drugih podrobnosti niso razkrili, ker predkazenski postopek še ni bil zaključen. Avgusta leta 2001 je moldavski NVO – *Mednarodni center za zaščito pravic žensk* in center za promocijo La Strada – poročal o primeru, ko je bila ženska iz Moldavije spolno zlorabljena v Sloveniji.

Poleg tega smo v analizi desetih sodnih spisov zasledili, da je bilo v obdobju 1998–2000 v Sloveniji prisiljenih v prostitucijo 19 žensk. Dve sta bili iz Bosne in Hercegovine, dvanajst iz Romunije, tri iz Hrvaške in dve iz Ukrajine. V enem primeru je obsojenec želel kupiti od drugega zvodnika tri dekleta, ki so čakala na Madžarskem, in tri ženske iz Bolgarije, ki so se v tistem času nahajale v Bosni in Hercegovini. Poleg tega je hrvaški zvodnik želel obsojencu prodati še sto žensk in deklet, ki so bile prej prisiljene v prostitucijo na Hrvaškem.

⁴³ Glej opombo št. 3.

V mednarodnih poročilih o človekovih pravicah v Sloveniji je bilo objavljeno tudi nekaj informacij o žrtvah v Sloveniji. V poročilu ministrstva za zunanje zadeve Združenih držav Amerike za leto 2001⁴⁴ je zapisano, da slovenska policija ocenjuje, da je bilo v Slovenijo prodanih štiristo žrtev trgovanja z ljudmi. Za leto 1999 je bilo to število dvajset.

Ko proučujemo predstavljene podatke, se moramo zavedati, da je dejansko število žrtev trgovanja z ženskami lahko precej večje. Državni tožilci in kriminalisti namreč opažajo, da je prostitucija bordelskega tipa izredno dobro organizirana oblika prostitucije; zavedajo se tudi rasti mednarodnega trgovanja z ženskami in verjamejo, da organizirani kriminal prihaja v Slovenijo kot spremljevalec tega pojava.⁴⁵

6. Trgovanje z ljudmi iz Slovenije

Podatki različnih virov kažejo, da je Slovenija tudi država izvora v procesu trgovanja z ženskami. Glede na ocene lokalnih NVO-jev je Slovenija dežela izvora za okrog sto slovenskih deklet in žensk. Največkrat so bile še kot mladoletne prodane v zahodnoevropske države, kot so Italija, Španija, Nizozemska in Nemčija.⁴⁶

Leta 2002 je ministrstvo za notranje zadeve obravnavalo dobro organizirano mednarodno kriminalno skupino, ki je prodala v različne zahodnoevropske države pet slovenskih deklet in žensk. Leta 2002 je NVO, društvo Ključ, pomagalo trem slovenskim dekletom, ki so bile potencialne žrtve trgovanja z ljudmi,⁴⁷ in dekletu iz Irana, ki je bila prosilka azila v Sloveniji. Zagotovili pa so tudi psihosocialno pomoč dekletu, ki je postala žrtev trgovanja z ljudmi pred nekaj leti.

Mednarodni viri so ravno tako poročali o slovenskih žrtvah trgovanja z ljudmi: od skupno 751 žrtev trgovanja z ljudmi, ki so jih našli od januarja 1994 do junija 1995 v Avstriji, jih je bilo sedem iz Slovenije.⁴⁸ Dodamo lahko tudi še druge podatke, ki so osnovani na drugih virih in v drugem časovnem obdobju. Npr. leta 1998 so o sedmih žrtvah trgovanja z ljudmi z Balkana in iz sosednjih držav (BSD) poročali na Nizozemskem, ena med njimi je bila iz Slovenije. Istega leta je bila ena Slovenka prepoznana kot žrtev v Španiji, v letih 1999–2000 pa so poročali o treh Slovenkah od desetih iz BSD, da so bile prodane v isti državi. V obdobju 1999–2000 je bilo pet žensk iz BSD spoznanih za žrtve v Nemčiji, vključno z dvema iz Slovenije.⁴⁹ Leta 1998 je britanska policija poročala o 71 ženskah, ki so bile prodane v Veliko Britanijo, med katerimi so bile tudi Slovenke (vendar informacija o točnem številu ni bila na voljo).

Lahko pa se tudi zgodi, da Slovenka postane žrtev trgovanja z ljudmi v Sloveniji.⁵⁰

⁴⁴ Državno poročilo o praksi izvajanja človekovih pravic v Sloveniji za leto 2001 (Ministrstvo za zunanje zadeve Združenih držav Amerike).

⁴⁵ Poročilo o sprejetih ukrepih za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk za leta 1999–2000 (CEDAW, januar 1999; Vir: Vlada RS, Urad za enake možnosti).

⁴⁶ Na podlagi publikacije NVO-ja, Društva Ključ: J. Popov, *Trgovina z ljudmi* (Ljubljana, 2002).

⁴⁷ Osebe so zanikale, da bi bile žrtve trgovanja z ljudmi, čeprav je več indicev kazalo na to, da bi lahko bile.

⁴⁸ *Fact book on Global Sexual Exploitation* (CATW, 1996).

⁴⁹ *Victims of Trafficking in the Balkans, A Study of Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation to, through and from the Balkan Region* (International Organization for Migration, ARTB Study, 2001).

⁵⁰ Po podatkih kriminalistične policije.

Kot smo omenili zgoraj, je bilo po podatkih kriminalistične policije leta 2002 od 25 žrtev trgovanja z ljudmi osem žensk, ki so bile državljanke Slovenije.

Za konec lahko po pregledu podatkov iz vprašalnikov dodamo, da je samo ena NVO v tujini potrdila, da ima informacije o slovenskih žrtvah. NVO iz Nizozemske, Humanitas, projekt Suženjsko delo (BlinN), je poročala, da so bili v obdobju med 1992 in 2000 v stiku s štirimi Slovenkami.

Nadaljnje informacije smo kasneje prejeli od NVO-ja v Nemčiji, *Zveznega društva proti trgovanju z ženskami in nasilju nad ženskami v migracijskem procesu* (KOK), ki je izdalo poročilo o številu žrtev, prodanih v Nemčijo. Poročilo priča o identifikaciji ene slovenske žrtve leta 2000 in treh leta 2001.

7. Metode novačenja, ki jih uporabljajo dobičkonosno usmerjeni trgovci

Ekstremna revščina, brezposelnost, propad socialnih mrež kakor tudi patriarhalne strukture in spolno nasilje so v mnogih družbah le nekatere dimenzije klime, ki indirektno stimulirajo in/ali podpirajo trgovanje z ljudmi. Ljudje, ki živijo v teh okoliščinah, so velikokrat tarča trgovcev z ljudmi. Zaradi različnih socialnih, ekonomskih in kulturnih pogojev, v katerih ljudje v Sloveniji živijo, moramo prikazati razliko med metodami novačenja, ki se uporabljajo v Sloveniji, in tistimi, ki se uporabljajo v vzhodnoevropskih državah.

Običajne vzorce, ki jih uporabljajo za novačenje žensk iz Vzhodne Evrope in balkanskih držav v Slovenijo, lahko na grobo opišemo kot:

- 1) zavajanje preko ponudb za delo, kjer ni omenjeno, da gre za delo v spolni industriji (*au-pair*, delo v gospodinjstvu, fotomodeli);
- 2) zavajanje preko medijskih objav, ki obljublajo velike zaslužke;
- 3) zavajanje preko ponudb za delo v zabavni industriji in plesu;
- 4) zavajanje preko ženitnih ponudb;
- 5) zavajanje glede pogojev, pod katerimi se bodo ženske prostituirale.

Po izkušnjah žrtev, s katerimi smo bili v stiku, so ženske, ki so bile novačene z zavajajočimi metodami, pogostokrat prepričane, da lahko potujejo v zahodno državo in tam v kratkem času zaslužijo velike vsote denarja, ali zaživijo drugačno življenje s poroko s partnerjem iz Zahoda. Večina oseb, ki smo jih anketirali, je bila mnenja, da odidejo nekatere ženske iz Slovenije v tujino tudi z namenom, da bi delale v spolni industriji, vendar se šele tam soočijo z izkoriščevalskimi pogoji, kot so: omejena svoboda gibanja, odvzem potnih listov, odvzeta svoboda izbiranja strank, prisiljen in nezaščiten seks in izpostavljenost nasilju s strani njihovih "lastnikov".

“ Izkušnja Ukrajinke, ki je bila prodana v Slovenijo

Iz Ukrajine sem odšla na Madžarsko potem ko sem se javila na oglas v časopisu, ki ga je objavila agencija za ženitne ponudbe. Mislila sem, da se bom poročila z Madžarom in se mi bo kasneje lahko pridružila tudi moja hči. Legalno sem prišla do Budimpešte. Tam sem v hotelu prejela vavčer, ki mi

je dovoljeval bivanje v državi dva tedna. Medtem ko sem žive-la tam, sem šla na sestanek, da bi se srečala s potencialnimi možmi in jih bolje spoznala ...

Na tem srečanju je k meni pristopila ženska iz Slovenije. Bila je Rusinja, ki se je poročila s Slovencem, ki je bil pravzaprav njen bivši zvodnik. Ta ženska mi je povedala, da mi je organizirala sestanek v hotelu z enim od potencialnih mož. Pridružila sem se ji v avtu in se čez nekaj časa zavedela, da avto ne pelje proti hotelu. Začela sem ji postavljati vprašanja, na katera pa nisem dobila odgovora. Posumila sem, da so me ugrabili ljudje, ki so bili povezani s to žensko, namreč njen mož in prijatelji. Ilegalno so me pripeljali v Slovenijo, da bi se prostituirala.

Vir: IOM Ljubljana

Čeprav so metode trgovanja in novačenja na podlagi rezultatov različnih raziskav vedno bolj jasne, pa na splošno še vedno zelo malo vemo o trgovcih z ljudmi. Po podatkih policije je trgovanje z ljudmi zelo redko izvajano le s strani posameznikov.⁵¹ Ponavadi predstavljajo posamezni trgovci le del organizirane skupine ljudi, ki ima pogosto mednarodne povezave. Dandanes je v tem poslu prisoten nov trend, tako imenovana feminizacija: v preteklosti je bila večina trgovcev z ljudmi moškega spola, dandanes pa, po podatkih policije, se je ta trend spremenil – zdaj kriminalne skupine vključujejo tudi ženske trgovke z ljudmi, ki imajo odločilno vlogo še posebej pri novačenju, saj jim potencialne žrtve prej zaupajo. Policija je tudi poudarila, da trgovci kriminalnih skupin ponavadi niso vključeni samo v trgovanje z ljudmi, temveč tudi v druge aktivnosti, povezane s kriminalom, kot je tihotapljenje ljudi, trgovanje z drogami, orožjem, pranje denarja itd. Skupna značilnost teh kriminalnih dejanj je, da so povezana z možnostjo zaslužka velikih količin denarja.

Glede na orientiranost trgovcev z ljudmi po hitrem zaslužku se ocenjuje, da je trgovanje z ljudmi po velikosti postalo tretji najbolj dobičkonosen kriminalni posel na svetu, takoj za prodajo drog in prodajo orožja.⁵² Obstaja nekaj ocen, ki se nanašajo na zaslužek pri trgovanju z ljudmi: prvi primer npr. dokazuje, da dobiček izkoriščevalcev v poslih s spolnimi uslugami presega plačilo ženski za faktor od pet do dvajset.⁵³ Po ocenah Interpola ima lahko kriminalna organizacija 250.000 dolarjev dobička na eni prodani ženski v obdobju petih let. Slovenska policija trdi, da je cena, ki je običajno plačana v Sloveniji za žensko, med 1.000 in 3.000 evrov.⁵⁴

⁵¹ Ko govorimo o posameznih trgovcih z ljudmi, so to navadno zvodniki znotraj slovenskih meja.

⁵² H. Konrad, *Trafficking in Human Beings - The Ugly Face of Europe, Stability Pact, Task Force on Trafficking in Human Beings* (referat s konference Preventing and Combating Trafficking in Human Beings, Global Challenges for the 21st Century, Brussels, 2002).

⁵³ D. Huges, *In the Shadows: Promoting Prosperity or Undermining Stability* (Journal of International Affairs, pomlad 2000).

⁵⁴ Zaslužki so odvisni od starosti, privlačnosti pa tudi od pogojev trgovanja, kot so možnosti vzpostavljanja direktnih navezav med posrednikom v Sloveniji in izvorno državo žrtve (če pride do take povezave, potem je cena med 700-750 evri). Spolne usluge po celotni državi stanejo med 50-80 evrov - v nekaterih primerih lahko prodajane ženske premejo tudi do polovice zaslužka.

“ Leta 2002 smo imeli primer dveh deklet. Imeli sta komaj 16 let. Srečali sta Slovenca, ki je bil v stiku z nekim Nigerijcem. Ta Nigerijec je dekleti peljal v Italijo in jih izročil nekemu Italijanu, ki je imel navezavo z ljudmi na Nizozemskem.

Vijolica (psevdonim za žrtev) se je zaljubila v Slovenca in se začela družiti z njegovimi prijatelji. Čez nekaj časa jo je ta slovenski ‘fant’ peljal v tujino, kjer jo je na povelje šefa kriminalne skupine, ki je bil Bosanec, prodal drugemu šefu v Italijo. Po letu dni so jo zopet prodali Špancu, čez leto pa še Nizozemcu.

Vir: NVO, Društvo Ključ

Način rekrutiranja žensk je odvisen od trgovcev z ljudmi in narave njihove organizacije ter socialnega statusa ženske. Kriminalne organizacije velikega obsega uporabljajo legalne inštrumente zavajanja – npr. oglaševanje v časopisu –, medtem ko tiste, manjšega obsega uporabljajo več neformalnih metod, npr. ugrabitve ali novačenje s strani bivših žrtev trgovanja z ljudmi. Glede na podatke, zbrane na podlagi intervjujev s tujimi predstavniki, lahko zaključimo, da časopisi v tujini ponavadi ne oglašujejo zaposlitev v Sloveniji, temveč večinoma v drugih državah Zahodne Evrope, kot so Italija, Španija in Nemčija. V primerih rekrutiranja žrtev preko oglasov v medijih, ženske ponavadi prečkajo Slovenijo na njihovi poti do zelene ciljne države; v Sloveniji bivajo le nekaj dni in kasneje nadaljujejo svoje potovanje. V večini primerov so ženske, ki so bile prepoznane kot žrtve trgovanja z ljudmi v Sloveniji, tukaj najprej “testirali”, preden so jih prodali naprej v tujino. V teh primerih Slovenija ne predstavlja njihove primarne ciljne države, temveč je to postala zaradi spleta okoliščin.

Izkušnja Ukrajinke, ki so jo prodali v Slovenijo

Aprila leta 2002 se je O. odločila, da bo sprejela ponudbo za delo natakarice v Nemčiji od tako imenovanega prijatelja (posrednika). Med tranzitom preko Slovenije so jo obvestili o porastu policijskih racij v Nemčiji. Okoliščine so ji tako začasno preprečile njeno zaposlitev v Nemčiji. “Prijatelj” je zato predlagal alternativo – zaposlitev v Sloveniji. O. se je morala strinjati, saj je porabila že veliko denarja (600 USD) za “prijateljeve” usluge. Peljal jo je v hotel v Ljubljani, kjer je bila O. prisiljena nuditi spolne usluge hotelskim gostom. Enajst deklet iz držav CIS⁵⁵ je delalo skupaj z njo. Plačila niso dobile, poleg tega jim ni bilo dovoljeno hoditi ven in bile so ustrahovane. O. je dobila priložnost, da je zbežala s pomočjo ene od svojih strank, ki ji je pomagala tudi pri vrnitvi v Ukrajino.

Vir: NVO iz Ukrajine

⁵⁵ CIS (Commonwealth of Independent States) je skupnost neodvisnih držav, op. prev.

V zadnjem času je v splošnem najbolj učinkovita metoda novačenja, za katero se meni, da jo uporabljajo trgovci z namenom zapeljevanja (še posebej) mladih deklet v Sloveniji, scenarij t. i. "loverboya".⁵⁶ Tak scenarij je tudi splošno znan⁵⁷ kot učinkovit in ga zato uporablja več trgovcev. Scenarij izgleda naslednje: "loverboyi" so navadno čedni, lepo oblečeni, s polnimi denarnicami in dobrim avtom, zapeljujejo mlada dekleta v nočnih klubih, diskotekah in pubih, in ko jim dekleta enkrat začnejo zaupati, skupaj potujejo v tujino, kjer jim kupujejo oblačila (še posebej je popularno nakupovanje v Italiji). Na koncu se zgodi, da po tretjem ali četrtem nakupovalnem izletu "loverboj" proda dekleta za nadaljnjo spolno izkoriščanje. Ravno v času raziskave je bil na sodišču obravnavan primer slovenskega "loverboya", ki je na opisan način prodal več kot deset slovenskih deklet v različne evropske države.

8. Ženske kot žrtve trgovanja z ljudmi in pogoji njihovega dela

Cilj tega poglavja je predstaviti pregled zbranih informacij o ženskah kot žrtvah trgovanja z ljudmi. Poleg tega bodo predstavljene tudi nekatere izpovedi žensk, kaj so morale prestati in v kakšnih pogojih so bile zadržane. Javna podoba žensk, ki so izkusile trgovanje z ljudmi, je pogosto poenostavljena in prikazuje te ženske kot naivne (glej Poglavje IV: *Trgovanje z ljudmi v slovenskih medijih*). Osebe, ki se profesionalno ukvarjajo s preprečevanjem trgovanja z ljudmi, ponavadi podajajo različne opise, kategorizacije in profile prodanih žensk. Vendar pa je tu primerno poudariti, da take strategije označevanja še bolj poudarijo marginalno pozicijo žrtev. Predpostavljeni kriteriji lahko sami po sebi implicirajo negativne konotacije v odnosu do prodanih žensk. Prav tako se je zato potrebno ozreti tudi na posamezne primere, ne da bi jih razložili s pomočjo splošnih domnev, ki pogosto niso v povezavi s specifično situacijo.

Namen raziskave je bil tudi pridobiti čim več informacij o ženskah – čeprav ne z namenom kategorizacije njihove izkušnje. S pomočjo različnih virov: slovenskega ministrstva za notranje zadeve, NVO-jev v Sloveniji in tujini ter misij IOM-a nam je uspelo zbrati informacije o 43 ženskah, ki so prišle v Slovenijo iz tujine, in nekaj podatkov o slovenskih žrtvah. Glede na zbrane informacije⁵⁸ so bile štiri slovenske žrtve, z izjemo ene, ki je bila stara 18 let, prodane v tujino, ko so bile še mladoletne – stare 14 in 16 let. Raven izobrazbe variira: tri so še hodile v srednjo šolo, dve v gimnazijo in ena v poklicno šolo – to so podatki, ki pomagajo rušiti stereotip, da so "vse" žrtve neizobražene. Samo ena izmed njih je končala le osnovno šolo, ne da bi nadaljevala z nadaljnjim izobraževanjem. Poleg tega smo zbrali podatke o že omenjeni prosilki azila, kateri je Slovenija v procesu trgovanja z ljudmi predstavljala državo izvora. Tri od zgoraj omenjenih deklet so bile v dobrih odnosih z njihovimi družinami; starši dveh so bili ločeni, eno dekleta pa je priznalo, da jo je oče zlorabljal.

Podatki, ki smo jih zbrali iz tujine, kažejo, da je večina žrtev prišla v Slovenijo iz Ukrajine (34 žrtev), tri iz Bolgarije, dve iz Slovaške in po eno dekleta iz Moldavije, Ru-

⁵⁶ Na podlagi publikacije NVO-ja, društva Ključ: J. Popov, *Trgovina z ljudmi* (Ljubljana, 2002).

⁵⁷ Za medijsko predstavitev glej Poglavje VI: *Trgovanje z ljudmi v slovenskih medijih*, kjer se del s podnaslovom *Poimenovanje kot strategija reprezentacije* nanaša na podoben model.

⁵⁸ Tukaj smo vključili tudi tri primere potencialnih žrtev.

sije, Romunije in Jugoslavije. V povprečju so bile stare med 20 in 25 let; po naših podatkih je bila med njimi tudi 43-letna ženska, žrtev trgovanja v Sloveniji. Uspeli smo dobiti informacije o družinskem statusu, izobrazbi in delovnih izkušnjah 29-ih žensk. Štirinajst jih je bilo, ko so postale žrtve trgovanja z ljudmi, samskih, 13 ločenih in le dve od njih sta bili poročeni. Osem žensk je doma že imelo otroka. Njihova stopnja izobrazbe je bila precej visoka – to je pomembna informacija, ki nasprotuje predominantnim stereotipskim predstavam, ki govorijo, da ženske niso izobražene. Sedem jih je končalo fakulteto, 13 srednjo ali poklicno šolo, šest žensk je hodilo v srednjo šolo, ki pa je niso dokončale, in samo tri so bile brez izobrazbe. Kar se tiče delovnih izkušenj, je večina žrtev že imela občasno zaposlitev ali pa še nikoli niso delale; šest žensk je imelo stalno službo in zaslužek.

“ ***Izkušnja žrtve iz Ukrajine, ki je bila prodana v Slovenijo in naprej v Makedonijo***

Preden je O. zapustila dom, je živela s svojo materjo, možem in otrokom. Njen mož je občasno pil in nihče ni točno vedel, s čim se je ukvarjal. Kasneje je šel v zapor in O. se je odločila, da se bo ločila in otroka pustila pri materi. Brez vsakršne izobrazbe ali službe se je odločila, da odide od doma, da bi služila denar.

V časopisu je videla oglas za delo. To je bilo poleti leta 2001. Poročen par ji je ponudil službo v baru v Italiji. Obljubila sta, da bosta sama poskrbela za vse potrebne dokumente, česar pa nista storila. Nista ji priskrbela vizuma. O. in še eno dekle sta peljala preko Madžarske. Ustavili so se na domu nekega moškega nekje v gorah. O. je rekla, da je bil njihov prihod pričakovan, ker je moški neprijazno govoril s poročenim parom. Vendar pa je bil po ogledu deklet zadovoljen. Dekleti sta ga videli, kako je dal 1000 dolarjev poročenemu paru, da ju je odplačal. Par je prinesel prtljago v hišo in povedal dekletoma, da je ta moški sedaj njun gostitelj. V tem trenutku je O. postalo jasno, kaj se dogaja. Drugo dekle je začelo jokati in teči za odhajajočim avtom para. Gostitelj in njegov prijatelj sta jo ulovila in posilila. Tudi O. je bila tisto noč posiljena. V naslednjih dneh so se peljali skozi gorske vasi. Vožnja se je zdela dolga. O. se ni mogla spomniti, koliko časa je trajala. Ni se spomnila prehoda meje. Se je pa spomnila policijske kontrolne postaje, in kako sta oba moška pokazala potne liste in razlagala, smejoča se, kako se bosta zabavala z njima dvema. Policijska uradnika sta jima dovolila prehod z nasmehom na obrazu in dekleti nihče ni vprašal po dokumentih.

Na poti se je avto večkrat ustavil, da so dekleta pokazali “šefom”, ki so jih poslali naprej. Ko so se naslednjič ustavili, je O. slišala žensko, ki je govorila v jeziku, zelo podobnem ukrajinskemu. Mislila je, da ženska govori poljsko, vendar ni bila

prepričana. O. so kasneje povedali, da je v Sloveniji.

Delala je v baru, kamor je zahajalo veliko umazanih moških, ki so smrdeli po ribah. O. jih je morala vprašati, če bi želeli jesti ali piti. Poleg tega je morala namigniti, če želijo, da jim "usluge nudi v drugi sobi". Tako je delala pet mesecev in pol. Med policijsko racijo so jo pripeljali na policijsko postajo. Lastnik bara je prišel in plačal zanj in za nekaj Romunk, da jih izpustijo. O. so iz nekega razloga takrat odpeljali drugam.

Ženske so potisnili na avtobus in jih prepeljali v večji hotel v Makedoniji. O. ni točno vedela, v katerem mestu je bila; spomnila se je samo, da je bila meja med Makedonijo in Jugoslavijo blizu. Njeno delo je bilo tu enako, samo pogoji so bili boljši. Včasih so jim dali nekaj denarja, za 'sladkarije', kot je rekel njihov šef. Potem je O. zbolela. Zdravnik je posumil, da je njena bolezen povezana s spolno prenosljivimi boleznimi. Potem je doživela še eno policijsko racijo. Takrat je nekdo govoril z njo v ukrajinski. Predvidevala je, da je odvetnik. Postavil ji je veliko vprašanj in jo poslal domov v Ukrajino. V center je prišla sama in prejela rehabilitacijsko pomoč (bila je vključena v skupino za samopomoč in tečaje računalništva). Zavrnila je sodelovanje s predstavniki pregona.

Vir: Ukrajinska NVO

Kot je navedeno v *Journeys of Jeopardy*,⁵⁹ se pogoji, v katerih so prodane ženske spolno zlorabljene, razlikujejo, kot se razlikuje tudi resnost kršenja njihovih človekovih pravic. Razpon grobega ravnanja je pogosto odvisen od načina novačenja, začrtnega itinerarja, ponižanj in zlorabe, ki jih žrtve trpijo med potovanjem, in pogoji, katerim so izpostavljene med delom. Metode nadzora so ponavadi odvisne od njihovega odpora do zlorabe in brutalnosti združbe, preko katere se jih prodaja. Ženske in dekleta, ki so bile prisilno rekrutirane, so utpele posilstva in druga ponižanja; včasih so prisiljene v prostitucijo že med transportom samim. Odkrili smo dve zelo pogosti metodi nadzorovanja žrtve:

- 1) prva - grozijo jim in jih ustrahujejo; trgovci jim pogosto grozijo, da bodo škodili njihovim družinam. Tako dosežejo, da so žrtve tiho, jim ne uidejo ali da ne gredo na policijsko postajo. Ponavadi jim rečejo, da jih bo policija oglobila in poslala domov, če bodo to storile;
- 2) druga - ženskam zasežejo potne liste in osebne dokumente, da jim omejijo gibanje. Glede na rezultate naše študije so bile prodane ženske v mnogih primerih tudi izolirane od drugih ljudi ter pod stalnim nadzorom in zaklenjene po sobah.

⁵⁹ L. Liz Kelly, *Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe*, (IOM Migration Research Series, IOM, Geneva, 2002).

“ **Izkušnja 25-letne Ukrajinke**

Skupaj s še eno Ukrajinko sem bila zaklenjena v sobi. On naju je stalno opazoval; tudi ko je prišla stranka, je ostal v sobi. Pretepal naju je. Prisiljeni sva bili v spolne odnose s strankami. Prisiljeni sva bili tudi v barvanje las po željah vsake stranke. Zgodilo se je, da sem bila en teden svetlolasa, drug teden rdečelasa. Denarja nisva prejemale. In velikokrat smo zamenjali stanovanje, vendar smo vedno ostali v Ljubljani. Po tem, kar sem lahko videla in slišala, mislim, da je bilo prvo stanovanje, kjer sem stanovala, blizu železniške in avtobusne postaje. Sami sva bili v stanovanju, vendar mislim, da nisva bili edini 'v lasti' tega zvodnika, ker je po mobitelu stalno govoril z ljudmi o nekih "poslih".

Vir: IOM Ljubljana

Kot kaže naša raziskava, se v večini primerov veriga slabih izkušenj s trgovanjem z ljudmi konča s policijsko racijo. V teh okoliščinah pa se mnogo žensk ne prepozna kot prodanih, bodisi zato, ker so jim trgovci tako naročili, ali ker same sebe ne vidijo kot žrtev trgovanja z ljudmi. Kljub poostrenemu nadzoru, ki so mu podvržene, nekatere ženske uspejo zbežati in pridejo v stik s policijo ali se vrnejo v svoje domovine same in brez vsakršne pomoči. Glede na zbrane podatke za raziskavo obstajata dve poročili o primeru, kjer so ženske uspele zbežati in se vrnile domov s pomočjo stranke. Včasih ženske zbežijo tudi tako, da izkoristijo trenutek nepozornosti trgovcev. Do leta 2002 so bile žrtve, najdene v Sloveniji, v večini primerov vrnjene domov s pomočjo policije; ponavadi so bile žrtve deportirane, kar je še vedno pogosta praksa.

Za varno in humano vračanje žrtev in vključevanje le-teh v reintegracijske programe pomoči ob prihodu, se je v okviru slovenske *Medresorske delovne skupine za boj proti trgovini z ljudmi* oblikoval t. i. "sistem napotitve". S ciljem zagotavljanja takojšnje zdravstvene in socialne pomoči žrtvam trgovanja z ljudmi so bili pripravljene posebna okrožnica in navodila, ki določajo konkretne in koordinirane pristope, uveljavljene v procesu identifikacije žrtve trgovanja z ljudmi in določanja okoliščin. Policija predstavi žrtvi imena vseh ustreznih organizacij,⁶⁰ ki delujejo na tem področju v Sloveniji in ji lahko pomagajo bodisi z medicinsko ali psihosocialno pomočjo bodisi pri vračanju domov in v procesu reintegracije.

“ **Izkušnja 25-letne Ukrajinke**

Nekega dne je bil moški, ki naju je pazil, zelo pijan. Izkoristili sva priložnost, da sva odklenili vrata apartmaja in zbežali. Šli sva na policijo in povedali najino zgodbo.

Vir: IOM Ljubljana

⁶⁰ Glej Poglavje VI: Trgovanje z ljudmi: pravni odzivi in politike.

9. Otroci kot žrtve trgovanja z ljudmi

Trgovanje z otroki postaja zelo kompleksen problem, ker ni povezan samo s spolno zlorabo otrok, temveč tudi s trgovanjem s človeškimi organi in nezakonitimi poslojitvami.⁶¹ Izkoriščanje otroka, čigar ranljivost je potrebno še posebej izpostaviti, je ponavadi ali spolno ali ekonomsko. Ko govorimo o spolnem izkoriščanju, imamo v mislih prostitucijo in pornografijo. Kljub pogostosti in urgentnosti problema, kjer je otrok zlorabljen fizično, mentalno in čustveno, ekonomsko izkoriščanje v različnih oblikah ravno tako prinaša resne kršitve človekovih pravic. Tukaj tako lahko govorimo o izkoriščanju za delo v tedenskih trgovinah (lokali s hitro prehrano, delavnice), izkoriščanju za opravljanje manjših prekrškov, kot so prosjačenje, žeparjenje ali kraja, delo v gospodinjstvu v diplomatskih krogih, gospodinjstvih, *au-pair* dekleta in poklicni športniki.

Obstajajo različni načini rekrutiranja otrok, ki jih uporabljajo trgovci:

- 1) ugrabitev ali abdukcija;
- 2) novačenje na podlagi zavajanja v celoti ali delno;
- 3) namerna prodaja otroka s strani družine trgovcem z eksplicitnim ali implicitnim védenjem o tem, kaj se bo z otrokom zgodilo;
- 4) lažna družinska prodaja ali "donacija" otroka trgovcem z ljudmi.

Trgovanje z otroki ostaja odprto vprašanje v smislu, da se ga šele sedaj začenja obravnavati bolj poglobljeno. Še vedno smo priča pomanjkanju podatkov in raziskav na tem področju, kar predstavlja potrebo po nadaljevanju intenzivnega dela na tem področju ter premostitvi skupnih problemov, kot so identifikacija žrtev in težavnost pridobivanja podatkov. Kljub pomanjkanju natančnih podatkov v Zahodni Evropi so tako državne oblasti kot socialni delavci našli dokaze, da je trgovanje z otroki za namene spolnega izkoriščanja v porastu. Po statistikah IOM-a na Balkanu predstavljajo okrog deset do petnajst odstotkov vseh prodanih oseb, ki jim je IOM pomagal pri vračanju domov, dekleta mlajša od 18 let.

“ Izkusnja slovenskega dekleta, ki je odšla v Italijo

Moj oče je bil alkoholik in naju je z materjo večkrat pretepal. Veliko sem prestala. Ko sem imela 11 let, mi je oče vzel nedolžnost in me spolno zlorabljal še naslednja tri leta. Zbežala sem od doma, ko sem imela 14 let. Bila sem brez denarja in stalno sem razmišljala, kako naj najdem službo, da bi preživela. Nekega večera sem sedela v baru s prijateljico, ki je imela podobne izkušnje kot jaz. Omenila je, da bo šla delat v Italijo kot prostitutka. Rekla je, da pozna dekleta, ki tam dela in dobro zasluži, in da lahko zaslužiš tudi 3.000 DEM na mesec. V mojem bednem življenju se je to zdelo dobra priložnost za nov začetek in možnost za boljše življenje. Spakirala sem nekaj

⁶¹ Vir: Predstavitev nacionalnega koordinatorja za boj proti trgovini z ljudmi v Republiki Sloveniji na 5. delovnem srečanju Pakta stabilnosti za jugovzhodno Evropo glede trgovine z ljudmi, Portorož, 2003.

oblek in odšla. Vendar sem prišla v roke zelo krutemu zvodniku. V Rimu in Firencah sem bila najmlajša prostitutka na cesti in sem delala s še nekaj dekleti od 22. ure do 4. ure zjutraj. Če nisem zaslužila dovolj, so me pretepli. Tepež, brce, pljuvanje. Vse to sem morala izkusiti. Če nisi storil tako, kot so ti rekli šefi, si dobil "svojo porcijo". Po treh letih mi je uspelo uiti domov. Starši me niso pogrešali, niti me niso iskali. Sedaj živim z materjo, ki se je ločila.

Vir: POP TV, TV-oddaja *Preverjeno*, 3. december 2002.

O primerih trgovanja z otroki v Sloveniji niti UNHCR niti IOM nimata informacij.⁶² Do sedaj še ni zabeleženega direktnega poročila o trgovanju z otroki. Vendar pa obstajajo nekateri indirektni sumi, ki kažejo na potencialno prisotnost tega fenomena v Sloveniji. Najprej, trgovanje z otroki so zasledili v sosednjih državah, npr. v Italiji in na Hrvaškem. Če upoštevamo široko razširjeno naravo trgovanja z ljudmi, lahko sklepamo, da je njihova pojavnost v sosednjih državah lahko priča tudi o podobnih aktivnostih v Sloveniji. Severna Italija je pogosto omenjena tudi kot območje zlorabe otrok; po poročilih UNICEF-a in IOM-a, je tu ključni center za razporejanje prodanih deklet iz Srednje in Vzhodne Evrope ter držav CIS-a. IOM poroča tudi o opaženi visoki koncentraciji spolnega izkoriščanja mladostnikov na območju med Padovo in Benetkami, kjer je dvajset odstotkov prostitutk mlajših od 18 let.

Poleg tega je bilo po podatkih Centra za tujce in Sektorja za azil leta 2001 v Sloveniji 372⁶³ otrok brez spremstva. Leta 2002 jih je bilo 190.⁶⁴ Poleg tega je Center za socialno delo Ljubljana Šiška predstavil statistiko primerov, kjer je bil mladoletni osebi dodeljen skrbnik za posebne primere. Izdali so 416 odločb leta 2001 in 26 odločb leta 2002. Iz tega je razvidno, da se statističnih podatkov v Sloveniji, kar zadeva to ranljivo skupino, ne zbira dosledno. Večina otrok brez spremstva je prihajala iz Kosova in Makedonije (največkrat Romi), kot tudi iz Iraka, Sudana, Sierre Leonea, Romunije, Turčije in Moldavije. Glede na trende v regiji in informacije, ki so na voljo v državah EU,⁶⁵ lahko sklepamo, da nekateri otroci brez spremstva, ki prečkajo Slovenijo, ravno tako končajo kot žrtve trgovanja z ljudmi.

NVO, društvo Ključ, je poročalo o nujenju pomoči (leta 2002) eni žrtvi in trem potencialnim žrtvam iz Slovenije, ki so zapustile Slovenijo, ko so bile še mladoletne, stare 16 let. Poleg tega nam je v novinar v intervjuju povedal zgodbo o 14-letni Slovenki, ki je odšla delat v Italijo kot prostitutka in je potem kasneje postala žrtev trgovanja z ljudmi. Njeno zgodbo so predstavili tudi v TV-oddaji *Preverjeno*, ki je bila predvajana na komercialni televiziji. Glede na podatke kriminalistične policije za leto 2001 sta bili kot žrtvi trgovanja z ljudmi prepoznani dve mladoletni osebi in en otrok.

⁶² Po seminarju: "Otroci brez spremstva", organiziranem v januarju 2003 s strani UNHCR, Slovenske filantropije in Urada Vlade RS za priseljevanje in begunce.

⁶³ 255 je ilegalnih migrantov, 113 prosilcev azila in štirje begunci.

⁶⁴ 117 je ilegalnih migrantov, 72 prosilcev azila in en begunec.

⁶⁵ Glej npr. *Research on Trafficking in Unaccompanied Minors for Sexual Exploitation in the European Union* (IOM, Brussels, 2001).

1. Teoretsko in empirično ozadje

Namen tega razdelka je obravnavati trgovanje z ljudmi v kontekstu migracij – o trgovanju z ljudmi bi morali razpravljati v okviru parametrov migracij ali, bolj natančno, v okviru delovnih migracij. Če pustimo ob strani razprave o različnih oblikah migracij in o odnosu med migracijami in trgovanjem z ljudmi,⁶⁶ služi ta konceptualni okvir kot širši kontekst za proučevanje motiviranosti posameznika in posameznice, da bi se zaposlil/a v tuji državi na eni strani, in njegove/njene ranljivosti za trgovanje na drugi.

Poročilo Unifema,⁶⁷ ki obravnava temo z ekonomske perspektive, pokaže, da je dramatično povečanje migracij in trgovanja z ljudmi rezultat združevanja dejavnikov odbijanja iz okolja in privlačenja vanj (*push* in *pull* dejavniki) ter dejavnikov pospeševanja. Med dejavnike odbijanja uvrščamo neenakomerno ekonomsko rast in zlom ekonomskega sistema, povečanje števila vojnih in oboroženih konfliktov, degradacijo okolja, naravne katastrofe in povečano stopnjo nasilja v družini. Hkrati delujejo ekonomska rast, relativna blaginja in mir v industrijskih državah kot faktorji privlačenja. Uspešne ekonomije povečujejo zahteve po uvoženi delovni sili. Še posebej povprašujejo po mladih ženskah, predvsem zato, ker jih imajo za bolj "ustrežljive," hkrati pa je verjetnost, da bi se nestandardnim pogojem dela uprle, manjša. Ne nazadnje je glavni dejavnik pospeševanja organizirani kriminal, za katerega je trgovanje z ljudmi vse večji vir dobička.

Unifem v poročilu *Trafficking in Persons: A Gender and Rights Perspective* loči dejavnike,⁶⁸ ki prispevajo k ranljivosti žensk in otrok za trgovanje, v dve skupini. Dejavniki, ki prispevajo k povpraševanju, se nanašajo: na delo v delovno intenzivni proizvodnji, ki je prepoznano kot delo, primerno za ženske; na povečano povpraševanje po tuji delovni sili za gospodinjstva in pomanjkanje primerne regulacijskega okvira,

⁶⁶ Glej razpravo o tem, npr. F. Medved, *Trafficking-Smuggling-"Illegal" Migration: Dichotomy or Continuum?* (Fundacija Gea, 2000).

⁶⁷ United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2002.

⁶⁸ *Trafficking in Persons: A Gender Rights Perspective: the Briefing Kit* (UNIFEM, East and South East Regional Office, Bangkok in United Nations Inter-agency on trafficking in Women and Children, 2002).

ki bi to zahtevo podpiral; na rast več milijard dolarjev vredne seks in zabavne industrije; na nizko tveganje oziroma visoko dobičkonosnost trgovanja z ljudmi, ki ga še dodatno vzpodbuja nezainteresiranost, da bi kršitelje kaznovali; na izvajanje nadzora in manipuliranje z ranljivimi ženskami; na pomanjkanje dostopa do pravnih nadomestil za žrtve trgovanja; na razvrednotenje človekovih pravic žensk in otrok. Na drugi strani so dejavniki, ki prispevajo k ponudbi, neenake možnosti dostopa do izobrazbe, zaradi česar so možnosti žensk, da bi z opravljanjem poklica povečale prihranke, omejene; pomanjkanje zaposlitvenih možnosti, ki bi izpolnjevale pričakovanja in bile legitimne; migracijske politike, ki uvajajo razlike med spoloma, in restriktivni emigracijski zakoni, ki omejujejo možnost migriranja za ženske (večina legalnih migracijskih kanalov ponuja možnosti v sektorjih, kjer prevladujejo moški); manjša dostopnost do informacij o migracijskih/delovnih možnostih ter tradicionalni odnosi skupnosti in njihove prakse, ki dopuščajo nasilje nad ženskami.

Gornji na kratko izpostavljeni dejavniki kažejo na širši kontekst migracij in trgovanja z ljudmi. Če se omejimo, ugotovitve in interpretacije raziskave, ki proučuje razsežnosti trgovanja z ljudmi v Vzhodni Evropi in še posebno na Balkanu,⁶⁹ so za ta del naše raziskave pomembne zato, ker identificirajo povprečni profil žensk in otrok kot najbolj ranljivih kategorij.

Statistični oris žensk in otrok, žrtev trgovanja, ki sta ga pripravili misiji IOM v Prištini in Skopju, pokaže, da so žrtve v splošnem stare od osemnajst do štirindvajset let, največkrat so samske in ponavadi precej revne.⁷⁰ Pregled trgovanja na Slovaškem kaže na podobno demografsko sliko.⁷¹ Povprečna ugotovljena starost žrtev je od sedemnajst do dvajset let, toda z opombo, da izčrpane baze podatkov žrtev ni. Tudi žrtve, popisane v Slovaški, se nahajajo v slabem ekonomskem položaju. Njihovi starši so brezposelni; dekleta želijo pomagati svojim družinam tako, da si poiščejo delo, pri tem pa niso seznanjene z vsemi tveganji dela v tujini.

Če želimo profil žrtve spoznati bolj natančno, si lahko pomagamo s kvalitativno in kvantitativno raziskavo, ki so jo med dekleti in ženskami (starimi od petnajst do petindvajset let) opravili v Romuniji.⁷² V raziskavi ugotovljeni dejavniki tveganja se v splošnem nanašajo na ekonomski in družbeni položaj, na vedenje in vrednote intervjuvanih, na motiviranost za migriranje in na družbeno integriranost družine in drugih referenčnih skupin.⁷³ Rezultati kažejo, da je glavni dejavnik ranljivosti žensk za trgovanje njihov namen zapustiti državo in pridobiti delo v drugi državi. Za najbolj ogroženo skupino žensk v Romuniji se kažejo mlade, samske ženske, ki prihajajo iz revnih območij in želijo doseči finančno neodvisnost.

Na podlagi teh ugotovitev bomo v nadaljevanju proučili potencialno ranljivost slovenske mladine, predvsem deklet, za trgovanje z ljudmi. Izbrali smo podobno starostno skupino – ciljna skupina analize so mladi. V podporo tej metodološki odločitvi se sklicujemo na empirične dokaze, ki so jih v zgoraj omenjenih državah pridobili iz

⁶⁹ *Trafficking in the Balkans* (poročilo, IOM, slovaška, romunska študija in poročilo s Kosova).

⁷⁰ *Return and Reintegration Project. Situation Report. February 2000 to September 2002* (poročilo IOM Kosovo, 2002).

⁷¹ *Country Report: Slovakia* (IOM Praga, 2001).

⁷² *Country Report: Romania* (IOM Bukarešta, 2001).

⁷³ Za bolj natančne ugotovitve o dejavniki ranljivosti gl. *Vulnerability to Trafficking in Human Beings of Young Female Population in Romania* (IOM Bukarešta, 2001).

opravljenih študij. Namen raziskave med mladimi pa ni izključno v tem, da bi raven njihove ranljivosti za trgovanje z ljudmi ocenili na podlagi odgovorov na postavljena vprašanja o delovnih migracijah. Ker je popoln seznam faktorjev ranljivosti preveč kompleksen in raznolik, da bi ga mogli v celoti zaobjeti, naš namen ni risanje profila potencialnih žrtev, ampak je oceniti poglede slovenske mladine na migriranje.

Interpretacije podatkov v tej študiji, ki temeljijo na kvalitativnih metodah raziskovanja, ne pomenijo poskusa identificirati dejanskih ranljivih oseb. To bi pomenilo ponostavljene zaključke in posplošitve. Namesto tega je treba ocenjeno raven ranljivosti mladih, ki hipotetično veljajo za potencialne žrtve trgovanja z ljudmi, v naši študiji razumeti kot rezultat zveze več izbirnih dejavnikov. Ker so sicer medsebojno povezani, smo jih izključno v analitične namene razdelili v skupine: pripravljenost za migriranje; že vzpostavljene družbene povezave v tujih državah; motiviranost za zaposlitev v tujih državah; dajanje prednosti določenim ekonomskim sektorjem in področjem zaposlitve – še posebno s perspektive spola; način iskanja dela v tujih državah in zavedanje, da obstaja pri iskanju dela za ženske določeno tveganje; pričakovana blaginja v tujih državah v primerjavi z ekonomskimi razmerami doma; raven zaupanja v ljudi, še posebno tujce; ekonomski položaj družine, dojemanje tega položaja in kraja prebivanja.

Določene razsežnosti identificiranih dejavnikov, ki jih bomo predstavili in interpretirali v spodnjih poglavjih, služijo kot orodje za vrednotenje ranljivosti slovenske mladine za trgovanje z ljudmi na podlagi njihove motiviranosti za migriranje in obetov, ki jih pričakujejo. Namen je pokazati na te razsežnosti in, posledično, očrtati predloge, kako priskrbeti podrobne informacije o tveganjih za trgovanje, gledano specifično, na formalni (vladne, nevladne, in medvladne organizacije, šole in druge izobraževalne institucije) in neformalni ravni (družina in druge družbene skupine).

Kljub vsemu se analiza ne osredotoča na vprašanja, ki jih je mogoče razumeti kot širše, "zunanje" dejavnike – ekonomski in politični položaj države, ki vpliva na socialni položaj posameznika, posameznice. Namesto tega smo z namenom, da bi mogli kritično oceniti potencialna tveganja v procesu migriranja, analizirali posameznikovo dojemanje migriranja in dela v tujih državah.

2. Metodologija in vzorec

Za raziskovanje odnosa slovenskih dijakinj in dijakov do njihove motiviranosti za migriranje iz Slovenije v tuje države smo uporabili kvalitativne metode raziskovanja. Vzorec vključuje 615 anketirancev, starih od 15 do 22 let (v povprečju so stari 17 let),⁷⁴ ki se trenutno izobražujejo v slovenskih srednjih šolah v Ljubljani, Mariboru, Novi Gorici, Kranju, Brežicah in Celju. Ti kraji so bili izbrani, da bi zagotovili primerno raznoliko populacijo, čeprav so bile šole v prvem koraku izbrane naključno,⁷⁵ v drugem pa glede na pripravljenost vodstva šole za sodelovanje.

⁷⁴ Večina anketirancev – 46,8 odstotka – je bila stara 17 let, 23,4 odstotka je bilo starih 16 let, 19,7 odstotka 18, 7,2 odstotka 19, 1,8 odstotka 20, dva sta bila stara 21 let, eden 22, eden 15, dva pa svoje starosti v vprašalnik nista vpisala.

⁷⁵ Vključene šole iz Ljubljane: Gimnazija Ljubljana Šiška, Srednja šola za gostinstvo in turizem, Srednja upravno-administrativna šola; iz Maribora: Tretja gimnazija Maribor, Srednja šola za gostinstvo in turizem; iz Kranja: Gimnazija Kranj, Srednja trgovska šola; iz Nove Gorice: Gimnazija Nova Gorica, Srednja ekonomska in trgovska šola; iz Celja: Prva gimnazija Celje, Srednja šola za gostinstvo in turizem; iz Brežic: Gimnazija Brežice, Srednja ekonomska in trgovska šola.

Anketiranje je potekalo med 31. marcem in 4. aprilom leta 2003. Anketarji, ki so obiskali izbrane šole, so imeli natančna navodila, kako naj vodijo anketiranje. Čas in kraj anketiranja sta bila vnaprej dogovorjena z ravnateljico ali drugim odgovornim učiteljem na šoli. Učitelji so vprašalnike razdelili dijakom in dijakinjam, ki so bili tisti dan pri pouku; število anketirancev je tako odvisno od trenutne prisotnosti v šoli. Na splošno je bila večina dijakinj in dijakov takrat pri pouku in vsi so bili pripravljeno sodelovati. V povprečju so anketiranci za izpolnjevanje vprašalnika porabili dvajset minut.⁷⁶ V vzorec so bili vključeni tako moški kot ženske; eden od namenov je bil ugotoviti primerjavo med spoloma. Sodelovalo je več žensk (63,1 odstotkov), moških je bilo 36,6 odstotka, 0,3 odstotka anketirancev pa na vprašanje o spolu ni odgovorilo.

3. Predstavitev izsledkov

3.1. Motiviranost za migriranje: finančne prednosti Zahoda

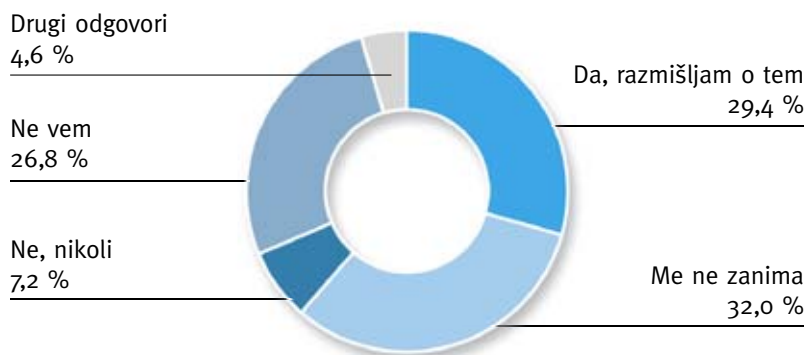
V prvem delu ankete so bila vprašanja o posameznikovi potencialni odločitvi, da se preseli v tujino, razlogih za tako odločitev, preferencah med državami in predhodno vzpostavljenih stikih v ciljni državi. Čeprav predpostavka ne more biti interpretirana kot nesporno dejstvo, lahko anketirance, ki bi se preselili v tujino, hipotetično štejemo med tiste bolj ranljive za trgovanje z ljudmi. To bomo uporabili za izhodiščno hipotezo, na podlagi katere bomo naprej raziskovali različne dejavnike, na primer: kako in zakaj bi bil določen posameznik pripravljen migrirati, katero delo bi bil pripravljen sprejeti, katerih tveganj se zaveda v procesu migriranja na eni strani ter širši družbeni kontekst, vrednote posameznika, odnosi in osebne značilnosti na splošno na drugi.

Med slovenskimi dijakinjami in dijaki je 29,4 odstotka takih, ki bi se preselili v tujino, 32 odstotkov jih življenje v tujini ne zanima, 26,8 odstotka se jih ne more odločiti, ali bi živeli v tujini, samo 7,2 odstotka jih je odločno izključilo možnost preselitve (gl. graf 1). Če odgovore primerjamo po spolu, lahko ugotovimo, da bi se v tujino preselilo več žensk (32,2 odstotka) kot moških (24 odstotkov). Glede na šolo in kraj bivanja je večina anketirancev, ki so pripravljeno migrirati, iz Nove Gorice in okolice (splošna gimnazija), Ljubljane in okolice (upravno-administrativna šola) ter Kranja (trgovska šola).

Prevladujoč razlog za migriranje je finančna motivacija (gl. tabelo 1). Večina anketirancev (49,3 odstotka) bi se v tujo državo preselila zaradi boljših finančnih možnosti. Sledi podoben, a bolj natančen odgovor, tj. z namenom zaslužiti višjo plačo (38,9 odstotka). Čeprav so lahko anketiranci izbirali med več možnimi odgovori, so najpogosteje navajali ta dva. Zanimivo je, da bi se večina dijakinj in dijakov, ki so trdili, da se v tujino ne bi preselili oziroma v tem trenutku o selitvi v tujino ne razmišljajo, - če bi se hipotetično odločili za selitev - preselila zaradi finančnih razlogov.

⁷⁶ Vprašalnik je deloma temeljil na vprašalnikih, ki jih je pri svojih tovrstnih raziskavah uporabil IOM, in deloma na spremenljivkah, ki so bile prilagojene položaju v Sloveniji. V njem je bilo 28 vprašanj, nekatera od njih so imela več podvprašanj.

GRAF 1: BI SE PRESELILI V TUJO DRŽAVO?

Študij in radovednost je izbrala nekaj več kot tretjina anketirancev (37,9 in 37,2 odstotka). Med drugimi razlogi, ki so bili ponujeni kot odgovor na vprašanje, najdemo še finančne koristi migriranja, primarno določene kot možnost boljše plačanega ali bolj primerne dela.

TABELA 1: RAZLOGI ZA SELITEV V TUJO DRŽAVO

RAZLOGI ZA SELITEV V TUJO DRŽAVO	% ODGOVOROV (možnih je več odgovorov)
Boljše finančne možnosti	49,3
Višje plače	38,9
Študij	37,9
Radovednost	37,2
Pomoč družini	5,4
Drugi razlogi	16,6

Slovenski dijaki in dijakinje, vključeni v vzorec, bi se skladno s konvencionalno migracijsko potjo z vzhoda na zahod, najraje preselili večinoma v Združene države Amerike in Zahodno Evropo: ZDA (28,9 odstotka), Nemčija (23,2 odstotka), Velika Britanija (16,1 odstotka), Italija (15,3 odstotka), Francija (14,2 odstotka), Avstralija (9,5 odstotka) in nekatere druge zahodno- in severnoevropske države (Švica, Švedska, Finska, Danska, Nizozemska, Belgija, Španija, Avstrija).

3.2. Zaposlovanje v tuji državi

V okviru zaposlitve v tuji državi smo se v vprašalniku osredotočili na vprašanja, ki zadevajo načine iskanja dela; preferenčnih področij in sektorjev oziroma tistih področij in sektorjev, ki so sprejemljivi za anketirance; ugotavljanja enakih možnosti za moške in ženske ter še posebno tveganj, katerim so lahko v procesu delovne migracije bolj izpostavljene ženske. Med razpoložljive odgovore na ta vprašanja smo uvrstili tvegane metode sprejemanja dela z namenom natančneje pokazati na potencialno bolj ranljive posameznike. Hipotetično so lahko mlada dekleta (in fantje) bolj izpostavljena trgovanju, če iščejo delo primarno preko oglasov v medijih (in potencialno tudi, če iščejo delo preko agencij); če ugotovijo, da je informacija, ki so jo dobili od posameznika ali organizacije, nepopolna; če so pripravljene delati na področju "zabave" (na primer plesanje v nočnih klubih); in če mislijo, da tveganju ne bodo izpostavljeni. Ob tem je treba upoštevati, da ugotovitve v kontekstu teh vprašanj interpretiramo ločeno od drugih socialnih in osebnih karakteristik, ki bi bile relevantne, če bi še dalje raziskovali ranljivost posameznika/posameznice.

Večina slovenskih dijakin in dijakov (49,4 odstotka), vključenih v vzorec, bi delo iskala s pomočjo agencij; 33,5 odstotka bi jih upoštevalo nasvet prijateljev, sorodnikov ali znancev; 14,1 odstotka bi jih delo iskalo na podlagi oglasov v medijih; 2,3 odstotka bi jih delo iskalo kako drugače, večinoma neodvisno.

Večina anketirancev trdi, da bi, preden bi se odločili delati v tujini, vprašali za nasvet. Več kot dve tretjini teh (68,9 odstotka) bi za nasvet najprej vprašali starše in/ali sorodnike; 13,8 odstotka bi jih za nasvet vprašalo prijatelje; 4,4 odstotka bi se jih obrnilo na ambasado in 2,6 odstotka na odvetnika. Nekateri bi upoštevali nasvet nevladnih organizacij (1,8 odstotka) in učiteljev v šoli (1,3 odstotka). Da nasveta pri tem ne bi potrebovali, jih je trdilo 3,9 odstotka.

Če bi se odločili delo poiskati v tujini, bi anketiranci večinoma sprejeli administrativno delo, delo v restavraciji in varstvo otrok (gl. tabelo 2). Ni presenetljivo, da bi večina anketirancev izbrala delo v administraciji; večina dijakin in dijakov namreč prihaja prav z ljubljanske administrativne šole.⁷⁷ Na najvišji odstotek v tej kategoriji tako vplivajo njihovi odgovori. Še vedno pa je odstotek primerljiv z drugima izbirama, ki ju je navedlo 24,5 in 24,4 odstotka: delo v restavracijah in varstvo otrok.

Področje dela, kateremu smo posvetili še posebno pozornost, - ples/zabava - bi zanimalo 21,7 odstotka dijakin in dijakov. Zanimivo je še, da bi bilo za 13,9 odstotka anketirancev sprejemljivo katerokoli delo. Če zadnje združimo z vprašanjem o razlogih za selitev v tujo državo, dobimo pomemben podatek: 70,3 odstotka tistih, ki so pripravljene sprejeti kakršnokoli delo, jih pravi, da sta glavna razloga za migriranje boljše finančne možnosti in višja plača. Prav tako višje vrednotijo možnost zaposlitve v tuji državi in možnost tam zaslužiti veliko denarja.⁷⁸

⁷⁷ Od vseh dijakin in dijakov, vključenih v raziskavo, jih je bilo 12,5 odstotka z upravno-administrativne šole, Ljubljana.

⁷⁸ Več o vrednotenju ekonomskih pogojev v tujini gl. poglavje *Percepcija tuje države - možnosti zaslužiti denar in uspeti*; sledi v naslednjem poglavju.

TABELA 2: PREDNOSTNE ZAPOSLOTITVE V TUJI DRŽAVI ⁷⁹

PREDNOSTNA ZAPOSLOTITEV V TUJI DRŽAVI (področje, sektor)	% ODGOVOROV (možnih je več odgovorov)
Administrativno delo	36,1
Strežba / delo v restavraciji	24,5
Varstvo otrok	24,4
Ples / zabava	21,7
Katerokoli delo	13,9
Gospodinjstva dela	11,0
Druga področja	16,3

Poudariti je treba, kot že rečeno zgoraj pri vprašanju ranljivosti, da nismo identificirali nobenega posameznika, pri katerem bi lahko zabeležili kombinacijo vseh odgovorov: iskanje dela prek oglasa, glede migriranja ne rabi nasveta, v procesu delovne migracije ne prepozna kakršnegakoli tveganja ali nevarnosti in sprejemljivo je delo na področju zabave oziroma katerokoli delo. Kljub temu lahko v tem kontekstu izpostavimo nekatere ugotovitve: 11,7 odstotka anketirancev, ki bi delo iskali na področju zabave/plesa v nočnih klubih, verjame, da v procesu iskanja dela v tujini ni nobenega tveganja. Od tega jih je med dekleti 16,6 odstotka izbralo zabavo in ples za preferenčno področje dela, 4,9 odstotka žensk pa bi sprejelo katerokoli delo. Zadnje so v povprečju (45,5 odstotka) stare sedemnajst let. Večina tistih, ki so izbrale zabavo, živi v Mariboru, Celju, Brežicah, Kranju in tem mestom bližnjih krajih.

3.3. Percepcija tuje države – možnosti zaslužiti denar in uspeti

Pri analizi motivov za migriranje smo proučevali mnenje dijakin in dijakov o možnostih za zaposlitev, služenju denarja in uspehu v tujini. Poleg tega nas je zanimala še raven zaupanja v tujce, in sicer z namenom ugotoviti, ali mladi brez zadržkov verjamejo ljudem, ki jih ne poznajo. Vsaj deloma je namreč mogoče, da ti vidiki, združeni z drugimi dejavniki (na primer, ekonomsko in socialno dimenzijo ekonomskega položaja družine in dojemanjem tega položaja), pokažejo na tveganja, ki vplivajo na ranljivost mladih.

Opazili smo, da dijaki in dijakinje visoko cenijo možnosti dobiti dobro plačano delo v tujini in uspeti. Z izjavo, da zahodne države ponujajo boljše možnosti za zaposlitev, se je strinjalo 45,5 odstotka anketirancev. Povprečna vrednost, ki meri raven strinjanja s to izjavo, je 4,04.⁸⁰

Podobno se polovica anketirancev strinja z izjavo, ki kaže na razliko med zaslužki v tujini in v Sloveniji. Dijakinje in dijaki v povprečju verjamejo, da je več denarja

⁷⁹ Poudarjene vrednosti so glavni indikatorji, ki merijo potencialno raven ranljivosti mladih. Poudarjeni so z namenom opozoriti na odstotek odgovorov.

⁸⁰ Vidiki so merjeni na Likertovi lestvici od ena do pet: 1 - sploh se ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - se niti strinjam niti ne strinjam, 4 - se strinjam in 5 - popolnoma se strinjam.

mogoče zaslužiti v tujini (srednja vrednost na lestvici je 3,47). Visoko vrednotijo tudi možnost v tujini si zagotoviti boljšo poslovno kariero – 46,5 odstotka anketirancev se s to izjavo strinja (srednja vrednost na lestvici je 3,67). Raven strinjanja se znižuje s približevanjem ugotovitvi “Sprejel bi katerokoli delo, če bi mi obljubili visoko plačo”. Prevladuje odgovor “se niti ne strinjam niti strinjam”, vsega skupaj pa se 44,7 odstotka anketirancev (srednja vrednost 2,73) z izjavo ne strinja oziroma sploh ne strinja. Pri vrednotenju trenutnih ekonomskih pogojev v Sloveniji se slovenski dijaki in dijakinje niti strinjajo niti ne strinjajo z izjavo, da bi jim trenutni pogoji omogočali osebni in poklicni uspeh (srednja vrednost je 3,13). Kljub temu da se zavedajo finančnih koristi migracij, večina dijakinj in dijakov misli, da je bolj pomembno študirati, kot čim prej si poiskati službo in služiti denar (srednja vrednost odgovorov na to vprašanje je 1,76).

Naslednje, kar smo analizirali, je vprašanje zaupanja. V splošnem se zdi, da so slovenski dijaki in dijakinje dovzetni za nova poznanstva. Večina jih trdi, da z vzpostavljanjem stikov s tujci nimajo težav (srednja vrednost je 3,7). Štirideset odstotkov teh se z izjavo strinja, v celoti pa se jih z izjavo strinja 19,8 odstotka. Bolj previdni pa so pri vrednotenju trditev “Na splošno zaupam ljudem” in “Hitro zaupam ljudem, če imam o njih dober prvi vtis”. Povprečno vrednotenje prve izjave je 2,82, druge pa 3,12.

TABELA 3: DOJEMANJE ZAPOSLOTITVE V TUJI DRŽAVI IN VPRAŠANJE ZAUPANJA – RAZLIKE PO SPOLU ⁸¹

VREDNOTENJE POGLEDA DIJAKOV NA LIKERTOVI LESTVICI OD 1 DO 5 (1 - se v celoti ne strinjam, 2 - se ne strinjam, 3 - se niti strinjam niti ne strinjam, 4 - se strinjam, 5 - v celoti se strinjam)	SREDNJA VREDNOST (1 - 5) moški / ženske
V tujih državah obstajajo boljše možnosti za zaposlitev.	4,8 / 3,6
V tujih državah je lažje zaslužiti veliko denarja kot v Sloveniji.	3,8 / 3,7
V tujih državah so možnosti za uspešno osebno kariero.	3,6 / 3,7
Sprejel/a bi kakršnokoli delo, če bi mi obljubili velik zaslužek.	3,2 / 2,4
Na splošno zaupam ljudem.	2,9 / 2,8
Nimam problemov pri navezovanju stikov s tujci.	3,6 / 3,7
Hitro zaupam ljudem, če imam o njih dober prvi vtis.	3,1 / 3,1
Mislím, da mi trenutne razmere v Sloveniji omogočajo, da bom v prihodnosti lahko dobro živel/a in bom uspešen/a v svojem poklicu.	3,3 / 3,0
Mislím, da je bolj pomembno to, da se čimprej zaposlim in zaslužim veliko denarja, kot to, da nadaljujem s študijem po končani srednji šoli.	1,9 / 1,7

⁸¹ Poudarjene vrednosti so glavni indikatorji, ki merijo potencialno raven ranljivosti mladih. Poudarjeni so z namenom opozoriti na srednje vrednosti, ki so relativno visoko na lestvici merjenja.

Kot je razvidno iz tabele 3, med odgovori moških in žensk v povprečju ni pomembnejše razlike. Izjema sta le izjavi, da več dijakov kot dijakinj verjame, da ponuja tujina boljše možnosti dobiti delo in da bi bili dijaki bolj pripravljeni sprejeti delo za denar kot dijakinje – te se povečini s tem ne strinjajo.

Socialnoekonomski dejavniki (izobrazba staršev,⁸² dojemanje finančnega položaja družine in ocenjena zmožnost trošenja denarja) ne vplivajo bistveno na odgovore anketirancev. Večina dijakinj in dijakov (79,2 odstotka) ocenjuje finančni položaj družine za srednjega: trdijo, da njihovi starši zaslužijo dovolj denarja, da pa morajo biti pri trošenju pazljivi in morajo denar tudi hraniti. Večina dijakov in dijakinj (65 odstotkov) nima štipendije, z žepnino jim pomagajo starši (dve tretjini anketirancev). Vsak zase imajo vtis, da je njihova zmožnost trošenja denarja podobna sposobnosti njihovih sošolcev in sošolk: 53,7 odstotka dijakinj in dijakov ocenjuje, da potrošijo enako denarja kakor njihovi kolegi, 23,6 odstotka jih misli, da zapravijo manj, 11,4 odstotka pa jih verjame, da zapravijo več denarja kakor večina njihovih sošolcev in sošolk. Koliko denarja potrošijo, jih ne zna oceniti 11,2 odstotka; v tej skupini so tudi tisti, ki ocene niso želeli dati. Kot že rečeno, pa ti odgovori nimajo statistično pomembnega vpliva na videnje zaposlitvenih možnosti v tujini in vidike, o katerih smo govorili zgoraj.

3.4. Perspektiva spola

Razumevanje odnosa med spolom in zaposlitvijo v tujini se med moškimi in ženskami ne razlikuje bistveno. Da so moškim in ženskam pri iskanju zaposlitve v tujini zagotovljene enake možnosti, jih glede na rezultate verjame več kot polovica (skupaj 53,6 odstotka oziroma 52,7 odstotka moških in 53,9 odstotka žensk). Vseeno jih 35,2 odstotka od teh misli, da imajo moški boljše možnosti pridobiti si delo (to trdi 34,7 odstotka žensk in 36,5 odstotka moških), ena desetina od teh pa jih misli, da imajo ženske boljše možnosti pridobiti si delo (10,8 odstotka moških in 11,4 odstotka žensk).

Nadalje so dijaki in dijakinje ocenjevali, v katerih sektorjih si bodo ženske bolj verjetno poiskale delo v tujini. Tukaj je treba poudariti, da je večina področij, ki so jih identificirali, povezanih s tradicionalnim razumevanjem vloge ženske, namreč gospodinjska opravila, varstvo otrok in skrb za starejše – vsa ta opravila so bila v tradicionalnih družbah domena ženske. Pripisovanje take vloge ženski je bolj kot ne zakoreninjeno v družbenem vrednostnem sistemu. Dijakinje same (enako kot dijaki) so ta opravila prepoznavele kot običajna področja ženskih poklicev. Približno tretjina anketirancev je izjavila, da si bodo ženske bolj verjetno poiskale delo kot trgovke ali učiteljice, 26,3 odstotka pa, da si bodo delo poiskale na področju zabave, na primer kot plesalke v nočnih klubih.

V okviru tveganj za ženske pri iskanju dela v tujini so dijakinje in dijaki identificirali spolno nadlegovanje (55,9 odstotka) ter pomanjkanje socialne in pravne zaščite

⁸² Podatki o izobrazbi staršev kažejo, da je večina mater dijakov in dijakinj, vključenih v raziskavo, končala srednjo šolo (33,7 odstotka), 22,7 odstotka jih je končalo fakulteto, 21,6 odstotka poklicno šolo, 12,2 osnovno šolo, 1,5 odstotka jih osnovne šole ni končalo, 2,6 odstotka pa jih ima magisterij ali doktorat. Izobrazbena raven očetov je podobna: 1,6 odstotka jih ni končalo osnovne šole, 7,6 odstotka jih ima končano osnovno šolo, 30,7 odstotka poklicno in 29,4 odstotka srednjo, 23,3 odstotka jih je končalo fakulteto, magisterij ali doktorat pa ima 4,1 odstotka očetov.

(45,2 odstotka). Če to vprašanje primerjamo s prejšnjim o področjih zaposlitve, vidimo, da 41,6 odstotka anketirancev, ki mislijo, da bodo ženske bolj verjetno iskale delo na področju zabave/plesa, navaja nevarnost spolnega nadlegovanja. Približno enak odstotek (41) anketirancev iz te skupine navaja drugo najbolj pogosto navedeno tveganje – pomanjkanje socialne in pravne zaščite. To tveganje so še posebno izpostavili tisti, ki verjamejo, da si bodo ženske bolj verjetno poiskale delo kot trgovke in pri gospodinjskih opravilih. Anketiranci te skupine prepoznajo tudi tveganji nizkega plačila in nadurnega dela. Nekaj več kot desetina dijakinj in dijakov misli, da ženske niso izpostavljene nobenim tveganjem. Če primerjamo odgovore po spolu, lahko rečemo, da več fantov kot deklet verjame, da ženske niso izpostavljene nobenim tveganjem (15,2 odstotka fantov in 7,6 odstotka deklet). Med drugimi službami, ki jih dijakinje in dijaki omenjajo sami od sebe, je prostitucija (4,2 odstotka anketirancev misli, da ženske brez težav najdejo delo kot prostitutke).

TABELA 4: TVEGANJA ZA ŽENSKE, KI IŠČEJO DELO V TUJI DRŽAVI

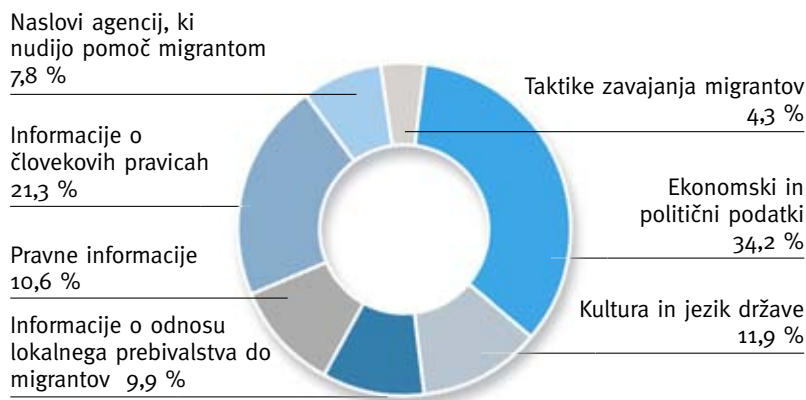
TVEGANJA ZA ŽENSKE, KI IŠČEJO DELO V TUJI DRŽAVI	% ODGOVOROV (možnih je več odgovorov)
Spolno nadlegovanje	55,9
Pomanjkanje socialne in pravne zaščite	45,2
Nižje plače	28,3
Nadurno delo	21,0
Ogrožanje zdravja in varnosti	12,6
Nobenih tveganj	11,1
Druga tveganja	2,9

Ob vprašanju o področjih zaposlitve smo dijakinje in dijake prosili še, naj po pomembnosti razvrstijo podatke, ki bi morali biti na voljo migrantom, ki iščejo delo v tuji državi. V grafu 2 so zbrani podatki, ki bi jih morale priskrbeti različne vladne, medvladne in nevladne organizacije. Splošne informacije o političnem in ekonomskem položaju države je najpomembnejši podatek za 33,7 odstotka dijakov in dijakinj. Sledijo podatki o zagotavljanju in izvajanju človekovih pravic (21 odstotkov), kulturi in jeziku države (11,7 odstotka), pravnem položaju tujcev (10,4 odstotka), odnosu lokalnih prebivalcev do migrantov (9,8 odstotka), agencijah, ki pomagajo migrantom (7,6 odstotka) ter o strategijah in taktikah zavajanja migrantov (4,2 odstotka).

V povprečju so dijaki in dijakinje izbrali več odgovorov, ki so jih razvrstili od bolj pomembnega proti manj pomembnim. V grafu so upoštevani samo odgovori, ki so bili na seznamu označeni za najpomembnejše. Po pregledu ostalih odgovorov, ki so bili razvrščeni od drugega do četrtega mesta, lahko ugotovimo, da podatke o človekovih pravicah vrednotijo za enako pomembne kakor podatke o ekonomskem in političnem položaju v državi. Poleg tega bi morala biti migrantom jasno predstavljena pravna ureditev, ki ureja vprašanja, povezana z njihovim življenjem. Pravna ureditev in seznam agencij, na katere se lahko migranti obrnejo po pomoč, bi morala biti jasno predstav-

ljena, hkrati bi jim morala biti na razpolago. Za razpoložljivost tovrstnih informacij so odgovorne državne institucije, ki lahko posredno prispevajo k zmanjševanju ranljivosti za trgovanje in drugih oblikah izkoriščanja migrantov.

GRAF 2: STALIŠČA ANKETIRANCEV O INFORMACIJAH, KI BI MORALE BITI DOSTOPNE MIGRANTOM

3.5. Razumevanje trgovanja z ljudmi: vplivi medijev na dojemanje dijakin in dijakov

Naj se na koncu posvetimo še vprašanju vedenja in razumevanja pojma trgovanja z ljudmi. Najprej smo anketirance vprašali, ali so že slišali za trgovanje z ljudmi in kaj oziroma kdo je bil njihov vir informacij. Prosili smo jih tudi, naj definirajo, kaj natančno pomeni besedna zveza trgovanje z ljudmi. Večina (85,4 odstotka) jih je za trgovanje z ljudmi že slišala. Glavni vir informacij so mediji (77,4 odstotka), sledijo – skupaj s prvim ali sami zase – pogovori s prijatelji (19,8 odstotka). Samo 6,7 odstotka anketirancev je o trgovanju izvedelo iz pogovora z družinskimi člani in samo 5,9 odstotka v šoli.

Ker so glavni vir podatkov o trgovanju z ljudmi mediji, se pokaže, da so pomeni, pripisani trgovanju, nedosledni. To ugotovitev potrjuje naslednje poglavje, ki se ukvarja z analizo pojmovanja trgovanja z ljudmi v slovenskih medijih. Pokaže se, da je razumevanje trgovanja z ljudmi pri anketirancih (kot tudi medijske reprezentacije tega pojava) povečini enačeno s prostitucijo, ilegalnimi migracijami, kriminalnimi dejanji in tihotapljenjem. Slovenski dijaki in dijakinje definirajo trgovanje večinoma kot prostitucijo, ob tem pa ne povedo eksplicitno, ali razumejo trgovanje kot prodajanje ljudi za prostitucijo ali mogoče prostitucijo definirajo kot obliko prodaje. Tako nerazločno razumevanje smo zaznali pri 24,7 odstotka dijakin in dijakov. Majhen delež (5,7 odstotka) anketirancev povezuje trgovanje z ljudmi s kršenjem človekovih pravic. Nekateri ponujajo definicijo trgovanja kot migriranje v tujino, kjer so migrantom najprej ukradeni dokumenti, potem pa so prisiljeni v prostitucijo ali katerokoli drugo obliko prisilnega dela in izkoriščanja. “Ilegalne migracije in tihotapljenje” sta med običajnimi ra-

zumevanji trgovanja (teh definicij je bilo 13,3 odstotka) pogosto povezana z razlago, da je trgovanje mogoče razumeti kot “moderno obliko suženjstva” (tako razumevanje smo zaznali pri 12,7 odstotka anketirancev). Druge, bolj pogosto zapisane definicije so še: “trgovanje s človeškimi organi” (2,7 odstotka), “trgovanje z otroki” (1,3 odstotka), “prodaja delavcev iz ene države v drugo z namenom izkoriščanja” (6,2 odstotka) in “prodajanje ljudi na splošno” (8,1 odstotka). Manjši del dijakov in dijakinj prepoznava trgovanje kot pozitivno dejavnost, na primer “mednarodna izmenjava strokovnjakov in študentov” (1,3 odstotka), 18 odstotkov anketirancev pa ali ni vedelo, kako definirati termin, ali pa na vprašanje ni odgovorilo.

V okviru komunikoloških študij so množični mediji razumljeni kot eden od glavnih dejavnikov, ki oblikujejo mnenje raznolikega sodobnega občinstva. Način, kako se medij loteva posameznih tem določa, kako bo občinstvo to temo dojemalo. Mediji bolj ali manj vplivajo na občinstvo tako z načinom obravnavanja posameznih tem kakor tudi z izključevanjem alternativnih oblik poročanja proti prevladujočemu poročanju. V zadnjih desetletjih je nastalo več teorij o medijskih učinkih. Zanje je značilen obrat od teorij, ki so neposredno merile učinke medijev, k teorijam, ki se ukvarjajo s proučevanjem strategij medijskega poročanja. Natančnejše proučevanje načinov, kako se novinarji lotevajo določenih tem, kateri so poudarki v poročanju, kakšne so strukture poročil, katere besede uporabljajo novinarji pri poročanju o določeni temi in kateri so relevantni viri informacij, – vsi ti indikatorji pomagajo bolje razumeti, kako delujejo sodobni mediji sami zase in kako v svojem odnosu do občinstva. Ta kratka študija o poročanju slovenskih tiskanih medijev o trgovanju z ljudmi se bo osredotočila na slednje, to je na načine, kako je trgovanje z ljudmi predstavljeno v slovenskih tiskanih medijih. Zbrani članki,⁸³ objavljeni v letih med 2001 in 2003, bodo analizirani z metodo kritične diskurzivne analize. Namen študije je odpreti prostor za alternativno branje prevladujočih sporočil in izpostaviti trenutne reprodukcije trgovanja z ljudmi v medijih.

1. Trgovanje kot kaznivo dejanje

Ena od glavnih ugotovitev te študije osvetljuje različnost interpretacij trgovanja z ljudmi in razkriva protislovja pri uporabi termina. Večina člankov trgovanje z ljudmi najpogosteje povezuje s prostitucijo ali tiho-tapljenjem, redkeje s “prisilno prostitucijo”. Članki ponavadi med temi besedami, ki se pogosto uporabljajo simultano skozi ves članek, ne prepoznavajo kakršnekoli pomenske razlike. Značilna sta dva odnosa: interpretiranje trgovanja znotraj prostitucije, ki se prikazuje kot širši fenomen,

⁸³ Analizirani so članki, objavljeni v časopisih *Delo*, *Večer*, *Dnevnik*, *Slovenske novice*, *Primorske novice*; revijah *Jana*, *Mag*, *Glamour*, *Manager*, ter lokalnih tednikih *Sobota* in tednikih *Dolenjski list* in *Gorenjski glas*. Članke smo zbirali tedensko, v obdobju med januarjem leta 2001 in marcem leta 2003. V analizi je bilo obravnavanih 62 člankov (vir: IOM Ljubljana).

ali, obratno, razpravljanje o prostituciji, pri čemer je trgovanje uporabljeno kot širši, krovni termin. Novinarji pogosto povezujejo trgovanje z ljudmi z "drugimi kaznivimi aktivnostmi" – to velja predvsem za članke, ki so objavljeni v črni kroniki, neobičajen pa ni niti pri drugih interpretacijah in omembah.

Trgovanje z ljudmi je postavljeno v širši, globalizirani kontekst, s čimer je trgovanje ponavadi povezano z drugimi kriminalnimi aktivnostmi, na primer drogami ali preprodajanjem drog, preprodajanjem orožja, pranjem denarja in celo trgovanjem s človeškimi organi. V tem kontekstu je trgovanje z ljudmi opisano kot na primer: "več kot le preprodajanje ljudi". Povezuje se ga tudi z migracijami in nelegalnimi migracijami in pojasnjuje z izrazom "feminizacija migracij". Običajne konotacije so še tihotapljenje, pornografija, prevara, podkupovanje in korupcija. Razlaga se ga tudi v kontekstu (mednarodnega) organiziranega kriminala ali pa je tako definirano. V nekaterih primerih je bilo trgovanje z ljudmi povezano celo s terorizmom in terorističnimi akcijami. Raznolikost odnosov in razumevanj kaže na nejasnost samega termina. Nejasnost in nekonsistentnost je mogoče najti tudi v strokovnih interpretacijah, ki jih ponavadi uporabljajo novinarji za svoje vire. Nejasnost v razumevanju termina lahko najbolje prikazemo s citiranjem enega od novinarjev, ki je zapisal: "Trgovina z ljudmi je globalni družbeni fenomen z izrazito različnimi in multidisciplinarnimi razsežnostmi". Novinarji za opisovanje trgovanja z ljudmi, poleg tega, da ga povezujejo s kriminaliteto, iščejo bolj opisne ali, kar novinarstvo določa in opravičuje hkrati, "sočne" označbe. Trgovanje je opisano kot "cvetoč biznis", "seks biznis z velikimi profiti in minimalnimi tveganji", "spolno suženjstvo", "moderna oblika suženjstva", "pogodbeno suženjstvo", "izziv enaindvajsetega stoletja"; enaindvajseto stoletje se pojavlja tudi kot "obdobje suženjstva". Trgovanje so označili celo za "družbeno bolezen sodobne družbe", kot "prodajanje naivnih in vsak dan mlajših deklet za spolno zlorabljanje" in kot "prodajanje ljubezenskega biznisa".

V dnevnikih časopisih novinarji pišejo o trgovanju z ljudmi predvsem takrat, kadar poročajo o dogajanju na okroglih mizah ali mednarodnih konferencah, ki jih organizirajo vladne službe, o policijskih "akcijah", poročilih, lokalnih ali regionalnih, politikah Evropske unije itn. To kaže na enostransko poročanja, pri čemer je trgovanje z ljudmi zreducirano na kaznivo dejanje in označeno za "policijsko stvar". Večina člankov predstavlja trgovanje z ljudmi skozi številke. Novinarji razglabljajo o tem, koliko žensk, žrtev trgovanja, se ukvarja s prostitucijo. Špekulirajo o denarju, zasluženem in porabljenem v tem "biznisu"; špekulirajo o tem, koliko denarja ženske zaslužijo, če sploh kaj. V analiziranih člankih so opisane tudi poti trgovanja, včasih je za boljše razumevanje besedilo priložen zemljevid. Območje Balkana je pogosto opisano kot "vežbališče mladih žensk in deklet, namenjenih v Italijo in dlje na zahod", ali kot "vadbeni poligon za treniranje in razpošiljanje na zahod", "poligon za prostitucijo" in "raj za tihotapljenje ukradenih žensk". Uporabljena je terminologija kot "balkanska izgubljena reka", Balkan kot "lovišče" in "valilnica". Nekaj poročil omenja tabore v povojni Bosni, Srbiji, Kosovu in Albaniji, v katerih so zaprte ženske iz Ukrajine, Moldavije, Romunije, Bolgarije in Rusije. Italija in Velika Britanija se največkrat omenjata kot ciljni državi, prav tako Nemčija, Nizozemska in Španija. Poleg tega so pogoste navedbe, da naj bi se trgovanje z ljudmi pomikalo iz jugovzhodne Azije in se globaliziralo v Vzhodni Evropi in državah bivše Sovjetske zveze. V tem okviru so "Ukrajinke, Belorusinje in Rusinje zamenjale ženske s Tajske in Filipinov".

Članki o mednarodnih konferencah vsebujejo informacije, ki jih posreduje uradna, vladna stran. Slovenskega notranjega ministra pogosto navajajo, ko minimizira resnost položaja, ko pravi, da je Slovenija samo “tranzitna država”, ki se “uspešno bori” proti trgovanju z ljudmi. Številke, o katerih govori, so označene za “nizke”. Navajajo ga tudi, ko pravi, da kriminalitete pri trgovanju žensk in otrok v Sloveniji “skoraj ni”, in še, da Slovenija ni “vpletena v trgovino z otroki”. Minimiziranje te vrste je povečini predstavljeno v poročilih, v katerih citirajo ministra in ki pogosto nagovarjajo mednarodno občinstvo. Naslov enega od člankov je na primer: “V Sloveniji ne trgujemo z ljudmi”. Povsem drugačen položaj je mogoče razbrati iz člankov, v katerih novinarji položaj v Sloveniji komentirajo na podlagi podatkov nevladnih in medvladnih organizacij.⁸⁴ V nasprotju z uradnim minimiziranjem označujejo nevladne organizacije Slovenijo tako za izvorno kakor tudi za ciljno državo. Posledica je dramtizacija v naslovih časopisnih člankov: “Tudi Slovenke prodajajo za prostitucijo”, “Sto Slovenk prodanih v tujino” ali “Tudi Slovenke naprodaj”.

2. Poimenovanje kot strategija reprezentacije

V medijih je trgovanje z ljudmi povečini povezano z ženskami,⁸⁵ ki so največkrat predstavljene kot prostitutke. V tem kontekstu prezentacije so ženske ponavadi označene za neodgovorne in naivne. Ženske so kategorizirane kot “druge”, tj. drugačne od “običajnih” žensk. Po logiki stereotipiziranja so to “problematična dekleta v puberteti”, “manjšina”, “naivna dekleta in ženske”, “obupane mlade ženske”. Označene so tudi za “mlada in nedolžna dekleta”, “mlada majhna dekleta” ali “simpatične punce”. Poudarjena je “mladost”, s čimer naj bi se označevalo njihovo naivnost. Ta predpostavka je navadno podkrepjena z zgodbami, v katerih je dejanska slika predstavljena zelo poenostavljeno.

Slovenske ženske so opisane ločeno od “tujih” žensk.⁸⁶ Skladno z zgoraj izpostavljenim poenostavljanjem uradnih, vladnih virov, tudi tukaj samo redki objavljeni članki razpravljajo o položaju slovenskih žensk. Bilo je le nekaj člankov, ki so poročali o “stotih slovenskih ženskah, prodanih v tujino” in o zgodbi “slovenskih najstnic na italijanskih cestah”. Namesto tega prevladujejo zgodbe o tako imenovanih “tujih ženskah”, “tujih prostitutkah” ali “tujih migrantkah”, kjer je izpostavljena njihova nacionalnost. Ženske so označene za “afriške adolescentne begunke”, “dekleta iz vzhodnoevropskih držav”, “blondinke iz Vzhodne Evrope”. Njihove zgodbe so postavljene v ironičen kontekst, pogosta je uporaba narekovajev. Označene so za “umetnice”, “uvožene umetnice”, “plesalke v bendu”; te označbe so pogosto uporabljene skupaj z izrazom “tako imenovane”. Hkrati je mogoče opaziti konotacije, ki povezujejo trgovanje z ljudmi in prostitucijo z ljubeznijo, na primer “zasušnjene prodajalke ljubezni”. Ko novinarji o trgovanju pišejo širše, uporabljajo bolj splošno terminologijo, ki povezuje ženske s trgo-

⁸⁴ Kot vira sta pogosto navedena nevladna organizacija Društvo Ključ in IOM.

⁸⁵ Članki o trgovanju z otroki so objavljeni izjemoma. Med našo raziskavo je bil objavljen samo en članek, ki je govoril o trgovanju z ljudmi in ga povezoval z otroki.

⁸⁶ Podobna kategorizacija je bila analizirana v raziskavi o poročanju slovenskih tiskanih medijev o prostituciji. Ženske, vpete v prostitucijo, so bile kategorizirane kot “domače” – te ženske so bile predstavljene kot “profesionalke”, ki “natančno vedo, kaj delajo” – in, na drugi strani, kot “tuje” prostitutke, ki so bile predstavljene kot naivne in hkrati naprej razdeljene v kategorije glede na njihovo nacionalnost (gl. Mojca Pajnik, *Natakar, Ukrajinko, prosim: Medijska prezentacija prostitucije*, Poročilo za spremljanje nestrpnosti 2, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2003).

vanjem kot "globalnim suženjstvom". V tem kontekstu so predstavljene kot "novodobne sužnje", "zasužnjene ženske", "spolne sužnje", "prisilne sužnje" ali "sužnje enaindevajsetega stoletja". Poimenovanje je v veliki meri odvisno od kontekstualizacije. Kadar govorijo o trgovanju kot o kriminalnem dejanju, so ženske predstavljene kot "žrtve" ali, bolj pogosto, "naivne žrtve". Žrtve so nemalokrat homogenizirane kot "vse" so revne, šibke in lahkomiselne. V kontekstu poti so označene za "tovor", "blago, ki ga je treba prodati", celo "mlada dekleta, primerna za prodajo" ali "armada prodanih prostitutk".

Naivnost žensk je nekaj, kar po prepričanju potrebuje dodatno razlago. Te zgodbe predstavijo novinarji na črno-bel način. Pri tem uporabljajo "argumente", s katerimi lahko podprejo predpostavko o apriorni naivnosti deklet, vse skupaj pa postavijo v kontekst moraliziranja. Veliko je "klasičnih" zgodb o tem, kako se da ženska kot vaba ujeti ljubimcu ali kako sledi obetavnemu "pravljličnemu oglasu". Ob branju teh zgodb ima bralec občutek, da med njimi ni razlik. Novinarji kolektivizirajo izkušnjo biti žrtev trgovanja. Kljub temu da predstavljajo tudi zgodbe posameznic, je metoda poročanja bolj ali manj enaka. Klasična časopisna zgodba gre takole: Mlado deklo se ujame na obljubo dobro plačane službe natakariče ali modela v tujini. Vse zapelje "obljubljeni Zahod" in odločijo se, da bodo sledile klicu. Kmalu ostanejo brez osebnih dokumentov in nočna mora se lahko začne. Prodane so v prostitucijo, iz katere ni izhoda. Potem ko je njihova naivnost potrjena z ves čas ponavljajočim se poenostavljanjem, se njihova zgodba nadaljuje z natančnejšimi podatki o tem, kaj vse morajo pretrpeti. Ko se ujamejo na obljube, "v katere jih ni težko prepričati", se začne proces, ki je po definiciji predstavljen kot najlažji del zgodbe: prodane so na "črnem trgu" in postavljene "v vrste poravnani goli tovor pred trgovce s sužnji". Zgodbe poročajo o zlorabah, kot so posilstvo, pretepanje in ugašanje cigaretnih ogorkov na koži. Opisani so slabi pogoji bivanja, poniževanje, ki ga morajo pretrpeti, in depresija, ki sledi.

3. Tri kontekstualizacije: policija, država in Evropska unija

Za revije je značilno, da objavljajo daljše zgodbe, v katerih slikajo kvazi realne razsežnosti trgovanja. Dnevni časopisi se osredotočajo na poročanje z novinarskih konferenc. Glavni vir informacij za veliko novinarjev je policija. V člankih, ki so objavljeni v črni kroniki, je policija pogosto edini vir informacij. Tovrstni članki slikajo trgovanje v povezavi s kriminalom, policisti pa so predstavljeni kot "uspešni" reševalci problemov. Enostranska poročila reducirajo trgovanje na policijske "akcije" in "operacije". Več kot polovica člankov, vključenih v to študijo, pristopa k trgovanju s poenostavljene perspektive, ki trgovanje reducira na policijsko ali državno zadevo. Članke smo razvrstili v tri skupine, ki se razkrijejo ob prebiranju. V prvi so poročila o policijskih "akcijah", predstavljena na zelo pozitiven način. V drugi skupini so članki, ki govorijo o konferencah in seminarjih, ki jih organizirajo državni organi ali drugi mednarodni partnerji. V tretji skupini so poročila o iniciativah Evropske unije ali zgodbe, ki so umeščene v kontekst Evropske unije.

V številnih člankih, za katere se zdi, da so samo povzetki policijskih poročil, je policija mitologizirana kot "dobri fantje", ki se borijo proti slabim. Trgovanje je zreducirano na temo, s katero je mogoče poudarjati pomembnost policije. Branje člankov razkrije, da je v teh poročilih trgovanje z ljudmi komaj omenjeno, jasen poudarek pa je

dan predvsem na "ravnanje" policije. Mediji poročajo o "akcijah" in "operacijah" in jih dodatno dramtizirajo z imeni, kot so na primer: "Operacija sončnica 2" ali "Operacija Marko". Policisti so predstavljeni kot junaki teh intervencij, ki razbijajo "mreže tihotapcev" in "zdržbe organiziranega kriminala". Poročila govorijo o tem, kako so policisti "osvobodili" in "rešili" ženske in hkrati o tem, kako so "zaprlji" kriminalce. Njihovo junaštvo je tako dvojno: policisti so tudi predstavljeni kot nesebični in vedno pripravljene se žrtvovati. Izpostavljen in poudarjen je značaj policistov in kriminalistov; poudarjene so posebne "sposobnosti" policistov in označene za "skrivne policijske metode in ukrepe". "Aktivni angažma" policije je izpostavljen kot strategija, ki obrodi sado. Delo policije je označeno za "izvrstno" – vsak čas pripravljen pomagati policist ne samo rešuje naivne ženske in zapira njihove lastnike, ampak je hkrati predstavljen kot "naš" policist. Policisti so prikazani kot model dobrega vedenja: poleg njihovega reševalnega poslanstva je v ospredje postavljena njihova pripravljenost sodelovati z nevladnimi organizacijami. Opisane so njihove preventivne strategije, njihovo sodelovanje v "mednarodnih operacijah" s policijami drugih držav, na primer Italijo, Hrvaško in Nemčijo, je opisano na zelo pozitiven način.

V drugi skupini so članki, ki poročajo o mednarodnih seminarjih, na primer srečanju Pakta stabilnosti in srečanju slovenskega notranjega ministra z ministri in uradniki drugih držav. Ta poročila govorijo v glavnem o mednarodnih intervencijah in skupnih akcijah, ki so povečini označene za zelo uspešne. Novinarji poročajo o ministrih, ki se ukvarjajo in razmišljajo o strategijah, s katerimi se je treba boriti proti tej "bolezni". Zgodbe govorijo o čezmejnem sodelovanju in o zadovoljstvu ob dejanskih uspehih. V središču člankov tretje skupine sta Evropska unija in Bruselj kot njen center, izpostavljena v najrazličnejših kontekstih. Evropska unija je v splošnem označena za "uspešnega borca" proti trgovanju z ljudmi in vsemu, kar sodi zraven: od drog in orožja do pranja denarja. Te zgodbe govorijo o "novih deklaracijah", "skupnih dokumentih" in "represivnih ukrepih", tudi o "novih sklepih", "priporočilih", "skupnih definicijah" za boj proti ilegalnim migracijam, trgovanju z ljudmi, prostituciji itn. Govori se o "novih strategijah" in razpravlja o novih sodelovanjih na področju zakonodaje in sankcij. Poročila govorijo o "Evropi, ki se bori s tihotapljenjem"; tako kot policija v prvi skupini člankov je v tej skupini Evropa prikazana kot rešiteljica tega in vseh drugih "kriminalnih dejanj enaindvajsetega stoletja". O Evropski uniji se govori, da "gradi jezove" proti trgovanju z ljudmi ter kot o entiteti, ki uspešno odgovarja na "globalne izzive enaindvajsetega stoletja" in promovira strategijo "zdrževanja moči". Evropska unija ne rešuje samo problemov držav članic Evropske unije, ampak hkrati pomaga tudi državam pristopnicam in državam nekdanje Sovjetske zveze. V vseh treh skupinah člankov lahko prepoznamo iste strategije poročanja. Novinarji predstavijo tri poznane akterje: policijo, državo in Evropsko unijo kot celoto – ti so predstavljeni kot "rešitelji" "bolezni". Podoba fenomena, ki ima široke konotacije in ga ne bi smeli omejevati na razprave o preventivnih in restriktivnih politikah, pačijo poenostavljanje, enostranski pristop in reduciranje trgovanja z ljudmi na policijo in nadzor *par excellence*.

4. Mistifikacija s fotografijo

Poglejmo zdaj na kratko slikovno gradivo, ki spremlja objavljena besedila. Kakšne so fotografije, kaj je na njih prikazano, kaj označujejo prikazane podobe, kakšen je

odnos med slikovnim gradivom in besedilom itn. – vsi ti premisleki so pomembni, kadar želimo analizirati poročanje medijev. Poenostavljeno lahko rečemo, da je naloga slikovnega gradiva ta, da pritegne pozornost. Ko prvič pogledamo časopisni članek ali članek, objavljen v reviji, je naša pozornost najprej usmerjena k fotografiji; branja besedila se ponavadi lotimo pozneje, če sploh. Številne fotografije, ki smo jih obravnavali v okviru naše raziskave, so imele eno od najbolj tipičnih lastnosti: trgovanje z ljudmi je povečini predstavljeno s podobo ženske. Prepoznati in analizirati je mogoče najmanj štiri skupine fotografij, na katerih so predstavljene ženske. Prvič, ženske so pogosto fotografirane, ko stojijo ob cesti. Oblečene so v kratko krilo in visoke pete, njihova podoba pa je pogosto zamegljena in nejasna. Telo je obrnjeno proti objektivu, obraza ni mogoče prepoznati. Ponavadi je zakrit z lasmi ali pa ga ni na sliki. Te fotografije so narejene ponoči, preveva jih skrivnostno vzdušje, luči se ponavadi svetlikajo iz ozadja. Nujni del teh podob je avtomobil: avtomobil, ki se pelje mimo ženske; avtomobil in ženska, ki se skozi odprto okno sklanja proti vozniku avtomobila; avtomobil in ženska, ki stoji pred njim, na sliki so vidne samo njene noge; avtomobil in skupina žensk, ki se naslanja na pločevino in se pogovarja.

V drugo skupino lahko razvrstimo fotografije, na katerih so ženske slikane pred zgradbami. Tovrstne fotografije spremljajo besedila, ki razpravljajo o bivanjskih pogojih. Ženske so ponavadi fotografirane pred stanovanjskimi bloki ali v njih, včasih tudi pred nočnimi lokali. Njihovi obrazi so zamegljeni in nejasni. V tretji skupini so fotografije, na katerih je mogoče prepoznati obris ženskega telesa v zatemnjeni sobi. Te fotografije govorijo o položaju, ki je videti, kot da mora biti prikrit in ne kot da moramo o njem razpravljati. Včasih je na sliki samo del telesa ali deli več teles. Na fotografijah četrte skupine so prikazane ženske, ki plešejo, v spodnjem perilu ali v plesni opravi, največkrat pa s široko razkročenimi nogami. Kadar sedijo zraven moškega ali ležijo ob njem, so ponavadi oblečene v spodnje perilo. Besedila pod fotografijami so: “Žrtve trgovine z ljudmi so velikokrat mladoletne ženske.” “Obljublajo jim, da bodo plesale v nočnih klubih, nato pa jih prisilijo v prostitucijo.” Ali: “Večini od plesalk se zgodi, da jih prisilijo tudi v nudenje spolnih storitev.” Ob teh primerih se lahko vprašamo, kakšen je odnos med besedilom in fotografijo. Besedilo “poskuša” žensko predstaviti kot žrtev. Toda fotografija poleg besedila, na kateri se gole ženske ponujajo mimovozečim moškim, nima v tem kontekstu nobenega pojasnjevalnega pomena. V resnici ustvarja popačeno podobo, in bralec ima pri razumevanju sporočila takega članka težave.

Enostranskost, nejasnost, poenostavljanje, stereotipiziranje – to je kratek povzetek o strategijah poročanja medijev o trgovanju z ljudmi. Na različne načine se reproducirajo negotovosti in nejasnosti o fenomenu, ki ga je mogoče povezati tako rekoč s skoraj vsem, še posebno pa s kriminalom. Ko se trgovanje povezuje samo s prostitucijo, se, posledično, ženske na slikah prikazuje kot prostitutke, zanje se uporablja različna imena in izraze. Njih in njihove izkušnje se v besedilih kolektivizira tako, da se trgovanje reducira na “policijsko zadevo”, o njem pa se poroča skozi opise junaških policijskih akcij ter poudarjanje pomembnosti in inventivnosti mednarodnih represivnih standardov. Če povzamemo, v tej študiji smo hoteli z razpravo o strategijah medijskega poročanja, tako pri besedilih kakor tudi pri slikovnem gradivu, kritično pokazati na poročanje medijev o trgovanju z ljudmi.

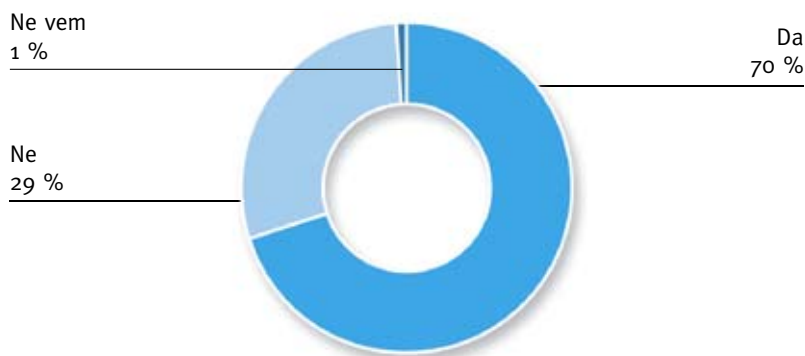
Anketa kot ena od možnih raziskovalnih metod je bila opravljena z namenom, da bi mogli govoriti o trgovanju z ljudmi oziroma o védenju, ki ga imajo prebivalci Slovenije o tem fenomenu. Opravljena je bila telefonska anketa med 10. in 14. aprilom leta 2003, intervjuvanih je bilo 510 anketirancev, kar zadostuje, da lahko rezultate raziskave apliciramo na populacijo. Starost ciljne skupine je bila v razponu od petnajst do petinšestdeset let.⁸⁷ Spodaj so predstavljene številke in interpretacije rezultatov.

Termin "trgovanje z ljudmi" se je pokazal za splošno poznanega – z njim je seznanjena znatna večina anketirancev (sedemdeset odstotkov; gl. sliko 1). Če se osredotočimo na demografske skupine,⁸⁸ vidimo, da so v povprečju s terminom bolje seznanjeni tisti, ki so stari od osemindvajset do petintrideset let, tisti s fakultetno, univerzitetno (ali višjo) izobrazbo in tisti, ki so še vedno v procesu šolanja. Poleg tega je seznanjenost s terminom večja v skupini, ki na mesec zasluži od 140.000 do 280.000 tolarjev (kar je več od povprečja), in pri tistih anketirancih, ki prihajajo iz osrednjega dela države. Po drugi strani se izkazuje, da so s terminom slabše seznanjeni tisti, ki so mlajši od sedemindvajset let, tisti, ki se še vedno šolajo ali imajo končano najnižjo stopnjo izobrazbe (osnovna šola ali manj). Poleg njih so s terminom slabše seznanjeni tisti, ki na mesec zaslužijo manj (od 70.000 do 140.000 tolarjev), vdove in vdovci ter tisti, ki prihajajo z vzhodne Štajerske in iz Prekmurja (tradicionalno znani revnejši območji).

⁸⁷ Intervjuvanje, ki je bilo izvedeno po naključnem vzorcu, je opravilo podjetje CATI.

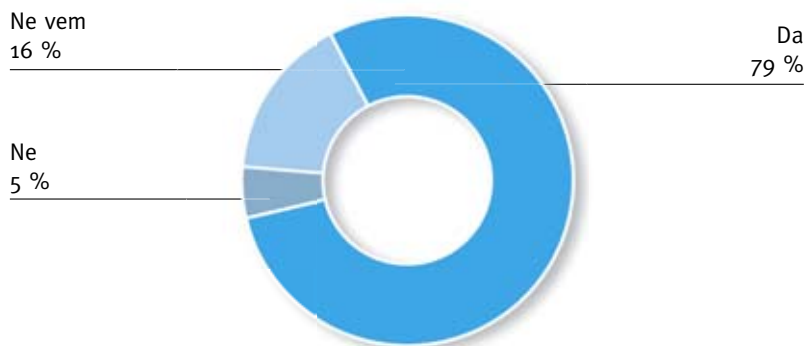
⁸⁸ Velja, da so vse, v tem poglavju izpostavljene razlike med skupinami ali znotraj njih, statistično veljavne.

SLIKA 1: ALI POZNATE POJEM TRGOVANJE Z LJUDMI?

Drugo, v anketi postavljeno vprašanje je bilo povezano s trgovanjem v Sloveniji. Zanimalo nas je, ali anketiranci mislijo, da se trgovanje z ljudmi dogaja tudi v Sloveniji, iz in preko nje. Velika večina anketirancev (devetinsedemdeset odstotkov) je na vprašanje odgovorila pritrdilno (gl. sliko 2).⁸⁹ Šestnajst odstotkov anketirancev ni vedelo, ali trgovanje z ljudmi poteka tudi v Sloveniji, iz in preko nje, pet odstotkov pa jih je odgovorilo, da ne. V teh petih odstotkih so nadpovprečno zastopane ženske, najmlajši anketiranci, tisti z najnižjo stopnjo izobrazbe in tisti, ki se še vedno šolajo. V tej skupini najdemo še vdove in vdovce ter intervjuvance, ki živijo v Prekmurju.

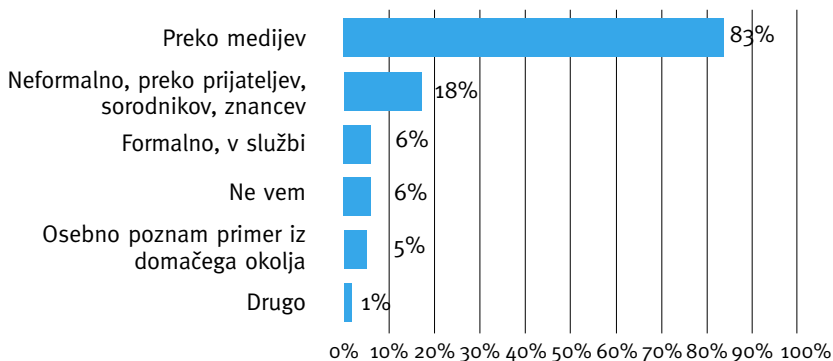
SLIKA 2: ALI PO VAŠEM MNENJU POTEKA ORGANIZIRANO TRGOVANJE Z LJUDMI TUDI IZ, PREKO IN V SLOVENIJI?

⁸⁹ Ta podatek lahko primerjamo z odstotkom iz raziskave **Politbarometer**. Vprašanje, ki so ga 923 polnoletnim državljanom Slovenije postavili med 22. in 24. aprilom leta 2003, je bilo: "Ali po vašem mnenju poteka organizirano trgovanje z ljudmi tudi preko Slovenije in v Sloveniji?" Enainsedemdeset odstotkov anketirancev je odgovorilo pritrdilno, devetnajst odstotkov ni vedelo. Med tistimi, ki so na vprašanje odgovorili pritrdilno, je bilo sedeminosemdeset odstotkov žensk in šestinsedemdeset odstotkov moških.

V tretjem vprašanju (gl. sliko 3) nas je zanimalo, kdo je anketirancem vir podatkov o trgovanju z ljudmi. Velika večina (triinosemdeset odstotkov) jih je o trgovanju z ljudmi izvedela iz medijev; ta podatek kaže na pomembnost poročanja medijev o tej temi. Osemnajst odstotkov intervjuvanih je o trgovanju slišalo od prijateljev, sorodnikov ali znancev. Poudariti je treba, da pozna pet odstotkov anketirancev primer iz njihovega domačega okolja.

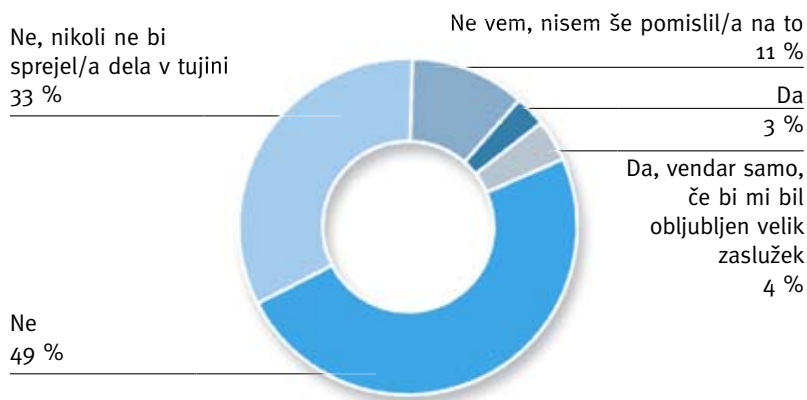
SLIKA 3: “KAKO STE IZVEDELI ZA PRIMERE MEDNARODNEGA TRGOVANJA Z LJUDMI?”

V naslednjem vprašanju, ki smo ga vključili v raziskavo, nas je zanimalo, ali bi vprašani sprejeli delo v tujini. To vprašanje ni v neposredni povezavi s trgovanjem, kljub temu pa ga je mogoče interpretirati ob upoštevanju značilnosti posamezne skupine. Skoraj polovica anketirancev dela ne bi sprejela, če pred tem ne bi bila v celoti seznanjena z delodajalcem in pogoji dela. Tretjina anketirancev dela v tujini ne bi sprejela pod nobenimi pogoji. Vsega skupaj bi delo v tujini sprejelo sedem odstotkov anketirancev, dobra polovica teh – štiri odstotki – bi delo sprejela le, če bi jim ponudili veliko denarja.

Med anketiranci, ki bi delo na tujem sprejeli, so nadpovprečno zastopani moški, anketiranci, stari od osemnajst do sedemindvajset let in tisti, ki se še vedno šolajo. V tej skupini najdemo še ločene, tiste, ki živijo s partnerjem, a niso poročeni, tiste, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s še nekom, in tiste, ki prihajajo iz revnejših predelov vzhodne Štajerske, Dolenjske in Prekmurja. Med tistimi, ki dela v tujini ne bi sprejeli, so nadpovprečno zastopani stari od osemindvajset do petintrideset let, samozaposleni in kmetje ter tisti, ki prihajajo iz goriškega območja.

**SLIKA 4: ALI BI SPREJELI DELO V TUJINI, KLJUB TEMU, DA NE BI V CELOTI POZNA-
LI DELODAJALCA IN POGOJEV DELA?**

Če povzamemo, preverjanje mnenja javnosti kaže, da pojem trgovanja z ljudmi slovenski populaciji ni nepoznan. Videti je, da imajo vsakodnevne informacije, ki jih posredujejo mediji, vpliv na javno agendo, kar se kaže v osnovni ravni osveščanja.

Namen tega poglavja je podati strnjen prikaz relevantne domače in mednarodne zakonodaje, ki se nanaša na področje trgovanja z ljudmi.⁹⁰ Nadalje je cilj analizirati odzive politik na tem področju, pri čemer so podane informacije o aktualnih ukrepih, nakazana pa je tudi potreba po nadaljnjem delu.

Kar se tiče zakonodajnega okvira, so za diskusijo o trgovanja z ljudmi relevantna tri področja: prvič, slovenska zakonodaja, drugič, mednarodni instrumenti s področja človekovih pravic, in tretjič, ukrepi, ki izhajajo iz evropskih integracij in EU *Acquisa*.

TABELA 1: PODATKI O OBSODBAH, TEMELJEČIH NA SLOVENSKEM KAZENSKEM ZAKONIKU, V OBDOBJU 1997–2001

OBSOJENI ZA	ŠTEVILO OSEB
Spravljanje v suženjsko razmerje	1
Zvodništvo	11
Posredovanje pri prostituciji	29
Tihotapljenje	752

Vir: Statistični urad Republike Slovenije

V letu 2004⁹¹ so stopile v veljavo nekatere spremembe Kazenskega zakonika s področja prostitucije in trgovine z ljudmi, ki jih je pripravilo Ministrstvo za pravosodje v sodelovanju z Medresorsko delovno skupino za boj proti trgovini z ljudmi, predvsem glede novega kaznivega dejanja *Trgovine z ljudmi* iz 387. a člena Kazenskega zakonika (KZ). Člena Kazenskega zakonika *Zvodništvo* (185.) in *Posredovanje pri prostituciji* (186.) je nadomestil novi člen *Zloraba prostitucije* (185.). Kljub temu je bil del predkazenskih in kazenskih postopkov v letu 2004 še vedno voden za-

⁹⁰ Podrobnejše informacije glede sprejetih ukrepov, to je protokolov, konvencij ali členov, glej Prilogo 2.

⁹¹ Ker se je pravna situacija od izdaje izvirnika spremenila, predstavljajo predmetni trije odstavki njeno posodobitev in odsliskavajo trenutno stanje. Besedilo je vzeto iz letnega poročila Medresorske delovne skupine za boj proti trgovini z ljudmi za leto 2004.

radi kaznivega dejanja posredovanja pri prostituciji po 186. čl. KZ. Na novo pa je stopil v veljavo tudi 387. a člen *Trgovina z ljudmi*, kjer prav tako velja, da so bili v obdobju poročanja še vedno odprti predkazenski in kazenski postopki, pri katerih je bilo ravnanje storilcev pravno opredeljeno kot kaznivo dejanje, spravljanje v suženjsko razmerje po 387. čl. KZ.

Konvencija Združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu je bila ratificirana v Državnem zboru Republike Slovenije 9. aprila 2004, pripadajoči *Protokol za preprečevanje zatiranja in kaznovanja trgovine z ljudmi, zlasti ženskami in otroki*, pa je Državni zbor ratificiral 21. aprila 2004. Pri pripravi obeh zakonov o ratifikaciji so sodelovali Ministrstvo za notranje zadeve, Ministrstvo za pravosodje in Ministrstvo za zunanje zadeve.

Ministrstvo za delo družino in socialne zadeve je v sodelovanju Ministrstva za zunanje zadeve, Ministrstva za pravosodje in Ministrstva za notranje zadeve, pripravilo predlog *Zakona o ratifikaciji Izbirnega protokola h Konvenciji o otrokovih pravicah glede prodaje otrok, otroške prostitucije in otroške pornografije*, ki dopolnjuje 1., 11., 21., 32., 33., 34., 35., in 36. člen *Konvencije o otrokovih pravicah*, ki jo je Republika Slovenija nasledila s *Temeljno ustavno listino o samostojnosti in suverenosti Republike Slovenije* (Uradni list RS, št. 1/1991) in *Aktom o notifikaciji nasledstva glede konvencij OZN in konvencij, sprejetih v mednarodni organizaciji za atomsko energijo* (Uradni list RS, št. 35/1992), ki zvišuje raven varstva otrokovih pravic na področju prodaje otrok, otroške prostitucije ter otroške pornografije, ki ga je obravnaval in sprejel Državni zbor Republike Slovenije 15. julija 2004 (Uradni list RS, št. 85/2004 – MP, št. 23/2004).

Med mednarodnimi pravnimi instrumenti s področja varovanja človekovih pravic gre omeniti nekatere pomembnejše, ki so v Sloveniji ratificirani: *Sporazum o sodelovanju med Slovenijo in Europolom*, ki se nanaša na boj proti trgovanju z ljudmi; nadalje nekateri protokoli in konvencije s tega področja, med njimi zlasti *Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja in Konvencija o zaščiti človekovih pravic in temeljnih svoboščin*.

Med instrumenti Združenih narodov (podrobneje gl. Prilogo 2) je potrebno omeniti predvsem *Protokol za preprečevanje, zatiranje in kaznovanje trgovine z ljudmi, zlasti ženskami in otroki* (slovenski Državni zbor je protokol ratificiral aprila 2004, Uradni list, št. 15/2004).⁹² Trgovanje z ljudmi in sorodni zločini so tematizirani tudi v okviru EU *Acquisa*; EU sprejema vse več administrativnih ukrepov na področju boja proti trgovanju z ljudmi, ki so za Slovenijo kot državo članico⁹³ postali obligatorni. Nazadnje, četudi ne najmanj pomembno, gre omeniti *Bruseljsko deklaracijo o preventivi in boju proti trgovini z ljudmi*, ki načrtuje obsežen niz politik in operativnih priporočil za preprečevanje trgovanja z ljudmi na širšem evropskem nivoju.

Po nanizanju omenjenih sprejetih pravnih podlag se ni mogoče izogniti vprašanju, kakšne so praktične implikacije vseh teh nacionalnih in mednarodnih instrumentov. Trgovanje z ljudmi predstavlja kompleksno vprašanje – kar demonstrira tudi pričujoča študija –, ki zajema več interesnih področij: migracije, kriminaliteta trgovine, vpraša-

⁹² V angleškem izvirniku je zapis: "To je podpisan sporazum, ki ga Slovenija ni ratificirala" (op. prev.).

⁹³ Slovenija nastopa v angleškem izvirniku kot "država kandidatka" za vstop v EU (op. prev.).

nja žensk in otrok ter njihove zaščite in izkoriščanja itd., če omenimo le nekatera, ki so medsebojno povezana.

Poleg pravno zavezujočih pravil so prav tako potrebni odzivi politik. Kot ena od dejavnosti Ministrstva za zunanje zadeve je bila februarja 2002 v Sloveniji ustanovljena Medresorska delovna skupina za boj proti trgovini z ljudmi, ki jo sestavljajo predstavniki različnih ministrstev, nevladnih in medvladnih organizacij. Namen delovne skupine je ukvarjanje z različnimi aspekti preprečevanja trgovanja z ljudmi.⁹⁴ Nadalje so v slovenskem prostoru nejasnosti glede trgovanja z otroki, kar se pojmuje za resno obliko organiziranega kriminala.⁹⁵

Nekaj nevladnih organizacij v slovenskem prostoru je aktivnih na področju preprečevanja trgovanja z ljudmi. Na tem mestu gre omeniti štiri NVO-je ter na kratko predstaviti nekatere njihove aktivnosti. Društvo Ključ (ustanovljeno novembra 2001) se ukvarja specifično z žrtvami trgovanja. Uvedli so SOS telefonsko linijo, na podlagi katere zagotavljajo takojšnjo telefonsko pomoč žrtvam ali potencialnim žrtvam. Poleg tega se ukvarjajo s projekti dvigovanja ozaveščenja, zlasti med mladimi. Društvo izpostavlja potrebo po varni hiši, v kateri bi zagotovili pomoč žrtvam. Slovenska filantropija je NVO, ki že več kot desetletje nudi finančno in psihosocialno pomoč, pretežno migrantom ter drugim ranljivim skupinam. Pomoč zagotavljajo pri urejanju dokumentov, delu s prosilci azila ter begunci in na področju svetovanja. Pri Slovenski filantropiji se z žrtvami trgovanja specifično ne ukvarjajo, vendar pa sodelujejo pri organiziranju skrbništva za mladoletnike in prosilce azila; ker so specializirani za psihosocialno pomoč, so vključeni tudi v področje boja proti trgovanju z ljudmi. SOS telefon je NVO, ki zagotavlja telefonsko pomoč ženskam, ki trpijo kakršnokoli vrsto nasilja. Poleg tega so vključeni v kampanje proti nasilju. Ambulanta s posvetovalnico za ljudi brez zdravstvenega zavarovanja (ustanovljena januarja 2002) pa zagotavlja zdravstveno pomoč osebam brez zdravstvenega zavarovanja, vključno z žrtvami trgovanja. Društvo Ključ je NVO, ki se neposredno in specifično ukvarja z žrtvami trgovanja, druge omenjene pa imajo različne fokuse dela, vendar so aktivno vpletene v različne dejavnosti, s čimer pomagajo pri problemih, povezanih s trgovanjem z ljudmi.

Mednarodna organizacija za migracije (IOM) je v slovenskem prostoru aktivna na področju boja proti trgovanju z ljudmi, odkar je bila novembra leta 2000 odprta misija v Ljubljani, ko je Slovenija tudi postala polnopravna članica organizacije. Dejavnosti na tem področju segajo od sodelovanja z vlado, izvajanje programov podpore pri prostovoljnem vračanju žrtev trgovanja in reintegraciji v njihovih izvornih državah, izgradnje kapacitet pri preprečevanju trgovanja z ženskami, sodelovanje pri kampanjah ozaveščenja in, v okviru Phare Horizontal programa, organiziranje več sestankov z vladnimi uradniki, na katerih je tekla razprava tudi o pravnih vprašanjih, povezanih s trgovanjem z ljudmi.

⁹⁴ Delovna skupina vključuje predstavnike Ministrstva za zunanje zadeve, Ministrstva za pravosodje, Ministrstva za notranje zadeve, Policije, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, IOM-a, UNHCR-ja, Vladnega urada za enake možnosti ter nevladnih organizacij Društva Ključ, Slovenske filantropije, SOS telefona in preiskovalnega novinarja. Tako vlada kot delovna skupina se vključujeta v številne aktivnosti, denimo dvigovanje ozaveščenosti strokovnjakov na eni strani ter tveganih populacijah na drugi strani, v razpravo o implementaciji sprejetih zakonov, delujeta pri zagotavljanju izobraževanj za ljudi, ki delajo na področju preprečevanja kriminalitete v povezavi s trgovanjem z ljudmi.

⁹⁵ Skupine za preprečevanje organiziranega kriminala sodelujejo z Oddelkom za mladoletniško kriminaliteto, ki spada v Sektor za splošno kriminaliteto znotraj Ministrstva za notranje zadeve.

Poglavje gre zaključiti s poudarkom, da je potrebno usklajeno sodelovanje različnih akterjev, ki delujejo na področju boja proti trgovanju z ljudmi. Izhodiščno točko predstavljajo pravni predpisi, pri čemer pa je potrebno nenehno prizadevanje za njihovo izvajanje. Nadalje gre spomniti na nevladne organizacije ter njihovo vlogo nujnega partnerja v vladnih politikah; na podlagi njihovih strokovnih znanj bi morale NVO participirati kot enakovreden partner v procesu oblikovanja javnih politik. Nadalje gre izpostaviti nujnost obravnave trgovanja z otroki, ki je trenutno tako rekoč popolnoma neraziskana tematika. Ne glede na dejstvo, da boj proti trgovanju z ljudmi zadeva različna področja dela, je potrebno več pozornosti nameniti žrtvam, zlasti ženskam in otrokom.

Namen zaključnega poglavja je hkrati nasloviti bodoče izzive ter predlagati možne rešitve na področju močno diverzificiranega fenomena trgovanja z ljudmi. Pričujoča študija primera Slovenije je imela namen poudariti različna odprta vprašanja z vidika globalnih dimenzij trgovanja z ljudmi in njihovih vplivov v skupnih lokalnih okoljih; slednje vključuje sfero javnih politik, odzivov nevladnih in medvladnih agencij, medijske reprezentacije, javno mnenje in zavedanje o ranljivih skupinah med generacijo srednješolcev.

1. Napotila za spremljanje trgovanja z ljudmi

Ko analiziramo položaj trgovanja z ljudmi v slovenskem okolju, se zdi ključnega pomena, da pripravimo napotila, ki jim gre slediti pri spremljanju položaja tako žrtev trgovanja kot tudi trgovcev z ljudmi. Dejstvo je, da se to vprašanje nanaša na širše področje migracijskih politik; ranljiva skupina, kar pomeni same žrtve trgovanja z ljudmi, mora biti v središču politik. Izhajajoč iz te predpostavke, je mogoče osnovna napotila strniti v naslednji točkah:

Usmeritev pozornosti k “vidnosti” v nacionalnih migracijskih politikah: Pri oblikovanju migracijskih politik na nacionalni ravni, ki mora vključevati vse raznolike oblike migracij, mora biti posvečena primerna pozornost tematiki trgovanja z ljudmi, še zlasti žrtvam trgovanja. Ranljivim skupinam je potrebno v državnih migracijskih politikah zagotoviti večjo vidnost in jih vanje vključiti na bolj definiran način. Skrb za ranljive skupine, vključno z žrtvami trgovanja, bi morala biti inkorporirana v Resolucijo o migracijski politiki, ki je ključni element definiranja migracijske politike na nacionalni ravni.

Alternative javnih politik: Izhajajoč iz izjemne ranljivosti žrtev trgovanja je potreben skrben premislek o njihovem prihodnjem položaju. V osnovi je mogoče govoriti o treh širše prepoznanih odzivih javnih politik v odnosu do žrtev:

1. *Prostovoljna vrnitev v državo izvora*, pri čemer pa žrtve nikakor ne bi smele biti deportirane iz posamezne države. Programi prostovoljne vrnitve bi morali biti na razpolago vsaki žrtvi, saj je to edini primeren način vrnitve; slednji pa bi seveda moral biti podprt s

programi reintegracijske pomoči v žrtvini izvorni državi. Poseben poudarek bi zato moral biti posvečen tej zadnji fazi vrnitve, s čimer bi tudi minimalizirali tveganje ponovnega trgovanja.

2. *Ostati v državi*, čemur bi sledil integracijski proces. Ta druga opcija bi morala biti uporabljena za žrtve, ki se zaradi različnih razlogov ne morejo vrniti v državo izvora. V tem primeru bi moral biti trud usmerjen v integracijske aktivnosti, ki bi žrtvam kar najhitreje pomagale, da si uredijo življenje v novem okolju.
3. *Preselitev v tretjo državo* je v določenih primerih tudi potrebno upoštevati kot možnost.

Poudariti je potrebno, da predstavlja deportacija končno rešitev le na prvi pogled, da pa se taka rešitev na daljši rok lahko izkaže kot najslabša možna opcija. Iz procesov ponovnega vstopa v krog trgovanja z ljudmi je razvidno, da tak, domnevno lahek način odstranitve nekoga iz države, ne prinaša produktivnih rezultatov. V primerih prostovoljnih vrnitev domov pa je pomembno poudariti, da je ključnega pomena reintegracijski proces. Vendar pa je glede na naše informacije – pri tem se opiramo na kratko preverjanje položaja v nekaterih vzhodnoevropskih in balkanskih državah – mogoče dodati, da predstavlja proces ponovne integracije glavno pomanjkljivost. Mednarodne organizacije bi morale posvetiti temu vidiku veliko več pozornosti, obenem pa nadaljevati s pojasnjevanjem gostujočim vladam, da je za to komponento javnih politik potrebno zagotoviti sredstva. Kot je videti, je druga alternativa, dovoliti žrtvi ostati v državi in jo vključiti v proces integracije v novi družbi, najredkejša alternativa politik v vsakdanji praksi.

Dekriminalizacija žrtve: Žrtve trgovanja so pogosto obravnavane kot hudodelci, ki so kriminalizirani in deportirani iz države, še preden je celotna situacija sploh raziskana. Zaradi tega so nujno potrebne zagovorniške aktivnosti za žrtve trgovanja. Nadalje, žrtvam trgovanja z ljudmi je potrebno zagotoviti podporo, pri čemer mora biti posebna pozornost namenjena otrokom.

Individualni pristop k integraciji: V primeru, ko žrtev ostane v državi, mora integracija temeljiti na individualnem pristopu. To izhodišče je izjemno pomembno, saj žrtev nikakor ni mogoče definirati kot homogene "ciljne skupine", temveč je potrebno upoštevati njihove individualne potrebe. Zaradi žrtvinih življenjskih okoliščin (zlorabe, vsakodnevne grožnje ipd.) to vprašanje zahteva ustrezno senzibilen in profesionalni pristop.

Raziskovanje in kontinuirano spremljanje: Pozitivnih dolgoročnih rezultatov ni mogoče pričakovati brez primernega raziskovanja, ki bo vladnim, nevladnim in medvladnim organizacijam ter ekspertom za posamična področja ponudilo izkušnje in znanje o trgovanju z ljudmi. Kontinuirano spremljanje tega pojava je tudi izjemnega pomena, tako z vidika sprotnega raziskovanja kot spremljanja odzivov politik v različnih nacionalnih okoljih.

Sodelovanje pristojnih služb in institucij: Izhajajoč iz interdisciplinarne narave vprašanja trgovanja z ljudmi, bi moral biti pristop k obravnavi sistematičen in temelječ na sodelovanju vseh potrebnih vladnih, medvladnih in nevladnih organizacij.

Vloga izobraževanja: Z vidika zagotavljanja informacij o trgovanju z ljudmi je lahko bila vloga šol izrazitejša: percepcije šolarjev o trgovanju z ljudmi naj tako ne bi bile

zgolj odsev poročanja množičnih medijev. Namesto tega bi šole in druge izobraževalne institucije poskrbele za podrobne informacije in vključile temo v redne učne programe.

Javna diskusija: Potrebna je širša javna diskusija o tematiki trgovanja z ljudmi, ki bo prispevala tudi k večjemu ozaveščanju o tveganjih v procesu delovnih migracij, pri čemer se gre zlasti osredotočiti na populacijo mladih. Kritične percepcije medijskih sporočil so lahko rezultat kritične javne diskusije med udeleženci iz vladnih, medvladnih in nevladnih organizacij na eni ter populacijo šolske mladine na drugi strani.

Senzibilizacija medijev: Večina podob o trgovanju z ljudmi je sporočenih preko množičnih medijev. Zato je pomembno, da postanejo mediji bolj senzibilni za širše pristope. Poročanje ne sme biti senzacionalistično, temveč naj upošteva občutljivost teme poročanja.

Potreba po informiranju migrantov: Migrantom morajo biti zagotovljene informacije o političnih in ekonomskih zadevah države; še posebej so pomembne informacije o pravnih predpisih, zlasti o zagotovljenih pravicah tujcev v procesu delovnih migracij.

2. Kaj je potrebno narediti v Sloveniji?

Kratek odgovor je mogoče podati v obliki naslednjih predlogov aktivnosti, ki jih je mogoče zastaviti v slovenskem kontekstu:

1. Temelječ na rezultatih našega poročila, ki kaže, da je Slovenija tudi ciljna država, je potrebno ustanoviti **zavetišče za žrtve** trgovanja z ljudmi. Varno stanovanje (do ustanovitve slednjega je prišlo septembra leta 2003 s strani društva Ključ; stanovanje omogoča namestitve za osem oseb)⁹⁶ predstavlja prvi korak k reševanju položaja žrtev trgovanja z ljudmi, medtem ko je nadaljnje rešitve potrebno iskati v okviru obstoječe mreže varnih hiš v slovenskem prostoru. Zavetišče daje žrtvam možnost, da se umaknejo iz kroga zlorab, ki izvirajo iz trgovanja.
2. Ker so deportacije v slovenskem prostoru še vedno redna praksa, je nujno potrebna prisotnost kontinuiranega programa za **podporo pri prostovoljni vrnitvi** žrtev trgovanja. Nadalje je potrebno v njihovih domačih/novih družbah zagotoviti **programe reintegracije**. Kot že rečeno, deportacije niso primerna metoda vračanja te ranljive skupine migrantov.
3. **Rezultati ankete** podpirajo stališče, da je v slovenskem prostoru potrebna **obsežna informacijska kampanja**, katere ciljni publiko bosta tako potencialna žrtev kot najširša javnost. Kampanja ozaveščanja mora biti usmerjena na specifične ciljne javnosti, kot so denimo: dekleta in mlade ženske, populacija srednješolske mladine, prebivalstvo v manj razvitih podeželskih in obmejnih okoljih. Ta informacijska kampanja bi morala temeljiti na perspektivi varovanja **človekovih pravic in dekriminalizaciji** žrtev trgovanja z ljudmi. Omeniti velja tudi, da ima-

⁹⁶ V angleškem izvorniku poročila (2003) je bilo odprtje varnega stanovanja za žrtve šele predvideno, kasneje je prišlo do njegove realizacije (op. avtoric).

jo pomembno vlogo v procesu javnega informiranja lokalni mediji, zato bi morali biti slednji aktivno udeleženi v informacijski kampanji.

-
4. Potrebni so določeni pravni instrumenti. Natančneje, potrebno je sprejeti določeno **specifično zakonodajo**, ki se eksplicitno nanaša na trgovanje z ljudmi. Nadalje je – nenazadnje izhajajoč iz dejstva, da je bila v zadnjih petih letih le ena oseba obsojena zaradi spravljanja v suženjsko razmerje – potrebna uveljavitev **programa zaščite prič** za žrtve trgovanja in njihove družinske člane, ko so ti udeleženi v pravnih postopkih.
-
5. V slovenskem prostoru je potrebno izboljšati **implementacijo pravnih instrumentov**: poseben poudarek na pravnem znanju bo gotovo vodil k večjemu zanimanju za tematiko trgovanja z ljudmi, k močnejšemu vzpodbujanju za prijavo posameznih primerov in k naraščanju sodnih postopkov proti trgovcem z ljudmi.
-
6. **Aktivnosti izgradnje kapacitet**: Za relevantne akterje, ki delajo ali bi potencialno lahko bili v stiku z žrtvami trgovanja z ljudmi, denimo: mejna policija, državni tožilci, sodniki, mediji, NVO ipd., je potrebno zagotoviti primerna izobraževanja, delavnice, treninge in diskusije. Pri takem pridobivanju znanj naj ne bi bila izvzeta niti najširša javnost.
-
7. **Informiranje in ozaveščanje med mladimi v srednjih šolah** bi moralo biti bolj prisotno, s čimer bi prispevali k boljšemu razumevanju nevarnosti samega trgovanja z ljudmi ter k večjemu vpogledu v realnosti migracijskih procesov. Na ta način bi prispevali k ozaveščanju med mladimi in hkrati k identificiranju preventivnih podpornih mehanizmov. Pričujoča študija je pokazala, da imajo anketirani srednješolci zelo različna dojetanja raznolikih oblik migracij ter trgovanja z ljudmi.
-
8. Z vidika preprečevanja trgovanja z ljudmi, je potrebno zagotoviti kontinuirano **raziskovanje** fenomena trgovanja z ljudmi ter na ta način spremljati trende, obseg, dinamiko, strukturo in spremembe v procesih organiziranega trgovanja.
-
9. Izhajajoč iz prezentnega stanja pomanjkanja in diferenciacije podatkov med nevladnimi, vladnimi ter medvladnimi viri, je potrebno poudariti nujnost poenotenja in okrepitev **statističnih podatkov**. Brez podatkov namreč sistem žrtve ne zazna kot take, s tem pa ji je tudi onemogočeno, da bi bila obravnavana kot ranljiva oseba s posebnimi potrebami.
-

Informacije za raziskavo so bile zbrane na podlagi naslednjih virov in literature:

- 154 odgovorov na vprašalnike, ki so bili poslani v Sloveniji in v izbrane evropske države.
- Trinajst intervjujev, ki so bili opravljeni z ključnimi predstavniki, ki se v Sloveniji ukvarjajo z problemom trgovanja z ljudmi.
- Petnajst intervjujev z žrtvami trgovanja z ljudmi.
- Deset sodnih spisov oseb, ki so bile v Sloveniji obsojene na osnovi veljavnih zakonov, ki kažejo na trgovanje z ljudmi.
- 615 odgovorov na vprašalnik o motiviranosti slovenskih dijakov in dijakinj za migriranje iz Slovenije v tuje države.
- 510 odgovorov na anketo o splošni prepoznavnosti trgovanja z ljudmi med prebivalstvom v Sloveniji.
- 62 člankov, ki so bili objavljeni med januarjem 2001 in marcem 2003 v slovenskem dnevnem časopisju: *Delo*, *Večer*, *Dnevnik*, *Slovenske novice*, *Primorske novice*; revijah: *Jana*, *Mag*, *Glamur*, *Manager*, in regionalnem časopisju, ki izhaja enkrat tedensko: *Sobota*, in dvakrat tedensko: *Dolenjski list* in *Gorenjski glas*.
- *Kazenski zakonik RS*, Uradni list RS, št. 63/94, 70/94, 23/99.
- *Zakon o prekrških zoper javni red in mir*, Uradni list RS, št. 16/74, 15/03.
- *Zakon o državnem tožilstvu*, Uradni list RS, št. 59/99.
- *Ustava RS*, Uradni list RS, št. 33/91.
- Zunanje ministrstvo Združenih držav Amerike: *Državno poročilo o spoštovanju človekovih pravic v Sloveniji za leta 1999-2002*, <http://www.state.gov>
- Zunanje ministrstvo Združenih držav Amerike: *Poročilo o stanju trgovanja z ljudmi v Sloveniji za leta 2000-2001*, <http://www.state.gov>
- Evropska komisija: *Redno poročilo o slovenskem napredovanju za vstop v Evropsko unijo za leta 1999-2001*, <http://europa.eu.int/comm/enlargement>

- International Helsinki Federation for Human Rights: *A form of Slavery: Trafficking in Women in OSCE Member States*, Poročilo za Slovenijo za leto 1999, http://greekhelsinki.gr/bhr/emglisch/special_issues/
- Vlada RS, Urad za enake možnosti: *Poročilo o sprejetih ukrepih za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk za leta 1999–2000* (CEDAW); <http://www.uem-rs.si/>
- *The Protection Project, Commercial and Sexual Exploitation of Women and Children: a Human Rights Report – Slovenia 2001*, <http://209.190.246.239/protectionproject/HrrPDF/Slovenia.pdf>, <http://www.protectionproject.org/vt/home.htm>

P. Andreas, T. Snyder:

The Wall around the West, Lanham, Rowman & Littlefield, Lanham, 2000.

E. Bort:

Illegal Migration and Cross-border Crime: Challenges at the Eastern Frontier of the European Union, Europe Unbound, Routledge, London, New York, 2002.

G. Brochmann, T. Tomas Hammar:

Mechanisms of Immigration Control, A Comparative Analysis of European Regulation Policies, BERG, Oxford, New York, 1999.

T. Hammar:

“Closing the Doors to the Swedish Welfare System.” *Mechanisms of Immigration Control, A Comparative Analysis of European Regulation Policies*, BERG, Oxford, New York, 1999.

D. Huges:

In the Shadows: Promoting Prosperity or Undermining Stability. Journal of International Affairs, pomlad 2000.

IOM

CATW Fact Book, 1996.

IOM

Vulnerability to Trafficking in Human Beings of Young Female Population in Romania. IOM, Bucharest, 1999

IOM

Country Report. Slovakia, IOM Prague, 2001.

IOM

Victims of Trafficking in the Balkans, A study of Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation to, through and from the Balkan Region (ARTB Study). IOM Geneva, 2001.

IOM

Research on Trafficking in Unaccompanied Minors for Sexual Exploitation in the European Union. Brussels, 2001.

IOM

Return & Reintegration Project. Situation Report. February 2000 to September 2002. IOM Kosovo, 2002.

IOM

Research on Unaccompanied Minors in Central Europe, Report on Slovenia. Budapest, 2003.

A. D. Jordan:

Human Rights or Wrongs? The Struggle for a Rights-Based Response to Trafficking in Human Beings, Gender, Trafficking and Slavery. Oxfam, Oxford, 2002.

L. Kelly (for IOM):

Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe. IOM Geneva, 1999.

H. Konrad:

Trafficking in Human Beings - The Ugly Face of Europe, Stability Pact, Task Force on Trafficking in Human Beings. Govor na Evropski konferenci o preprečevanju in boju proti trgovini z ljudmi, globalni izziv 21. stoletja. Bruselj, 2002.

K. Koser:

Asylum Policies, Trafficking and Vulnerability in International Migration, Special Issue 2000/1. Blackwell Publishers, Oxford, 1999.

R. Masika, S. Williams:

Gender, Trafficking and Slavery. Oxfam, Oxford, 2002.

F. Medved:

2000 *Trafficking - Smuggling - Illegal migration: Dichotomy or Continuum?* Prezentacija na mednarodnem seminarju o migracijah in azilu; politike in države na Schengenski periferiji in Balkanu. Fundacija Gea 2000, Ljubljana, 2000.

M. Pajnik:

'Natakar, Ukrajinko prosim': *Medijska reprezentacija prostitucije.* Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti, št. 2, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2003.

N. Papastergiadis:

The Turbulence of Migration, Globalization, Deterritorialization and Hybridity. Polity Press, Oxford, 2000.

POP TV

TV-oddaja *Preverjeno*, 3. december 2002.

J. Popov:

Trgovina z ljudmi: Somrak civilizacije ali kaos globalizacije. Društvo Ključ, Ljubljana, 2002.

A. Štulhofer, Z. Raboteg-Šarić, L. Marinović:

Trafficking in Women and Children for Sexual Exploitation. Center for Transition and

Civil Society Research and IOM Zagreb, 2000.

United Nations Development Fund for Women (UNIFEM):

Combating Trafficking in Women and Children: A Gender and Human Rights Framework. The Human Rights Challenge of Globalization: Asia-Pacific-US: The Trafficking in Persons, especially Women and Children. Honolulu, Hawaii, 13-15 November, 2002. <http://globalhawaii.org/PDF/noeleen.pdf>

Vlada RS:

Prezentacija nacionalnega koordinatorja za boj proti trgovini z ljudmi v Sloveniji na 5. delovnem srečanju Pakta stabilnosti za JV Evropo o trgovini z ljudmi. Portorož, 2003.

PROTOKOL ZA PREPREČEVANJE, ZATIRANJE IN KAZNOVANJE TRGOVINE Z LJUDMI, ZLASTI ŽENSKAMI IN OTROKI

Protokol je bil sprejet decembra leta 2000 in dopolnjuje *Konvencijo Združenih narodov proti mednarodnemu organiziranemu kriminalu*.

3. člen

V tem protokolu:

(a) "trgovina z ljudmi" pomeni novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje oseb zaradi izkoriščanja z grožnjo, uporabo sile ali drugimi oblikami prisile, ugrabitvijo, zavajanjem, prevaro, zlorabo pooblastil ali ranljivosti ali dajanjem ali prejemanjem plačil ali koristi, da se doseže soglasje osebe, ki ima nadzor nad drugo osebo. Izkoriščanje vključuje vsaj izkoriščanje prostitucije ali drugih oblik spolne zlorabe oseb, njihovo prisilno delo ali storitve, suženjstvo ali podobna stanja, služabništvo ali odstranitev organov;

(b) soglasje žrtve trgovine z ljudmi o nameravanem izkoriščanju, navedeno v pododstavku a, se ne upošteva, če so bila uporabljena sredstva, navedena v pododstavku a;

(c) novačenje, prevoz, premestitev, dajanje zatočišča ali sprejemanje otrok zaradi izkoriščanja se šteje za trgovino z ljudmi, tudi če ne vključuje sredstev, navedenih v pododstavku a tega člena;

(d) "otrok" pomeni vsako osebo, ki še ni stara osemnajst let.

NACIONALNA IN MEDNARODNA ZAKONODAJA, KI SE NANAŠA NA TRGOVANJE Z LJUDMI

A. SLOVENSKA ZAKONODAJA

Slovenski kazenski zakonik

Trgovina z ljudmi

387a. člen

(1) Kdor zaradi prostitucije ali drugih oblik spolnih zlorab, prisilnega dela, suženjstva, služabništva ali trgovine z organi, človeškimi tkivi ali krvjo drugo osebo kupi, prevzame, nastani, prepelje, proda, izroči, oziroma z njo kako drugače razpolaga ali pri teh ravnanjih posreduje, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

(2) Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno proti mladoletniku ali pa s silo, grožnjo, preslepitvijo, ugrabitvijo ali zlorabo podrejenega ali odvisnega položaja, ali z namenom prisiljevanja k nosečnosti ali umetni oploditvi, se storilec kaznuje z zaporom najmanj treh let.

(3) S kaznijo iz prejšnjega odstavka se kaznuje, kdor stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena kot član hudodelske združbe za izvrševanje takih dejanj ali če je bila s tem dejanjem pridobljena velika premoženjska korist.

Spravljanje v suženjsko razmerje

387. člen

(1) Kdor s kršitvijo pravil mednarodnega prava spravi drugega v suženjsko ali njemu podobno razmerje ali ga ima v takem razmerju, kupi, proda, izroči drugi osebi ali posreduje pri nakupu, prodaji ali izročitvi take osebe, ali ščuva drugega, naj proda svojo svobodo ali svobodo osebe, ki jo preživlja ali zanjo skrbi, se kaznuje z zaporom od enega do desetih let.

(2) Kdor prevaža osebe v suženjskem ali njemu podobnem razmerju iz ene države v drugo, se kaznuje z zaporom od šestih mesecev do petih let.

(3) Kdor stori dejanje iz prvega ali drugega odstavka tega člena proti mladoletniku, se kaznuje z zapornom najmanj treh let.

Zloraba prostitucije

185. člen

(1) Kdor zaradi izkoriščanja sodeluje pri prostituciji druge osebe, ali kdor s silo, grožnjo ali s preslepitvijo navede, pridobi ali spodbudi drugo osebo k prostituciji, se kaznuje z zapornom od treh mesecev do petih let.

(2) Če je dejanje iz prejšnjega odstavka storjeno proti mladoletni osebi, ali proti več osebam, ali v okviru hudodelske združbe, se storilec kaznuje z zapornom od enega do desetih let.

Prepovedano prehajanje meje ali ozemlja države

311. člen

(1) Kdor nasilno prekorači državno mejo Republike Slovenije ali oborožen nezakonito vstopi na njeno ozemlje, se kaznuje z zapornom od treh mesecev do treh let ali z denarno kaznijo.

(2) Enako se kaznuje tujec, ki nima dovoljenja za bivanje v Republiki Sloveniji, če se na način iz prejšnjega odstavka zadržuje na njenem ozemlju ali se upre zakoniti odstranitvi s tega ozemlja.

(3) Kdor se ukvarja s tem, da tujce, ki nimajo dovoljenja za vstop v Republiko Slovenijo ali bivanje v njej, nezakonito spravlja na njeno ozemlje, jih po njem prevaža ali jim pomaga pri skrivanju, ali kdor skupino takih tujcev za plačilo nezakonito spravi čez mejo ali ozemlje države, se kaznuje z zapornom do petih let in z denarno kaznijo.

(4) S kaznijo iz prejšnjega odstavka se kaznuje uradna oseba, ki z zlorabo uradnega položaja ali pravic omogoči tujcu nezakonit vstop na ozemlje Republike Slovenije ali nezakonito bivanje na njem.

(5) Če storilec z dejanji iz tretjega ali četrtega odstavka tega člena sebi ali komu drugemu pridobi nesorazmerno premoženjsko korist ali priskrbi brezpravno delovno silo ali povzroči nevarnost za življenje ali zdravje ljudi ali podpira teroristično dejavnost ali taka dejanja stori kot član hudodelske združbe, se kaznuje z zapornom od enega do osmih let in z denarno kaznijo.

(6) Določbe prejšnjih odstavkov se uporabljajo tudi za kazniva dejanja, storjena v tujini, če je država, v kateri so bila storjena, enako kot Republika Slovenija sprejela skupno mednarodnopravno obveznost preprečevati takšna kazniva dejanja, ne glede na to, kje so storjena, ter je dejanja v svojem zakonu ustrezno enako določila kot kazniva dejanja. Če je bilo kaznivo dejanje storjeno na območju Evropske unije, se pri uporabi določb drugega, tretjega, četrtega in petega odstavka tega člena ne štejejo kot tujci državljani njenih članic.

Zakon o državnem tožilstvu

10. člen

Za pregon storilcev kaznivih dejanj s področja organiziranega kriminala se pri Vrhovnem državnem tožilstvu Republike Slovenije ustanovi skupina državnih tožilcev za posebne zadeve.

Za organiziran kriminal se po tem zakonu štejejo uradno pregonljiva kazniva dejanja, storjena v okviru organizirane kriminalne združbe z notranjimi pravili ravnanja, ki deluje na podjetniški način in pri tem praviloma uporablja nasilje oziroma korupcijo ter z namenom pridobivanja protipravne premoženjske koristi ali družbene moči. Zlasti so to dejanja s področja pranja denarja, korupcije, proizvodnje in prometa z mami in orožjem, trgovine z ljudmi, zvodništva in prostitucije, hudodelskega združevanja in kazniva dejanja z mednarodnim elementom.

Skupina izvaja pregon iz prejšnjega odstavka do konca postopka na prvi stopnji na celotnem ozemlju Republike Slovenije. Pri izvrševanju svojih nalog sodeluje z državnim tožilstvom, ki bi bilo pristojno za obravnavanje zadeve po splošnih predpisih o krajevni pristojnosti. Krajevno pristojna državna tožilstva so dolžna obveščati generalnega državnega tožilca o zadevah iz prejšnjega odstavka takoj, ko izvedo zanje. Po dodelitvi generalnega državnega tožilca, zadevo prevzame v obravnavanje skupina. Vodja skupine o prevzemu zadeve obvesti policijo.

Ustava RS

21. člen: varstvo človekove osebnosti in dostojanstva

Zagotovljeno je spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva v kazenskem in v vseh drugih pravnih postopkih, in prav tako med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni.

Prepovedano je vsakršno nasilje nad osebami, ki jim je prostost kakorkoli omejena, ter vsakršno izsiljevanje priznanj in izjav.

32. člen: svoboda gibanja

Vsako ima pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadarkoli vrne.

Ta pravica se sme omejiti z zakonom, vendar samo, če je to potrebno, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka, da bi se preprečilo širjenje nalezljivih boleznih, se zavaroval javni red, ali če to zahtevajo interesi obrambe države. Tujcem se na podlagi zakona lahko omeji vstop v državo in čas bivanja v njej.

34. člen: pravica do osebnega dostojanstva in varnosti

Vsako ima pravico do osebnega dostojanstva in varnosti.

49. člen: svoboda dela

Zagotovljena je svoboda dela. Vsako prosto izbira zaposlitev. Vsakomur je pod enakimi pogoji dopustno vsako delovno mesto. Prisilno delo je prepovedano.

B. MEDNARODNI INŠTRUMENTI ČLOVEKOVIH PRAVIC

Sporazum o sodelovanju med Slovenijo in Europolom

Priloga 1 k Sporazumu, ki je bil ratificiran 28. februarja 2002

“Trgovina z ljudmi” pomeni izpostavljenost osebe dejanskemu in nezakonitemu vplivu drugih oseb z uporabo nasilja ali groženj ali z zlorabo položaja ali z goljufijo, še posebej z namenom izkoriščanja oseb za prostitucijo, drugih oblik spolnega izkoriščanja in napadov na mladoletne osebe ali z namenom trgovine z zapuščenimi otroki. Te oblike izkoriščanja vključujejo tudi proizvodnjo, prodajo ali razširjanje gradiva z otroško pornografijo.

Evropski okvir

- Statute of The Council of Europe (ratificiran maja 1993 in od takrat tudi veljaven);
- Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (podpisana maja 1993, ratificirana junija 1996 in od takrat tudi veljavna);
- European Convention on Extradition (podpisana marca 1994, ratificirana februarja 1995, stopila v veljavo maja 1995);
- European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (podpisana novembra 1993, ratificirana februarja 1994, stopila v veljavo junija 1994);
- Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime (podpisana novembra 1993, ratificirana aprila 1994, stopila v veljavo avgusta 1998);
- Protocols No. 1 and 2 to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (veljavni od marca 2002);
- Protocols No. 1–11 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms;
- European Convention on the Exercise of Children’s Rights (podpisana julija 1997, ratificirana marca 2000, stopila v veljavo julija 2000).

Okvir Združenih narodov

- Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime;
- Convention against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment;
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) (veljavna od junija 1992);
- Convention on the Rights of the Child (veljavna od junija 1991).

C. ŠIRITEV EU IN EVROPSKI ACQUIS

Zakonodaja Evropske unije

- EC COM (2000) 782, Scoreboard;
- Framework decision on the standing of victims in criminal procedure, marec, 2001;
- Framework Decision on Combating trafficking in Human Beings, september, 2001;
- Council Decision, 28 June 2001 establishing a second phase of the program of incentives, exchanges, training and co-operation for persons responsible for combating trade in human beings and the sexual exploitation of children (Stop II) (junij 2001);
- Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking in human beings in the EU (februar 2002);
- Proposal for a Council Directive on the short-term residence permit issued to victims of action to facilitate illegal immigration or trafficking in human beings who co-operate with the competent authorities (COM/2002/71 final, 2002/0043/CNS, Brussels, februar 2002).

“Phare Horizontal Programme: Migracije, viza in upravljanje z zunanjo mejo”; Priporočila za Slovenijo, april 2002: “Slovenija ostaja ena glavnih tranzitnih držav za ilegalne migracije v Evropsko unijo in mora zato povečati svoje administrativne zmožnosti glede problema ilegalnih migracij na splošno ter na področjih pregona trgovcev z ljudmi. Priporoča se, da se vzpostavi pravni okvir, ki bi deloval na področju preprečevanja ilegalnih migracij. V to naj bo vključena tudi regulacija nadzora na meji kot tudi znotraj države. Poleg tega mora Slovenija povečati pregon trgovcev z ljudmi. Priporoča se izvedba informacijskih kampanj v izvornih državah kot tudi programov informiranja o tematiki ilegalnih migracij. To se lahko izvede v tesnem sodelovanju z IOM: Priporoča se čimprejšnja izvedba.”

Bruseljska deklaracija o preventivi in boju proti trgovini z ljudmi je rezultat evropske konference o preventivi in boju proti trgovini z ljudmi; globalni izziv 21. stoletja, ki jo je organizirala Mednarodna organizacija za migracije (IOM) v sodelovanju z Evropsko komisijo (EC), Evropskim parlamentom (EP) in državami članicami EU v okviru danskega predsedovanja Evropski uniji. Konferenca je potekala med 18. in 21. septembrom 2002 v Bruslju.

IOM International Organization for Migration

Mednarodna organizacija za migracije

IOM je predana načelu, da humano in urejeno preseljevanje lahko koristi tako migrantom kot družbi. Kot mednarodna, medvladna, humanitarna organizacija IOM sodeluje s partnerji v mednarodni skupnosti z namenom nuditi pomoč pri soočanju z operativnimi izzivi migracij, osveščati javnost o razumevanju migracijskih problemov, preko migracij vzpodbujati socialni in ekonomski razvoj in vzdrževati človekovo dostojanstvo in blaginjo migrantov.

Mirovni inštitut
Inštitut za sodobne družbene in politične študije
The Peace Institute
Institute for Contemporary Social and Political Studies

Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije

Metelkova 6, Ljubljana, Slovenija

Mirovni inštitut, ustanovljen leta 1991, je dejaven na interdisciplinarnem področju sodobnih družbenih in političnih študij. Intenzivneje se raziskovalci inštituta ukvarjajo z vprašanji politike, nasilja, razizma in konfliktov, hkrati pa s študijami spolov, migracij, medijskimi in kulturnimi študijami. Svojo akademsko perspektivo Mirovni inštitut povezuje s konkretno socialno in politično angažiranostjo.

Za več informacij prosim kontaktirajte:

Mednarodna organizacija za migracije

Misija v Ljubljani

Trdinova 7

1000 Ljubljana; Slovenija

Tel: +386 1 434 73 51

Fax: +386 1 231 11 19

E-mail: iomljubljana@iom.int

internet: www.iom.si ali www.iom.int

Ta publikacija je bila izdana s finančno pomočjo ameriškega Ministrstva za zunanje zadeve, Oddelka za nadzor in boj proti trgovini z ljudmi, Mednarodni urad za mamila in zadeve organov pregona. Prevod študije je omogočilo slovensko Ministrstvo za zunanje zadeve.